

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSFAKULTET

Berte Kanutte Siversdatter Aarflot: Omsorg for sjelen

”Elskede Søster! Gid at den Guds Naade, som har arbeidet paa Dit hjerte, matte faae virke i Dig den Bedrøvelse efter Gud, som virker Omvendelse til Saliggjørelse, som Ingen fortryder!”

Kari Hop Fjæreide

Veileder

Førsteamanuensis Kristin Norseth

*Spesialavhandlingen er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2012, høst
AVH504: Spesialavhandling med metode (30 ECTS) for graden
cand.teol.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Kapittel 1. Innledning	4
1.1 Tema og motivasjon	4
1.2 Problemstilling	4
1.3 Begrepsavklaring.....	5
1.4 Materiale	6
1.5 Struktur og oppbygning.....	8
KAPITTEL 2: Berte Kanutte Siversdatter Aarflot og hennes samtid.....	9
2.1 Innledning.....	9
2.2 Bakgrunn.....	9
2.3 Biografisk skisse	10
2.4 Kirken	13
2.5 Hans Nielsen Hauge: den haugianske bevegelsen.....	15
2.6 Vekkelse i stagnasjon.....	17
2.7 Vekkelsens konsolideringsfase 1820-1850 årene (2.generasjon).....	18
2.8 Kvinnene	22
2.9 Avslutning.....	23
Kapittel 3 Selvbiografi, skrivende kvinner og religiøse følelser	24
3.1 Innledning: Lesende og skrivende kvinner	24
3.2 Skrivende kvinner og deres selvbiografi, fra det generelle til det spesielle	25
3.3 Den religiøse selvbiografi, dens tradisjon og forbilder.....	27
3.4 <i>Om religiøse følelser og deres Værd</i>	29
3.5 Mollands skjematiske tolkning.....	39
Kapittel 4 Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot's selvbiografi	41
4.1 Innledning.....	41
4.2 Barndom.....	42
4.3 Konfirmasjonen og de første salmene.....	46
4.4 Giftemålet.....	47
4.5 Amund Knudsen Brekke.....	48
4.6 Salmene og bønnens kraft	51
4.7 Avslutning.....	56
Kapittel 5. Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots salmer, bønner og brev.....	58
5.1 Innledning.....	58
5.2 Salmer og sanger	59
5.2.1 <i>Sjanger</i>	61
5.2.2 <i>Trøstesanger</i>	61
5.2.3 <i>Oppmuntringssanger</i>	65
5.2.4 <i>Melodibruk</i>	66
5.2.5 <i>Forfattet i den avdødes språk</i>	67
5.3 Salmer og bønner	68
5.4 Brev	69
5.5 Oppsummering.....	72

Kapittel 6: Avslutning	73
6.1 Sjelesorg som begrep.....	73
6.2 Sjelesorg som handling.....	74
Litteratur:	77
Skrifter av Berte Kanutte Siverstdatter Aarflot.....	77
Annen trykt litteratur	77
Elektroniske kilder:.....	79

Kapittel 1. Innledning

1.1 Tema og motivasjon

Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot¹ (1795-1859) var en haugiansk bondekone fra Ørsta på Sunnmøre. I dag kjenner vi henne som en kvinne som utgav en rekke bøker i første halvdel av 1800-tallet. Disse bøkene inneholdt salmer, bønner og brev. Slik satte Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot (heretter BKA) spor, både i sin samtid og i ettertid. Etter hennes bortgang i 1959 gav Bjørnstjerne Bjørnson henne denne omtalen: "Faa her i Landet har i en vid kreds bidraget saaledes til Religionens Væxt som hun".² I ettertid er det skrevet mye om BKA. Hun fremstilles som en betydningsfull kvinne i den haugianske bevegelsen i sin samtid. Dette vekker min interesse.

Sammenheng mellom liv, lære og menneskers religiøse uttrykk har fasinert meg gjennom mitt teologiske studium. Spesielt har denne interessen vært rettet mot kvinners religiøsitet og åndelighet. Under et studieopphold i USA høsten 2011 var dette et fagfelt jeg fikk fordypet meg i. I faget "History of Woman and Religious leadership" fikk jeg et dyptgående innblikk i kvinners, ofte skjulte, forfatterskap og lederroller i kirkehistorien. Her så jeg blant annet på hvordan de på ulikt vis har tatt form og gitt seg til uttrykk i sin samtid. Dette inspirerte meg til å se nærmere på kvinners rolle som forfatterinner og ledere i norsk kirkehistorie. I denne prosessen har ulike spørsmål reist seg rundt norske kvinners religiøsitet, religiøse veiledning og forfatterskap. Min oppmerksomhet har så blitt rettet mot BKA og hennes rolle som forfatterinne blant haugianere i det vestlandske bondesamfunnet i første halvdel av 1800-tallet.

1.2 Problemstilling

Da jeg begynte å lese om Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots liv og hennes tekster, oppdaget jeg at hun ble beskrevet som *sjelesørger*. Denne fremstillingen fant jeg blant annet i Olav Golfs bok *Den Haugianske Kvinnebevegelse*³, og i professor Tor Johan Grevbos bok *Sjelesorgens vei; En veiviser i det sjelesørgeriske landskap – Historisk og*

---

¹ Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots navn kan man finne skrevet på flere ulike måter i ulike skrifter.

² Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland, 1988: 122, Aftenbladet, 2.12.1859

³ Oslo: Webergs Boktrykkeri, 1998.

aktuelt.⁴ Dette vakte min nysgjerrighet, men reiste også noen spørsmål: var BKA sjelesørger, og i så fall i hvilken forstand var hun det? Hvordan utøvde hun i tilfelle sjelesorg? Hva handlet den om, hva inneholdt den? Det er disse spørsmålene jeg ønsker å belyse i denne avhandlingen.

1.3 Begrepsavklaring

For å kunne gjøre det må jeg først avklare og definere begrepet sjelesorg. Begrepet 'sjelesorg' kommer av det tyske ordet *seelsorge*, som kan oversettes med "omsorg for sjelen". Ut fra denne begrepsforståelsen kan sjelesorg i vid forstand beskrives som omsorg for alt som ligger mennesket på hjertet. Det kan også forstås mer avgrenset til bare det som dreier seg om menneskets sjel, det vil si om det spesifikt religiøse: om menneskets forhold til Gud. I følge definisjonen til Modum Bad, innbefatter sjelesorg hele mennesket - ånd, kropp og sjel. Utgangspunktet for en sjelesorgssamtale blir ut fra denne definisjonen den enkeltes opplevelse av sin aktuelle livssituasjon. Temaområdene er alt livet kan dreie seg om: menneskets forhold til seg selv, til medmennesker, skaperverket og Gud.⁵ En slik samtale vil i dag finne sted i et lukket rom, mellom en konfident og en profesjonell sjelesørger. Denne forståelsen er på flere måter en moderne forståelse. Likevel er definisjonen viktig for å forstå et "før-nå"-perspektiv på sjelesorgen.

Golf bruker i sin fremstilling av BKA begrepet sjelesørger uten å gjøre det klart hva han mener. Dette gjør det vanskelig å skulle nærme seg hans omtale av BKA som sjelesørger. I forlengelse av dette kan jeg se hvordan Grevbo beskriver sjelesorg som "de to vandringene".⁶ Den første vandringen kaller han *vandring mot svakhet*. En vandring eller refleksjon hvor en kaster blikk innover en selv, mot det som gjør en sårbar og utsatt. Grevbo skisserer hvordan denne sårbarheten kan gi seg til uttrykk; ved skjørhet og utilstrekkelighet, i ens følsomhet og ens behov for omsorg og trygghet.⁷ Den andre vandringen følger opp den første med kritisk blikk på det en oppnådde i den første vandringen. Grevbo kaller dette *vandring mot styrke*. Målet er å oppnå kontakt med mer

---

⁴ Oslo: Luther Forlag, 2006

⁵ <http://www.modum-bad.no/testside>

⁶ Grevbo 2006: 17

⁷ Grevbo 2006: 17; Joh 21,20

utadrettede egenskaper og utvikle trekk som mot, myndighet, klarhet, beslutsomhet og energi.⁸ Grevbo forutsetter en bestemt praksis, samtalen på tomannshånd, der konfindenten legger premissene for samtalen og sjelesørgeren oppfattes som medvandrere mer enn veileder.

Jeg forstår "sjelesorg" som 'omsorg for sjelen' og ser begrepet i forlengelse av den omsorg som har vært en del av kirkens forkynnelse og virke helt fra dens begynnelse. En omsorg hvor blant annet bot, skrifte, forkynnelse og samtale vært viktige virkemidler. Sjelesorg, slik jeg ser det fremmer et tosidig aspekt; livet med Gud og livet som troende i verden. En definisjon som legger seg nær den snevre betydningen av *seelsorg*.

Jeg vil i konklusjonen diskutere funnene mine i relasjon til definisjonene, og se hva slags innhold BKAs sjelesorg eventuelt har, og hvordan hun praktiserte den.

1.4 Materiale

Det er skrevet en god del om BKA, men jeg ønsker i denne avhandlingen å bidra med et annet perspektiv på henne, ved se på henne i perspektivet sjelesorg. For å belyse problemstillingen min har jeg tatt utgangspunkt i BKAs egne skrifter og særlig viet hennes selvbiografi ekstra oppmerksomhet. Noe av det som er spesielt med å skulle belyse perspektiver ved BKA forfatterskap er tilgangen på hennes originale utgivelser, som blant annet består av samlinger av sanger og salmer, brev og en selvbiografi. At jeg har mulighet til å fordype meg i disse kildene, i deres opprinnelige språkdrakt, er viktig for å kunne finne sammenhenger og for å få et så klart bilde av BKAs formidling som mulig.

BKA skrev og utgav en rekke bøker. Flere av bøkene hennes fikk etter hvert tillegg av flere nye salmer, brev og dikt. Noen av disse bøkene er utgitt av familien etter hennes bortgang. Familien har vært med på å føre hennes minne videre. Det har trolig i disse senere utgivelsene forelagt en utvelgelse av hvilke tekster som skulle trykkes. Jeg er klar over at dette kan være et problem i min belysning av henne.

Ved siden av et stort antall brev, oppbyggelige trøstesanger og andre leilighetsdiktdikt, som ikke ble trykt, utgav BKA flere bøker: En Gudelskende Siels oppbyggelige Sange (1820), Troens Frugt, indeholdende nogle aandelige Sange (første

---

⁸ Grevbo 2006: 17

utgave trolig utgitt i 1830),⁹ Religiøse Breve til Opmuntring og Opbyggelse samt Bestyrkelse i Tro, Haab og Kjærlighed (1853), Sjælens Morgen- og Aftenoffer (1846), Sjælens aandelige Høitidsglæde (1853), *Smuler til Næring for Livet i Gud. En Samling af Skrifter* (1854). I 1860 ble hennes selvbiografi *Berte Kanutte Siversdatter Aarflots Selvbiografi, indeholdende Optegnelser om hendes aandelige Livsudvikling, tilligemed Sognepræst Wraamanns Tale ved hendes Grav samt nogle Mindesange*, utgitt, og så seint som i 1893 ble *Før ikke udgivne Breve og Sange*, utg. ved B. Støylen og H. G. Heggtveit, som del 3 i *Berte Kanutte Aarflot. To Livsskildringer* utgitt.¹⁰ De skriftene jeg har brukt er kopier av 1800-tallsutgavene.¹¹ Jeg har ikke kunnet analysere alle hennes skrifter, men mener at studien av selvbiografien kaster lys over hennes diktning og brevskrivning mer generelt.

For å få innblikk i BKAs samtid har jeg benyttet kirkehistoriske fremstillinger som Godvin Ousland *Vekkelsesretninger i Norsk kirkeliv 1840-75, hva de lærte og siktet på*, Oftestad, B.; Rasmussen, T.; Schumacher, J. *Norsk kirkehistorie* og Einar Molland *Norsk kirkehistorie i det 19. århundre*. Disse er alle med på å gi viktige historiske og religiøse perspektiver på BKAs samtid. Det har også vært nødvendig å se nærmere på den haugianske bevegelsen som BKA tilhørte. Her har jeg valgt å trekke inn Hans Nielsen Hauges (1771-1824) bok *Om religiøse følelser og deres værd* (1817), som man finner som en del av Hans N. H. Ordings *Hans Nielsen Hauges samlede skrifter. Om religiøse følelser og deres værd* inneholder i dens tredje del 18 gjengitt selvbiografier. Boken er en viktig og interessant klangbunn for BKAs selvbiografi og har gitt innblikk i hvordan haugebevegelsen tenkte om Gud og sjelen, og dermed også om sjelesorg. Lisbeth Michaelsons bok *Kallets Ekko, Studier i misjon og selvbiograf* har kastet lys over det å arbeide med selvbiografier, og boken *Norsk kvinnelitteraturhistorie, 1600-1900* (bind 1) av Engelstad, I.; Hareid, J.; Iversen, I.; har gitt historiske og litterære perspektiv på kvinner som forfattere. Jostein Fets arbeid i *Sunnmørsdikttrar 1600-1975. Eit diktutval med biografier og bibliografier*, samt hans arbeid med *Skrivande bønder, Skriftkultur på*

---

⁹ Siden ble *Troens Frugt. En Samling af religiøse Opmuntrings og Opbyggelses-Breve*, 1844 utgitt. Denne samlingen må i følge Fet ikke forveksles med den første utgivelsen. Fet 2006

¹⁰ http://www.orsta.kommune.no/getfile.aspx/document/epcx_id/1115/epdd_id/1143 et opplag av selvbiografien ble også trykt med BKAs første sang og salmesamling "En Gudelskende Siels opbyggelige Sange". Fet 2006: 100

¹¹ For nærmere beskrivelse kopiene jeg har brukt se litteraturliste.

Nord-Vestlandet 1600-1850 og Lesande bønder, litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840 har jeg hatt stor nytte av gjennom hele avhandlingen. Fets perspektiver og funn har jeg spesielt brukt i forhold til det litterære perspektivet i kapittel 5. Store deler av av det historiske materialet der, knyttet til BKAs salmer og brev, har jeg hentet fra Fet *Eksentiana. Aarflots Prenteverk 1809-1935. Bibliografi og kulturhistorie*.

1.5 Struktur og oppbygning

I neste kapittel, kapittel 2, presenterer jeg BKA biografisk og tar med det jeg mener er nødvendig av religiøs- og samtidshistorisk kontekst. BKAs forfatterskap og perspektiv kan kun forstås med bred kunnskap om hennes samtid. Kapittelet vil inneholde en skisse av BKAs livsløp. Her fremholder jeg også viktige hendelser i hennes liv som vi ikke møter i selvbiografien. Siden BKA tilhørte andregenerasjons haugianere, vil jeg gi en presentasjon av Hans Nielsen Hauge (her etter HNH) og haugianernes vennsamfunn. Haugeansk fromhet preget både hennes personlighet og det samfunnet hun var en del av.

I kapittel 3 går jeg grundig gjennom HNHs *Om Religiøse Følelser og deres Værd*. Dette er viktig for å lese og forstå BKAs selvbiografi i riktig lys. Grevbo omtaler *Om Religiøse Følelser og deres Værd* som "Nordens første religionspsykologiske verk". Jeg går gjennom denne for å belyse de haugianske aspektene. Boken forteller og gir oss et viktig bilde på den haugianske spiritualiteten og tradisjon, og dermed også perspektiver på haugiansk "sjelesorg".

I kapittel 4 går jeg gjennom BKA sin selvbiografi. Den minner om HNHs egen selvbiografi og har et klart formål. Den står i en tradisjon, ikke bare med HNHs selvbiografi men også med dem som er gjengitt i tredje del av hans bok *Om religiøse Følelser og deres Værd* og er slik et uttrykk for haugiansk spiritualitet.

I Kapittel 5 tar jeg summarisk for meg BKAs salmediktning og brev. Selvbiografien kaster lys over hvordan man kan tolke disse.

I det sjette og siste kapittel vil jeg, med bakgrunn i de funn jeg har gjort, diskutere spørsmålet om hvorvidt BKA kan kalles sjelesørger og på hvilke premisser. Gjennom denne avhandlingen vil det være behov for å gjengi kortere eller lengre avsnitt av tekstene som behandles. Selv om det dreier seg om relativt mye tekst, har jeg valgt ikke å rykke inn og markere tekstutdraget spesielt. Dette har jeg gjort for å få en best mulig flyt i teksten, da jeg flere steder binder ulike fraser sammen med egne ord.

KAPITTEL 2: Berte Kanutte Siversdatter Aarflot og hennes samtid

2.1 Innledning

Berte Kanutte Aarflot levde og virket i bondesamfunnet på Sunnmøre i første halvdel av 1800-tallet. Hvem hun var, hvilken kontekst hun kom fra, og hvilke strømninger som preget henne er viktig å forstå. Beskrivelsene av BKA som sjelesørger kan ikke besvares uten bred kunnskap om hennes samtid.

I dette innledende kapitlet vil jeg derfor gjøre rede for den historiske og religiøse konteksten BKA levde og forfattet i. Samtidig vil jeg gi en biografisk presentasjon av BKA og løfte frem noen av de viktigste begivenhetene i livet hennes. Dette gjør jeg for å kunne danne et helhetlig bilde av BKAs forfatterskap og det bildespråket hun bruker. Dette er viktig for å kunne si noe om BKAs rolle. BKA tilhørte andre generasjon haugianere. Derfor vil jeg også gi en presentasjon av Hans Nielsen Hauge og haugianernes vennsamfunn, og deres karakteristiske trekk ved religiøsitet. Haugiansk fromhet preget både det personlige og kollektive uttrykket som BKA ble en del av.

2.2 Bakgrunn

BKA var datter av Gunhild Rasmusdatter Eikrem (1756–1836) og Sivert Knutsson Aarflot (1759–1817) og ble født på gården Aarflot i Ørstad 3. januar 1795. Siden flyttet familien til gården Ekset i Volda, Ørsten sogn, hvor BKA vokste opp. På Ekset bodde hun frem til hun inngikk ekteskap med Amund Knutsson Hovdenakk (1788-1860) i 1817. De to flyttet da tilbake til BKAs farsgård på Aarflot hvor hun levde frem til sin død den 29. oktober 1859.¹² På Ekset vokste hun opp sammen med sine tre søsken,¹³ Rasmus Sivertsen, Sisilie Helene og Ottine Elisabe. Fra BKAs barndom kjenner vi få konkrete hendelser, foruten dem hun omtaler i sin selvbiografi. Ut fra beretningene i hennes

---

¹² Halvorsen 1885: 16

¹³ Gunhild og Sivert Knutsson Aarflot fikk opprinnelig 5 barn sammen, men ett døde bare noen få uker gammelt.

selvbiografi kan vi skimte en tidlig Gudsbevissthet og tette bånd innad i familien, spesielt mellom BKA, hennes to søstre og deres mor Gunhild.¹⁴

BKAs far, Sivert Aarflot, eide og drev gårdsbruket på Ekset og var også lensmann i Volda. Han beskrives som en kunnskapsrik mann og en folkeopplysnings pioner. Teori og praktisk arbeid gikk hånd i hånd, og på flere måter var han en viktig person i bygden. Foruten å være lensmann hadde han også rollen som poståpner, apoteker, seksjonsjef for kystvernet, og blad og bokutgiver. Han hadde også arbeid som lærer og holdt søndagsskole for bygdefolket hvor han underviste i såkalte verdslige kunnskaper som historie og naturfag.¹⁵ I 1809 startet han landsbygdens første boktrykkeri, det femte i landet,¹⁶ som sto i tilknytning til et privat bibliotek som han eide og hadde åpnet for allmuen allerede i 1797. Dette var da landets første folkeboksamling, og siden bokhandel. Gjennom første halvdel av 1800-tallet var gården på Ekset, med Sivert Aarflots arbeid og samling, hovedstasjonen for den lokale litterære kulturen, både med bøker og som impulsgiver til litterær produksjon.¹⁷ Det var i Sivert Aarflots trykkeri at BKAs første salmer ble trykket.¹⁸ På denne bakgrunnen kan vi anta at BKAs oppvekst var rik på impulser og kunnskapsformidling. Selv skildrer BKA i sin selvbiografi hvordan det religiøse også tidlig var en viktig del av henne og barndomshjemmet.¹⁹

2.3 Biografisk skisse

I BKAs barndom var Norge enda en del av det dansk-norske riket. Religiøst og politisk hadde riket helt fra reformasjonen av vært preget av luthersk konfesjonell kristendom, og utover 1700-tallet også av ulike pietistiske strømninger. I Norge hadde spesielt den haugianske lekmannsbevegelsen fått fotfeste fra begynnelsen av 1800-tallet. I 1814 fikk Norge egen grunnlov og gikk fra å være en del av det dansk-norske riket til union med Sverige. BKA vokste opp i et samfunn i forandring.

---

¹⁴ BKA 1860: 6

¹⁵ Fet 1995: 59

¹⁶ Fet 1995: 46

¹⁷ Fet 1995: 58

¹⁸ "En gudelskende Siels opbyggelige Sange"; Ekset 1820. Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 74; <http://www.sivertaarflot.no/#cid=2>

¹⁹ BKA 1860: 4

Antallet mennesker i Norge var fra starten av 1700-tallet jevnt økende og spesielt byene i landet vokste både i antall og størrelse. Økningen til tross var Norge fortsatt et bondesamfunn hvor kun 10% av befolkningen var bosatt i en av landets byer.²⁰ Likevel, og i tråd med befolkningsøkningen og fremveksten av nye byer, oppstod det gradvis en større forskjell mellom by- og bygdekultur. Dette skyldes at det innen embetsstand og borgerskap i byene utviklet seg kultur med gode internasjonale kontakter. Disse internasjonale strømmingene førte ikke bare med seg nye impulser, men også til fremvekst av en stadig klarere norsk identitet som dermed var med på å forme by- og bygdekultur. Til tross for endringer i kultur og samfunn, førte det ikke til videre forandringer i lovverk, kirkepolitikk eller i fromhetsliv på slutten av 1700-tallet.

Som datter av opplysningsmannen Sivert Aarflot var skole og lærdom tidlig en del av BKAs hverdag. På skolen lærte BKA å skrive og lese, kunnskap hun fikk utviklet videre i hjemmet.²¹ Skolen, som var lovfestet som obligatorisk for alle, var en kirkeskole hvor hovedvekten lå på kristendom, en forberedelse til konfirmasjonsundervisningen. Barna skulle lære å lese og skrive. Fag som for eksempel regning var frivillig. Konfirmasjonen var ansett som en viktig del av oppdragelsen, en gjentakelse av dåpsløftet og en prøving i troen.²² I 1810 gikk BKA selv til konfirmasjon hos daværende sogneprest i Volda, Jørgen Peter Meldal (1751-1815). BKA beskriver i sin selvbiografi konfirmasjonshandlingen som svært betydningsfull og konfirmasjonens løfte som stort.²³ Denne erfaringen delte hun i en salme skrevet til søsteren Ottine på hennes konfirmasjonsdag.²⁴ Etter sin egen konfirmasjon skrev BKA flere sanger og salmer i skjul. Kun hennes ene søster, da de "vare saa fortrolig", visste om dem.²⁵ I midten av tenårene, da BKA skulle forlate barndomshjemmet, fikk søsteren, etter ønske, låne salmene. I samme periode lå deres far Sivert Aarflot syk og for døden. Søsteren bestemte seg derfor for å la ham få lese BKAs salmer. Da Sivert Aarflot hadde lest dem, gav han dem tittelen "*En gudelskende Siels opbyggelige Sange*". Deretter skrev han et kort forord

---

²⁰ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 145

²¹ <http://www.sivertaarflot.no/#cid=2>; Støylen i Støylen og Heggtveit 1894: 2-3

²² Amundsen i Haraldsø 1986: 243; BKA 1860: 10

²³ Heggtveit 1912: 346; BKA 1860: 9-10

²⁴ *En sang til min Søster Ottine Elisabet Sivertsdatter Aarflot paa hendes Confirmasjonsdag* ble utgitt som en del av BKAs første sang og salme samling *En gudelskende Siels opbyggelige Sange*, Ekset 1817, Fet 2006: 100

²⁵ BKA 1860: 11

og ba sin sønn Rasmus om å trykke dem opp.²⁶ Dermed hadde BKAs første salmer kommet frem i lyset. Hendelsen har trolig fått avgjørende betydning for BKA som siden forfattet og utgav en rekke salmer, bønner og brev, til egen og andres oppbyggelse og trøst.

I 1817 giftet BKA seg med Amund Knutsson Hovdenakk (1788-1860), og sammen bosatte de seg på farsgården på Aarflot. Amund Hovdenakk tok da gårdsnavnet Aarflot. Amund Aarflot ble beskrevet som en mann med aktelse og tillit i bygden, men "aldeles ikke sin hustru lig".²⁷ Sammen fikk BKA og Amund Aarflot 7 barn, 3 sønner og 4 døtre, men bare 6 av dem vokste opp.²⁸ BKA skriver at barneoppdragelsen og de oppgaver som fulgte de første barneår hvilte på henne. Husmorpliktene og oppdragelsen av 6 barn ga liten tid til diktning og lesing av Guds ord.²⁹ For BKA ble de første årene som gift derfor en periode hvor hun opplevde et brudd med sin sterke religiøse følelse. Først da predikanten og haugianeren Amund Knudsen Brekke³⁰ besøkte gården på Aarflot i 1822 fant BKA tilbake til sin sterke religiøse visshet. Dette skjedde mens hun lyttet til hans ord om det "ene Fornødne" som han samtalte til to gjester som også var kommet til gården samme kvelden.³¹ Denne hendelsen og Brekkes ord ble "ved Guds medvirkende Naade Middel til Oppvekkelse og Omvendelse" for BKA.³² Dette førte BKA inn i en lengre prosess med tvil og anfektelse, og spørsmål om nådens tilegnelse, før hun fant ro i sjelen og med Gud. Under denne prosessen startet BKA å skrive bønner, brev, salmer og sanger.³³ Samtidig tok BKA fortsatt del i det daglige arbeidet på gården. Tjenestefolk på gården har trolig vært med på å gi BKA tid til å skrive, og etter hvert også tid til å ta større del i det haugianske miljøet som etablerte seg i Ørsta på 1800-tallet.

---

²⁶ BKA 1860: 11

²⁷ Heggveit 1912: 347; Fet 2006: 199

²⁸ Heggveit 1912: 348

²⁹ BKA 1860: 12

³⁰ Amund Knutsson Brekke omtales av Støylen som en av de ledende skikkelsen innen haugebevegelsen på Sunnmøre, sammen med HNH og BKA: "Den livskraft, som i mørke tider skapte heilstøypte kristne, som Hans Hauge og Amund Brekke og Birte Kanotte Aarflot". Det fortelles at Brekke ikke var meget til taler, men at han hadde en særlig evne til å snakke med folk på tomannshånd "og leidde dei trufast og godt". Brekke ga også ut flere småskrifter. Han og konen omkom i drukkingsulykke på en hjemreise fra kiken i 1835. Støylen i Støylen og Heggveit 1894: Fyreord II, 21; Fet 2006: 99

³¹ BKA 1860: 13

³² BKA 1860: 13

³³ BKA 1860: 13

2.4 Kirken

Kirken spilte en viktig rolle i samfunnet på 17- og 1800-tallet. Rundt kirken og dens kristne fundament var både monarkiet, lovverk og skolen knyttet opp. Kirken var en viktig kilde til lære og orden i hele storsamfunnet. Parallelt med opplysningsteologi og pietisme utviklet det seg på slutten av 1700-tallet en pietistisk lekmannsbevegelse gjennom HNHs forkynnelse og det haugianske vennesamfunnet. Denne pietistiske lekmannsbevegelsen vekket folk til personlig kristendom hvor husandakt, salmesang og bønn ble vektlagt. Vekkelsen fikk på denne måten etter hvert en grobunn som preget det religiøse uttrykket, både i kirken og i hjemmene. Dette førte til en mer dyptgående evangelisk forkynnelse og aktiv bibellesning i hjemmene, noe som var med på å gi den eldre andaktslitteratur nytt liv.

Pietismen hadde kommet som en del av lovverket allerede før midten av 1700-tallet og var ment å føre til en økt fordypning i den enkeltes trosliv gjennom personlig troserfaring blant annet ved å gjøre bot og ta avstand fra lettsindighet.³⁴ Den ordinære gudstjenesten var ikke lenger nok for at fornyelse av den kristne fromhet kunne finne sted hos den enkelte.³⁵ I tråd med disse tankene hadde man innført lov om allmueskole i 1739.³⁶ Skolens primære oppgave var å stå for opplæring i kristendom, noe som ga konfirmasjonen en bred samfunnsmessig og også mellommenneskelig betydning. Hovedinnslagene i konfirmasjonen skulle være overhøring ved presten, åndelig tilegnelse av den kristne kunnskap, og en aktiv bekreftelse av dåpsløftet fra den som skulle konfirmeres.³⁷ Dette ritualet, hvor man lovet å *"vedblive udi saadan sin Daabes Pagt indtil sin sidste salige ende"*, ble omtalt som de unges "Eed for Herren".³⁸ Loven sa videre at alle barn skulle følge denne undervisningen fra de var syv år og frem til konfirmasjonen. I månedene før konfirmasjonen skulle presten undervise konfirmantene minst to ganger i uken i tre måneder. En fastlagt undervisning og en lærebok var skrevet på forespørsel fra Kongen av biskop Erik Pontopidan: *Sandhet til Gudfryktelighet* (1737). Dette var en forklaring til Luthers lille katekisme, som var

---

³⁴ Oftestad 1998: 67

³⁵ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 146

³⁶ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 157

³⁷ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 157, 160

³⁸ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 160

oppbygd av korte spørsmål og svar, ment til å kunnes utenat.³⁹ Konfirmasjonsordningen var på denne måten et middel også til dannelse av den jevne befolkning. En viktig del av denne trosutviklingen var husandaktene hvor tro kunne ta personlig uttrykk.

Husandakten hadde lenge spilt en viktig rolle, og som følge av at leseferdighetene økte fikk den nå et sterkere feste. Samtidig økte tilgangen på oppbyggelige bøker.

Pontoppidans forklaring og ulike salmebøker ble grunnlag for husandaktene.⁴⁰ Sammen med tankene om å fremme og utvikle en felles kristen erfaring i menneskets personlige religiøsitet skjedde det dermed en oppblomstring og utvikling i salmesangen.

Hans Adolf Brorson (1694-1764) var en av salmedikterne som var preget av pietismen. Hans salmebøker var oppbygd etter skjemaet for frelsesorden. Dette sto i kontrast til Thomas Kingo (1634-1703) som stod bak salmeboken fra 1699 som var den vanligste i høymessen,⁴¹ oppbygget etter årets gang. I enkelte av Brorsons salmer uttrykkes omvendelsens og troserfaringens psykologi. Dette er elementer man også finner innenfor haugianismen. En viktig rolle spilte også den eskjatologiske dimensjonen, og tanken om at man ved omvendelsen kom nær Kristus, en nærhet som skapte lengsel etter å kunne forlate verden for å møte frelseren.⁴² Med denne utviklingen innen salmediktningen og kongens kirkelige lovgivning hadde man fra omkring år 1800 tre salmebøker å velge mellom i kirkelydene på landet: Kingos salmebok (1699), Gulbergs salmebok (1778) og Evangelisk-christelig Psalmebog (1798).⁴³ Samtidig fantes også salmesamlinger med et mer pietistiske preg som Brorsons salmebok, som blant annet var mye i bruk i hjemmene, uten at de hadde en offisiell plass i kirkens liturgi og gudstjeneste. Blant salmebøker i hjemmet fant man også HNHs egen salmebok *De sande Christnes udvalgte Psalmebog* (1799).⁴⁴

Med Norges brudd med Danmark og unionen med Sverige i 1814 ble det ved riksforsamlingene på Eidsvoll utarbeidet en grunnlov som skulle danne grunnlaget for den norske stat. Dette førte likevel ikke til noen vesentlige forandringer i forholdet mellom kirken og staten, og enevoldsstatens kristendomslovgivning ble stående.

---

³⁹ Oftestad 1998: 68

⁴⁰ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 168-169; Fet 1995: 87, 91-92

⁴¹ Bergem-Tinnan 2010: 3

⁴² Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 168

⁴³ Fet 1995: 62, 231

⁴⁴ Til tross for at HNHs salmebok ble gitt ut allerede i 1799 slo trolig ikke gjennom hos allmuen før i 1830-1840 årene, Fet 1995: 232

”Statens offentlige religion” (Grl. § 2) skulle fortsette å være den evangelisk-lutherske, og nasjon og kirke skulle fortsatt være ett.⁴⁵

2.5 Hans Nielsen Hauge: den haugianske bevegelsen

Den haugianiske bevegelse var en lekmannsbevegelse som vokste frem på bakgrunn av HNHs forkynnelse, i en tid der samfunnet enda levde i enevoldstiden med dens byråkrati og landsfaderlighet, både politisk og religiøst.⁴⁶ Denne pietistiske lekmannsbevegelsen fikk etter hvert stor betydning utover 1800-tallet. HNH ble et symbol for en særegen norsk tradisjonen som fra slutten av 1700-tallet fulgte norsk kirkehistorie inn i moderne tid. Haugianismen var ikke et religiøst opprør mot statsreligionens lære, men et opprør mot embetsmennesenes religiøse og moralske svakheter innen for religionen.⁴⁷

Forkynnelse til omvendelse og nytt liv var det HNH savnet i kirken.⁴⁸ Han fremhevet derfor lekmannens rett til å forkynne; ”Ingensteds finde vi at Christus har indskrænket Næstens Opbyggelse til nogen lærd Stand”.⁴⁹ HNH ledet den første vellykkede protestbevegelsen mot eneveldets embetsstand i Norge og ble på mange måter frontfigur for den myndige bonde- og småborgerstanden som vokste frem på 1800-tallet i Norge. HNH fremmet altså en vekkelse som var dypt preget av 1700-tallets pietistiske ideal hvor omvendelse, gjenfødelse og nytt åndelig liv var målet. Samtidig talte han for lojalitet ovenfor statskirken og dens rammer, uten at dette måtte føre til en ukritisk tilnærming mot dens øvrighet.⁵⁰ Dette skilte ham fra radikale strømninger som fantes på 1700-tallet.⁵¹ Denne opposisjonelle og lojale holdningen ovenfor kirken og dens

---

⁴⁵ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 181

⁴⁶ Ousland 1979:18

⁴⁷ Oftestad 1998: 78-79

⁴⁸ Ousland 1979 s 11-12

⁴⁹ Molland 1979: 71

⁵⁰ Ording 1954 bind VIII: 243

⁵¹ Til tross for den strenge kirkelige samfunnsstrukturen som bredte seg på 1700-tallet, vokste der frem mer selvstendige religiøse bevegelser på linje med haugianismen, men som ofte var mer radikale. En slik bevegelse var blant annet hernhutterne, eller brødremenigheten som de senere ble kalt. I motsetning til den statligstyrte pietismen, og innenfor haugianismen, så man innen for de radikale retningene heller et potensielt oppbrudd fra den kirkelige struktur og samfunnets konvensjonelle enhet. Fet 1995: 87; Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 163

ordninger preget kirkelandskapet gjennom 1800-tallet, med stadig voksende konventikkel- og møtevirksomhet.⁵²

Selv hadde HNH en kalls- og omvendelseserfaring i 1796 som kom til å prege ham i ord og handling.⁵³ Måten han beretter om hendelsen viser fromhet og kristendomsforståelse, som samtidig bærer preg av mystikk.⁵⁴ HNH tolket sin opplevelse som et kall til virke for Guds rike.⁵⁵ Like etter omvendelsen i 1796 startet HNH en landsomfattende reise- og forkynnervirksomhet. HNHs forkynnelse fant først og fremst sted i private forsamlinger. Forkynnelsen bar preg av hans menneskesyn hvor moralsk omvendelse og lydigheten mot Guds vilje ble betont. Menneskesynet hadde han utviklet blant annet ved å lese skrifter og bøker av Johannes Tauler, Johan Arndt og Erik Pontoppidan. Dette fikk stor betydning for hans holdning som folkevekker.⁵⁶ Karakteristisk er HNHs sterke fremhevelse av omvendelsen. I likhet med HNHs egen omvendelsen handler hans forkynnelse om en forandring i menneskets innerste. Det må ikke forstås som et brudd fra et liv i verden til et liv i Gud, men som en oppvåkning i egen kristen tro. HNH pekte på at mennesker selv har ført Jesus på korset og at straffen ble lagt på ham for at mennesket skulle kunne ha fred. Jesu offer på korset blir til ingen nytte for et menneske hvis det ikke fører til markert ny livsførsel.

Flere steder i haugianernes selvbiografiske skildringer finner vi meddelelser om livslystne unge menn og kvinner som i sin ungdom hadde funnet glede i dans, lystighet og kortspill, men som etter sin omvendelse hadde vendt ryggen til fristelsene til å ta lett på livet. Vekkelsen førte med seg en absolutt avvisning av handlinger og ting som ikke gjorde en forskjell. Særlig var det dans og musikk som ble betraktet som uforenelig med personlig kristendom. Alkohol var man derimot ikke så strikte med og selv hadde også HNH servert og drukket vin.⁵⁷ Visshet om salighet oppstod når man ble klar over at det gamle mennesket var "avlagt" og det nye skapt.⁵⁸ Hele den åndelige prosessen fra kallelsen og omvendelse til det kristelige livs fullendelse var en frukt av Guds nåde slik den hadde åpenbart seg i Kristus og hans gjerning. Vekten lå på bot, anger, bønn,

---

⁵² Molland 1979: 52

⁵³ Ording 1954 Bind VI: 126-127

⁵⁴ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 175

⁵⁵ Ording 1954 Bind VI: 127

⁵⁶ Ousland 1979: 19

⁵⁷ Molland 1979: 93; Ording 1952 Bind VI: 125

⁵⁸ Ousland 1979: 20-21

bekjempelse av synden og fremgang i det gode som vei til Guds velbehag.⁵⁹ HNH talte også mye om at troen måtte vise seg i livet før man kan bekjenne den slik at det ikke bare er en "tagen tro".⁶⁰ HNH peker på omvendelsen og hvordan den må "ramme" hele mennesket, dets hjerte, sinn og handling. Viljen må vise at den har tatt til seg evangeliet. Helliggjørelsens bestod dermed i "at trænge dybere ind i Beskuelsen af sin egen Uverdighed og Guds store Kiærlighet"⁶¹ Dette skapte en dypt alvorlig og etisk betoning av omvendelsen og livets vitnesbyrd. Spurte man en haugianer om han var kristen, svarte han derfor gjerne: "Jeg håper det".⁶²

Parallelt med forkynnervirksomheten skrev og publiserte HNH en rekke religiøse bøker, og fremmet næringsvirksomhet som strekte seg både til handel, håndverk og industri. Dette hang sammen med hans teologiskpietistiske forståelse og kallelsetikk hvor de helliges kall ikke alene var innrettet mot Gud med bønn, faste og gudstjenester, men også et kall til å virke i verden.⁶³ HNH opptrådte derfor ikke bare som predikant i bondestuene, men startet også egne "haugianske" trykkerier og virket til samfunnets utvikling og forandring.

2.6 Vekkelse i stagnasjon

Selv om HNH og haugianerne ikke brøt med kirken, skapte de likevel gjennom sitt arbeid og forkynnelse i vennesamfunnene, nye sosiale og kulturelle rom for folks religiøsitet. Dermed utfoldet haugianismen seg i to sosiale og kulturelle sfærer samtidig.⁶⁴ Denne form for religiøs virksomhet falt ikke i god jord hos alle. I 1804 ble HNH fengslet og tiltalt blant annet for brudd på konventikkelplakaten som forbød lekmannspreken uten prestens godkjenning.⁶⁵ Fengslingen satte dermed en stopper for

---

⁵⁹ Ousland 1979: 29

⁶⁰ Ousland 1979: 82

⁶¹ Ousland 1979: 79; Ording 1952, bind.III: 548; VII: 23; VII: 164-165

⁶² Ousland 1979: 78

⁶³ Elstad 2005: 60

⁶⁴ Oftestad 1998: 83

⁶⁵ Molland 1979: 64. Konventikkelplakaten ble innført i 1741 og var en innstramning av den pietistiske kong Christian VI's frie tøyler til pietistiske forsamlinger. Konventikkelplakaten var en forordning om "hvorvidt gudelige Forsamlinger udenfor den offentlige Gudstieneste må tillades". Loven hadde som hensikt å knytte alle forsamlinger inn under staskirken. Likevel stilte den seg positivt til religiøse bevegelser. Det var derfor ikke et forbud mot at prester kunne holde forsamlinger, heller ikke kateketer

hans reise og forkynnervirksomhet. På sine reiser hadde HNH blitt arrestert hele 10 ganger uten at det hadde vært snakk om en forfølgelse av ham. Arrestasjonene hadde heller ikke ført til lengre opphold, men i 1804 ble det riktignok annerledes. De mange arrestasjonene hadde i likhet med arrestasjonen i 1804, skjedd i henhold til konventikkelplakaten av 1741 og lovbestemmelser om omstreifere.⁶⁶ I hovedsak dreide det seg ikke om konventikler, men omreisende lekpredikantvirksomhet og inngrep i prestens embedtsområde. Lekfolk hadde adgang til å holde private forsamlinger, men på visse avgrensede premisser og under oppsyn av den lokale presten. Fengslingen av HNH i 1804 førte på ulike måter til stagnasjon av vekkelsesbevegelsen⁶⁷ helt frem til den endelige dommen falt i 1814. Da HNH ble løslatt var hans helse svekket. I perioder hadde HNH vært plaget med tvil og anfektelse rundt sitt eget kall, og den gamle gløden som hadde fylt HNH var nå borte.⁶⁸ Etter 1814 tok ikke HNH opp igjen reisevirksomheten han hadde hatt tidligere.⁶⁹ HNH slo seg nå ned like utenfor Christiania hvor han fortsatte sitt omfattende forfatterskap. Gjennom flittig brevskrivning holdt han kontakt med sine venner, og til HNHs hjem kom folk for å høre hans forkynnelse eller for å få veiledning.⁷⁰ Haugianismen gikk dermed inn i en ny fase.

2.7 Vekkelsens konsolideringsfase 1820-1850 årene (2.generasjon)

I 1820-årene fikk bevegelsen fornyet kraft gjennom flere nye vekkelser og bevegelsen økte kraftig. I denne tiden gikk også vekkelsen for fullt over hele Sunnmøre.⁷¹ Vennene samlet seg nå i større grad om Guds ord i egne forsamlinger,⁷² hvor den frie,

---

eller andre "studios" i prestens sted, men samlingene måtte stå i forlengelse til den offentlige gudstjeneste. Skulle man holde lekmannsforsamlinger måtte disse bestå av få personer, og presten hadde tilsynsplikt slik at det ikke skulle foregå noe "imod Gud Ord eller Kirkens og Statens Indretning". Den eneste forsamling som var utenfor konventikkelplakatens betingelser var husandakter, hvor høyst tre fremmede personer kunne være tilstede. Ut i fra denne skissen ble det tydelig at HNH brøt med konventikkelen med sin møtevirksomhet og forkynnelse. Ousland, 1979, s 10-11

⁶⁶ Ording 1954 Bind VI: 142-144

⁶⁷ Stølen i Stølen og Heggveit 1894: 19

⁶⁸ Molland 1979: 70; Ording 1954 Bind VI: 145-147

⁶⁹ Oftestad, Rasmussen, Schumacher 2005: 177

⁷⁰ Elstad 2005: 42

⁷¹ Støylen i Støylen og Heggveit 1894: 20

⁷² Elstad 2005: 42

uorganiserte predikantvirksomheten etter hvert måtte vike for fastere organisasjonsformer.⁷³

I 1821 fikk HNH en fornemmelse av at han snart skulle dø. HNH forfatter derfor sitt testament til sine venner.⁷⁴ Her fremholder HNH igjen lydighet ovenfor statens religion og ber vennene om å forbli trofaste, ikke bare mot dens lære, men også ved at man mottar av "de ofentlige Lærere alt, hvad deres ofentlige embete medfører".⁷⁵ Man skulle være en del av den offisielle kirken, og delta på alle dens ritualer. Man skulle gå til vielse, begravelse og gudstjeneste, og motta sakramentene.⁷⁶ Samtidig tilhørte man det intime "vennesamfunn", hvor fortrolighet til hverandre ble fremholdt slik at rett oppbyggelse kunne skje, utover den konvensjonelle kristendomsform. Samtidig advarte HNH sterkt mot sekterisme og ytterliggående retninger, vranglære, lunkenhet og splittaktighet. Vennenes rettesnor skulle være "det hellige Guds Ord, Jesu Lære først, siden Apostlernes og Propheternes Skrifter".⁷⁷

Innenfor HNHs kretser var brevskrivning en viktig del av fellesskapet. Gjennom brev holdt haugevenner over hele landet kontakten med hverandre, utvekslet kunnskap og forkynnelse. Dermed var de med på å fremme skrivekunnskapen i samfunnet. I brevene ble felles opplevelser, andakter og oppfatninger formidlet. Det ble gitt *sjelesørgeriske råd*, kalt predikener og foretatt økonomiske disposisjoner. Vennesamfunnene av andre generasjon holdt forbindelse med hverandre gjennom brevskrivning og besøk, HNH var selv en ivrig brevskriver. Dette dannet et nasjonalt nettverk med bokspredning og brev som bindeledd. Dette var også inngangen til bøkernes verden for de fleste. Samtalen har også vært viktig. Det ser vi i de ulike selvbiografiske skildringene vi finner i HNHs "Om Religiøse Følelser og deres Værd".⁷⁸

---

⁷³ Molland 1979: 83

⁷⁴ Molland 1979: 71 I HNHs testamente, som blir først blir utgitt etter hans død i 1824, kan man se at der er gjort endringer originaldokument. Hvorvidt man skal følge første utkast eller endringene har siden vært mye diskutert. Blant annet omhandler disse endringene spørsmålene rundt kvinnes roller i vennesamfunnene.

⁷⁵ Oftestad 1998: 83; Ording 1954 bind VIII: 243

⁷⁶ Ording bind VIII 1954: 243

⁷⁷ Ording bind VIII 1954: 241-249

⁷⁸ Ording 1954 Bind VI: 103-218; I sin hjembygd hadde HNH møtt herrnhutismen, men til denne religiøse retningen ville ikke HNH vedkjennes, og dermed må også HNHs kristendomsforståelse forstås, med avstand til herrnutismen. Likevel fantes der berøringspunkter. HNHs omsorg for sjelen i møte med

Trolig både samtalte og talte HNH til flere enn hva hans bøker lar oss anta, da hans skrifter i så stor grad og utstrekning ble folkelesning.⁷⁹

Salmer, bønner og fortolkninger av religiøse tekster formulerte og utbredte normer for det rette liv og den gode død. Sang- og salmesang var en viktig del av kirkens gudstjenesteliv og husandakten. Sangen fulgte haugianernes i deres daglige arbeid samtidig som den hørte med til deres oppbyggelsesmøter. Når haugianerne kom sammen til oppbyggelse og samling skjedde det vanligvis på søndag ettermiddag eller om kvelden en hverdag. Møteprogrammet bestod da av bønn, salmesang, høytlesning av oppbyggelseslitteratur og en formaningsstale i tilknytning til det oppleste.⁸⁰ Andres Aarflot beskriver haugianernes møteform : "Både på disse reiser og når de var hjemme, samlet de (dvs. lekpredikantene) folk til oppbyggelse eller "samlinger" i hjemmene. Disse møtene artet seg nokså likt på de fleste steder. Etter sang, hvor gjerne kvinnene førte an, ble det ofte lest en preken. Det kunne være en av de gamle "klassikere", Luther, J. Arndt, H. Müller eller A. H. Frank'cke – eller en av HNHs prekener. Etter HNHs død ble det gjerne "Samlingspostillen" fra 1822 som fikk hedersplassen. Etter lesningen ble det som regel holdt en kort formaningsstale av den tilstedeværende predikant, eller av husfaren, og så samlet flokken seg i sang og bønn. Denne møteformen finner vi igjen overalt der haugianerne møttes."⁸¹ Denne møteformen ble gjerne ledet av en "Ældste". I Hauges testament skriver han: "Ved Ældste forståes ikke hvor mange Aar det er, siden de blev opvakte...; det kommer ikke an paa Aarene, men på deres Tro, Kjærlighed, Retfærdighed og Erfaring i aandelige Ting, samt sand Visdom".⁸² En eldste var dermed ikke valgt, men var de erfarne åndelige lederne.⁸³

Av andaktslitteratur som fantes og ble brukt blant haugianerne var det i hovedsak huspostillene, bønnebøker, salmebøker og andre åndelige sangbøker. Bibelen ble også brukt ved husandakter og sangstunder i hjemmet og forsamlingshus.⁸⁴

---

mennesker ble uttrykt i samtaler. Dette var den samme omsorgen som den HNH selv hadde møtt i sin hjembygd hos sognepresten Gerhard Seeberg (1734-1813) som var en ytterliggående herrnhuter. Molland 1979: 54-55

⁷⁹ Molland 1979: 58

⁸⁰ Molland 1979: 89

⁸¹ Mikaelsson 2000: 46; Utdraget er hentet fra Aarflot 1967:261

⁸² Ording bind VIII 1954: 247

⁸³ Molland 1979: 83

⁸⁴ Fet 1995: 198

Haugianerne hadde streng moral og asketiske livsidealer. De hadde obligatoriske hjemmeaktiviteter som husandakter og lesning av bibel og oppbyggelsesskrifter. Den religiøse lesningen var porten til det skrevne ord. Sammen med husandaktene og den økte personlige religiøsitet økte også lesningen av religiøse skrifter som Luthers lille katekisme og katekismeforklaringer.⁸⁵ Også andre litterære verk kunne bli fremhevet blant haugianerne, men her fantes det en dyptgående ambivalens. For selv om HNH fremhevet hvordan haugevennene skulle være del av den øvrige kirke og være delaktige i samfunnet, stengte de på flere måter den verdslige litteraturen ute med sine tanker og kunnskaper.⁸⁶

Helt fra starten hadde haugianismen vært en fri og uorganisert predikant- og lekmannsvirksomhet, men mot 1830-årene vokste det frem tydeligere struktur og form i vennesamfunnene.⁸⁷ HNH hadde selv vært opptatt av å formidle haugianernes egenart og i sitt testamente sier han: "vi har aldrig havt nogen ordnet Kirketugt iblant os, ligesom vi aldrig har holdt nogen Bog".⁸⁸ HNH peker på at de ikke vet hvor mange som har sluttet seg til vennesamfunn. Samtidig med fastere strykturen og former startet også flere opp med omreisende forkynnervirksomhet etter HNHs eksempel, både kvinner og menn. Ikke alle av dem reiste utenfor sin hjembygd og grannebygdene, men noen reiste omkring i hele landet. Norge fikk i løpet av få år en mengde lekpredikanter. Dermed spredte haugianismen seg via predikanter, brev og litteratur i andre generasjon.

Haugianerne, som i mange tilfeller ble etablerte og velstående samfunnsborgere, med sin arbeidsmoral og nøysomhet, ble også etter hvert mer synlige i det politiske liv. Med tiden var det haugianerne på stortinget som var med å danne kjernen i bondeopposisjonen. I 1830-årene ble det så fart i bondepolitikken, og dens ledere søkte sin støtte hos haugianerne. Haugianernes politiske merkesak ble naturligvis opphevelsen av konventikkelplakaten.⁸⁹ I 1842 ble den opphevet, etter tredje gangs stortingsbeslutning. Dette gjennomslaget førte til at lekfolket i Norge da oppnådde forsamlingsfrihet innenfor statskirken og dermed kunne samle seg om Guds ord uten at

---

⁸⁵ Horstbøll i Døssland og Hjorthol 2005: 56

⁸⁶ Ording bind VIII 1954: 243

⁸⁷ Molland 1979: 83

⁸⁸ Ording bind VIII 1954: 245

⁸⁹ Molland 1979: 95

den lokale presten måtte gi sitt samtykke.⁹⁰ Den neste store endringen var dissenterloven av 1845, som ga dissenter rett til å etablere kretser utenfor kirken.⁹¹ I 1850-1860 gikk haugebevegelsen over i et mer organisert stadium, og ble mange steder kjernen i foreninger for ytre- og indremisjon.

2.8 Kvinnene

Kvinnene deltok som predikanter og veiledere, og gjennom brevskrivning holdt de kontakten med sine nettverk. Samtidig holdt kvinnene hjemmene åpne for predikantbesøk og møtevirksomhet. HNH fremhevet hvordan nådegavene var "overøst mange, af baade Mand og Qvindekjøn, til at tale og forklare Guds ord,..., enten i at skrive eller mundtlig udføre saadanne hemmeligheder i Troens Grunde, Stadfæstelse, Forklaring og Veiledelse..."⁹² Noen få av disse kvinnene reiste også rundt og forkynte,⁹³ men etter giftemål ble kvinnenes predikant- og møtevirksomhet ofte begrenset til lokalsamfunnet.⁹⁴ Kvinner hadde også lederroller innen haugianerbevegelsen, og HNH utnevnte selv kvinner som ledere av vennesamfunn.⁹⁵ Vi finner i løpet av første del av 1800-tallet et tjuetalls kvinner som er representert med sanger og brev i HNHs skrifter. Haugianismen var en bevegelse som i største grad fikk sitt feste blant kvinner og menn i bondestanden. Dette var en del av samfunnet hvor kvinnene allerede på 1800-tallet hadde en viktig rolle innenfor produksjonen på gårdene. Dermed var det også naturlig at kvinnen deltok aktivt i vennesamfunnene.

HNHs tanker var kjente på Sunnmøre allerede fra de første forkynnelsene han holdt i 1799, 1801 og 1802. Dette viste seg blant annet i de store opplagene av HNH-

---

⁹⁰ Elstad 2005: 42

⁹¹ Ousland 1979: 16

⁹² Ording bind III 1949: 539

⁹³ Til tross for at HNH og mange av haugianerne viste stor åpenhet for kvinner som talte og skrev oppbyggelige ord var ikke alle vennene frie til å la kvinner talere og holde samlinger. Ved et tilfelle ble derfor HNH stilt ovenfor problematikken. HNH svarte da på tiltalen ved å stille motspørsmål: "Tror I at hun er en alvorlig og ydmyg Kristen med så stor kritelig Kunskab og Erfaring, at hun er skikket til at veilede andre?" De svarte: "ja." "Er hun dyktig og flittig i sit jordiske kald?" ... "Da kan I uhindret lade hende tale!" Likevel skjedde det en forandring i kvinnesynet utover 1830-tallet og det ble etter hvert stadig sjeldnere at kvinner opptrådte som talere. Molland 1979: 91-92

⁹⁴ Golf 1998: 30

⁹⁵ Golf 1998: 21

skrifter som fantes i omegn. HNH besøkte Sunnmøre flere ganger.⁹⁶ Som vestlandsbygd ble Ørsta tidlig preget av haugiansk farget pietisme. Allerede rundt år 1800 oppstod en krets av haugevenner. Men det var først i 1820 at haugebevegelsen etablerte seg på Sunnmøre. Etter Amund Brekke Knutsons besøk fikk BKA en sentral rolle blant haugianerne i Ørsta og Volda. Som en del av haugevennene ble BKA en aktiv salme- og brevskriver.

2.9 Avslutning

Kjernen i haugebevegelsen var bruken og samlingen om *ordet*, og i denne betydning ble BKA en stemme blant haugianerne. BKA var en forkynner som spredte Guds ord og det kristne budskapet gjennom trykte skrifter.

I og med haugianerne etableres det en egen oppbyggelseskultur som videre utvikles på ulikt vis utover på 1800-tallet. Haugianismen innførte ikke først og fremst noe nytt, men pietistisk fromhet ved å legge vekt på det subjektive og på husmøter, skriftlesning, fellesbønn og salmesang i private hjem. Konvensjonskristendom og deltakelse i kirkens gudstjenester og ritualer var ikke lengre nok. Troen måtte erfares og omsettes i et aktivt utadvendt kristenliv etter et bestemt mønster. Tradisjonen ble ført videre av indremisjon, emissærvirksomhet og vennegrupper som delvis skilte seg ut fra resten av bygdesamfunnet.

---

⁹⁶ Støylen i Støylen og Heggveit 1894; 14

Kapittel 3 Selvbiografi, skrivende kvinner og religiøse følelser

3.1 Innledning: Lesende og skrivende kvinner

Berte Kanutte Aarflot virket med sine religiøse skrifter i det haugianske vestlandssamfunnet den første delen av 1800-tallet. En tid som gjerne beskrives som "fattig på utgitt litteratur skrevet av kvinner".⁹⁷ Denne beskrivelsen til tross har vi i dag en rekke private dagbøker, brev, religiøse sanger, salmer, bønner, dikt og selvbiografier, og verk som på ulikt vis nærmer seg selvbiografien i sin form, forfattet av kvinner i denne perioden.⁹⁸ Blant denne litteraturen er det litteratur som både er trykket og utgitt. Kontakt med familie, venner og vennsamfunnet ble opprettholdt pr. brev, noe kvinner bidro med. Det er tenkelig at veien fra brevskrivning til formidling av egne erindringer ikke var lang. I flere av skildringene er det private og intime beretninger hvor hverdagslige erfaringer, religiøsitet, gleder over huslig lykke og sorger over barnedød skildres.⁹⁹ Til tross for at det er lite som er offentliggjort, må man ut fra dette bildet kunne hevde at det å skrive dagbok trolig var en vanlig kvinnesysse, men at sensur, blant annet fra familie, har hindret publisering. Med bakgrunn i dette materialet har man grunn til å hevde at det trolig har vært vanligere at kvinner var forfatterinner, enn tidligere antatt.

Stigende lese- og skriveferdighet på 1800-tallet, samt økende tilgang på religiøse oppbyggelsestekster og bibler, gjorde det mulig for stadig flere kvinner å studere Bibelen. Bibelstudier og andaktslitteratur skapte forbilder. I flere av de ulike skriftene kan vi finne fraser og setninger som vitner om bibelkunnskap. Det religiøse språket ga ord for opplevelser, uttrykk for tanker og formuleringer når en formidlet hendelser og fortellinger fra hverdagen og omgivelsene. Dette har gitt mange av de religiøse tekstene og bekjennelsene påfallende lik oppbygning og preg. Språkbruken markerer både samhörighet og fellesskap, så vel som avstand til omverdenen og det øvrige samfunnet.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 67

⁹⁸ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 69

⁹⁹ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 70

¹⁰⁰ <http://www.nordicwomensliterature.net/da/article/ordets-kraft>

De fleste skildringene som er bevart, både innenfor den verdslige og den religiøse sjangeren, er fra kvinner fra embetsstanden. Men også av kvinner i bondestanden er det bevart litteratur, og blant dem finner vi BKA. Med sine religiøse sanger, salmer, bønner, brev og religiøse selvbiografi, og sin tilhørighet til det vestlandske bonde- og haugianersamfunnet, skiller BKA seg ut fra det en gjerne har karakterisert som datidens norm innenfor memoarlitteraturen.

I perioden 1820-1853 ga BKA ut syv samlinger med oppbyggelige sanger, bønner og brev. I 1860, et år etter hennes død, ble hennes religiøse selvbiografi *Optegnelser om hendes aandelige livs udvikling, tilligemed sogneprest Braamanns tale ved hendes grav samt nogle mindesang* gitt ut. Selvbiografien var forfattet av henne selv, før hennes bortgang. I denne selvbiografien beskriver hun sin personlige religiøse søken og væren. Selvbiografiens utgivelse avsluttes, som tittelen tilsier, med minnesanger skrevet av familie og venner, deriblant sønnene hennes, Johannes og Knut Aarflot.¹⁰¹ Men den inneholder også to av BKAs egne sanger, tatt med i selvbiografien etter BKAs eget ønske. Den sist av disse to salmene: "Farvel til verden af en troende sjæl, der længselfuld iler sin forløsning imøde og stunder efter, jo før jo hellere at komme hjem til sit rette fædreland i himmelen" ble skrevet ned etter BKAs diktat på sykesengen i 1846. BKA trodde da at hun ikke skulle få leve mye lengre, og ba sin sønn Knut om å skrive den ned som "avskjedsord til det jordiske".¹⁰²

I dette kapittelet skal jeg se kort på kvinners religiøse selvbiografier og den tradisjon BKA stod i. Dette skal jeg gjøre ved å se nærmere på HNHs bok *Om Religiøse Følelser og deres Værd*. Denne gir oss et bilde på den haugianske religiøsitet og kultur, og er med på å vise bakgrunnen for den religiøse selvbiografitradisjonen i haugebevegelsen. *Om Religiøse Følelser og deres Værd* inneholder hele 18 religiøse selvbiografier, av dem er 6 skrevet av kvinner. BKA tilhører 2. Generasjon og er selvsagt ikke med i denne boken.

3.2 Skrivende kvinner og deres selvbiografi, fra det generelle til det spesielle

Selvbiografier var en del av det litterære uttrykket som vokste frem på 1800-tallet, en prosess kvinner var en viktig del av. Det voksende bokmarkedet, både i embetsstanden

---

¹⁰¹ Fet 1977: 180

¹⁰² BKA 1860: 26, Salmen ble første gang trykket i "Morgen og aftenoffer" 1846

og etter hvert også i bondesamfunnet, gjorde at kvinner både leste og skrev mer, både romaner og religiøs oppbyggelig litteratur. I bondesamfunnet bidro haugianismen til at kvinner kunne gjøre seg gjeldende innen diktning og som religiøse og åndelige ledere. Man må likevel anta at kvinnene i bondesamfunnet, med deres ansvars- og arbeidsområder, trolig ikke skrev og leste romaner i samme grad som kvinnene i embetssamfunnet.

De mange selvbiografiene, brevene og salmene som ble skrevet, kan være med på å gi oss et bilde av det verdslige og det religiøse liv som bredte seg blant 1800-tallets kvinner og menn. Den enkelte tekst, fremstilling av selvet og virkeligheten er interessant. Blant annet fordi den representerer en individuell tilpassing og anvendelse av det kollektive og det religiøse symbolsystemet.¹⁰³ De kvinnelige selvbiografiene som ble skrevet, var i sin kontekst og utforming også ment som oppbyggelseslitteratur og forbilledlig litteratur for andre. Blant annet var gudsforholdet et viktig punkt i fremstillingen. Samtidig er selvbiografiene som litteratur i noen grad risikable som historiske kilder, da de ofte ble fortalt ut fra forfatterens egen erindring av hendelsesforløpet. Fremstillingene kan dermed i ulik grad bære med seg menneskelige feil som følge av hukommelsestap, utelatelser, skjønnmaling og andre skjevheter.¹⁰⁴

Pietismens kristendomsformidling, dens menneskesyn og hvordan den var rettet mot og rundt det menneskelige selvet, skapte kristne ankerpunkter i de selvbiografiske fremstillinger i samfunnet.¹⁰⁵ Forekomsten av selvbiografier forfattet av prestekoner, predikanter og småkårsfolk som ønsket å fortelle sin religiøse livshistorie vitner både om hvordan religion var motivasjon for å skrive livsskildringer og hvordan sjangeren har stått sterkt i religiøse kretser. Kristendommens betydning for utviklingen av den selvbiografiske sjangeren generelt er i så måte ubestridelig.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Mikaelsson 2000: 13 Til tross for at Mikaelsson skriver med et perspektiv for en seinere periode en den BKA forfattet innenfor, velger jeg å ta med disse perspektivene da de også peker på sider ved 1800-tallets kvinner.

¹⁰⁴ Mikaelsson 2000: 20 Mikaelsson leser og tolker selvbiografiene med "mistankens hermeneutikk", slik møter hun tekstene med alvor, uten at hun tiltror forfatteren uetiske motiver. Dette er viktig også i vår sammenheng til tross for at vi ikke skal analysere dem, men se dem i den tradisjon de står i, og for de religiøse perspektiv de fremholder.

¹⁰⁵ Mikaelsson 2000: 12

¹⁰⁶ Mikaelsson 2000: 19-20

3.3 Den religiøse selvbiografi, dens tradisjon og forbilder

Fra 1800-tallets haugianske vekkellesbevegelse har vi i dag en rekke ulike religiøse selvbiografiske skildringer både fra kvinner og menn. Man må kunne hevde at dette ikke var en var uvanlig praksis. Mange av dem har hatt HNH, hans liv og religiøse selvbiografier som forbilde.¹⁰⁷ Disse selvbiografiene bærer sjeldent preg av å formidle konkrete livsløp i hendelser. I stedet finner man at de fremholder et sterkt religiøst perspektiv ved å skildre ens indre livsvei. Selvbiografiene må ikke forveksles med selvbiografier som skildrer et hendelsesforløp i et menneske liv. De må karakteriseres som *religiøse selvbiografier*. En selvbiografi, som var preget av det religiøse perspektivet, kunne dermed i sine skildringer både uttrykke forkynnelse og støtte.¹⁰⁸

Kvinnene i den haugianske vekkellesbevegelsen var selvsagt tilstede når samlinger ble holdt og tilreisende predikanter mottatt. Det er derfor ikke merkelig at også flere av kvinnene skrev religiøse og oppbyggelige tekster og selvbiografier. Det er likevel noe spesielt med de religiøse selvbiografiene vi finner i *Om religiøse Følelser og deres Værd*. De er alle skrevet i brevform. De adresserer alle til sine egne og avslutter med navn. Flere av kvinnene var forsiktige når de beskriver egen person. Når det daglige liv skildres, settes det gjerne i sammenheng med hvordan det verdslige livet, lett kan føre tankene vekk fra det åndelige. Kvinnene legger ikke skjul på utvikling, eller på tvil og tro i religiøse spørsmål. Heller ikke at livet åpenbart ikke bare var idyll.¹⁰⁹ De religiøse selvbiografiene er innovervendt og i sin kontekst og utforming må de kunne ses og leses som oppbyggelseslitteratur, som vi også skal se at HNH omtalte sin egen selvbiografi.

Til den kristne selvbiografiske tradisjonen finner man faste litterære uttrykksformer. Trosvitnesbyrd, omvendelsesfortellinger og livsløpsfortellinger er gjennomgående elementer.¹¹⁰ Ser man nærmere på oppbygning og ordbruk i de ulike skildringene, vil

---

¹⁰⁷ Allerede i 1796 gav HNH ut sin første bok *Betragtning over Verdens Daarlighed*. I denne boken finner vi et lengre selvbiografisk avsnitt som han kaller "Løbebanen". Her forteller HNH for første gang om sin åndelige utvikling. I 1804 skildrer han igjen sin religiøse utvikling i skriftet *Beskrivelse over det aandelige i Livets Løb og Strid*. Videre i boken *Om Religiøse Følelser og deres Værd* fra 1817 beskriver HNH utførlige skildringer av sitt indre livshistorie. Og til sist i 1816 utgav han en selvbiografi med tittelen *Beskrivelse over H. N. H Reiser, viktigste Hendelser og Tildragelser*. Dette er samlede beskrivelser som alle har blitt stående innen for den haugianske og religiøse selvbiografi sjangeren. Molland 1979: 52-53

¹⁰⁸ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland, 1988: 74

¹⁰⁹ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland, 1988: 74

¹¹⁰ Mikaelsson 2000: 5, 8

man kunne oppdage visse likheter som går igjen. Dette er beskrivelser av indre liv og følelser som gleder, engstelser, fristelser, begjærigheter og onde tanker og ikke så mye de ytre faktorer i livet. Hos de fleste av dem beskrives det at de ulike vonde følelsene best ble overvunnet ved å vende sinnet fra dem og mot Gud og Guds vilje, mot noe godt.¹¹¹ Det er denne innadvendte beskuelse av eget sinn, og det å lytte og grunne på Guds ord, som på ulike måter utspiller seg i de religiøse selvbiografiene.

De religiøse selvbiografiene bruker det etablerte kristne symboluniverset, som gir erfaringene retning og innhold, og språk til å uttrykke den. Innenfor dette språkuniverset kunne en kristen fortelle om sin omvendelse, gudstro og erfaring av Guds ledelse. Dette kan dermed ha vært faste komponenter i forfatterinnens identitet og livsoppfatning lenge før selve hendelsesforløpet. Det er dermed ikke nødvendigvis noe som er frembrakt av skriveprosessen. Språket kan altså ikke forstås som løsrevet fra erfaringene, det er forut for erfaringene og slik med på å forme dem. Viktigheten av å forstå de ulike begrepene og symbolene blir dermed sentral i forståelsen av tekstene.

I følge Eva Aurelius finner man i de religiøse selvbiografiene *pietismens inderlighet og vekten på det Kristus-like jeget og religiøse erfaringer*. Fem typiske egenskaper ved den pietistiske selvbiografien er: 1. Kampen mellom tro og vanntro og en sjelelig utvikling henimot troen. 2. Skildringen er psykologisk realistisk i den forstand at vekten ligger på å skildre sjelen, ikke Gud. 3. Det ytre livet skildres realistisk og tolkes som tegn på Guds virke. 4. Omvendelsens øyeblikk betones. 5. Livsløpet og den indre utviklingen oppfattes som en helhet. Slik formidler jegets sterke trosopplevelse og dens kunnskaper om guddommen. På denne måten kan vi se hvordan linjen peker helt tilbake til 400-tallet og Augustins av Hippo's (354-430) *Confessiones* (bekjennelser), som omtales som den første religiøse selvbiografi i Europeisk historie.¹¹²

Selv om herrhnutismen aldri ble en stor bevegelse i Norge, satte den spor etter seg. Bevegelsens søskenideologi gjorde kvinner og menn innen herrhnuterne mer likestilt både idemessig og organisatorisk. Dette ga rom for at kvinner kunne oppbygge og belære andre kvinner. Man finner flere likheter ved selvbiografiene innenfor de to retningene. Vi må kunne anta at den selvbiografiske tradisjonen som vokste frem med HNH og haugianerne hadde momenter fra herrhnuternes. Hos herrhnutterkvinnen

---

¹¹¹ Molland 1979: 53

¹¹² Mikaelsson 2000: 31-32 Mikaelsson bruker her Eva Aurelius beskrivelse av det pietistiske livsmønsteret og fremstillingen av det i selvbiografiens oppbygning.

Catharina Freymanns (1708-1791)¹¹³ kan vi finne et mønster for hvordan skildringene skulle utformes. Hos henne finner vi en åndelig selvbiografi, hvor hun legger vekt på å skildre sitt personlige gudsforhold med karakteristiske og skjellsettende opplevelser av Herrens nåde og kjærlighet, som blir tidfestet.¹¹⁴ På flere måter har trolig herrnhutternes teologi vært med på å prege haugianismen og dens tanke og handlesett. Til tross for at HNH var kritisk og ikke ville vedkjenne seg den herhnuttske retningen.¹¹⁵

3.4 Om religiøse følelser og deres Værd

HNH starter med å tilskrive sin selvbiografi, *Om Religiøse Følelser og deres Værd*, til sine venner: "Elskelige Læser".¹¹⁶ En ordbruk og adressering som setter agendaen for skriftet som omtales som "det mest betydningsfulle og originale verket av alle HNHs verker".¹¹⁷ Boken åpner med et forord, som viser videre til tre påfølgende kapitler. I forordet, blir ikke bare HNH presentert, men også leseren. Den presenterer flere fakta rundt boken og om hvorfor boken gis ut. HNH viser blant annet til at deler av stoffet er betydelig eldre enn bokens utgivelses år 1817. Deler er i følge forordet skrevet allerede 13 år tidligere, altså i 1804.¹¹⁸ Beretningen kan dermed være farget av å være en sammenfatning av en lengre religiøs prosess, uten at man har et sikkert grunnlag for å kunne hevde en slik påstand.¹¹⁹ HNH peker på hovedmotivet for å skrive *Om Religiøse Følelser og deres Værd*; at den skal være til forbilde for andre og deres frelse.¹²⁰ Den skal være apologetisk for å

---

¹¹³ Catharina Freymann var en av de første kvinnelige lederskikkelser i religiøst arbeid i Norge. Allerede i ung alder fikk hun kjennskap til pietistisk kristendom og siden den herrnhutiske bevegelsen. Freymann ble etter hvert den lokale leder for den Herrnhutiske bevegelse i Christiania. Gjennom sin selvbiografi som ble utgitt på tysk 1835, fortalte hun om sin kristelige oppvekst og sitt liv:

http://snl.no/.nbl_biografi/Catharina_Freymann/utdypning

¹¹⁴ Lebenslauf der ledigen Schwester Catharina Maria Freymann, heimgegangen in Herrnhut den 12ten September 1791 (selvbiografi), trykt i Nachrichten aus der Brüdergemeine, Gnadau 1835, s. 170–199:

http://snl.no/.nbl_biografi/Catharina_Freymann/utdypning

¹¹⁵ Molland 1979: 54-55

¹¹⁶ Dette var en vanlig adressat innenfor brevlitteraturen men man er likevel velviten om at brevet trolig vil bli lest av flere.

¹¹⁷ Molland 1979: 70

¹¹⁸ Ording 1954 Bind VI: 105. Dette tidsspranget er likevel ikke uvanlig innen for den pietistiske selvbiografiske sjangeren. Som allerede nevnt i innledningsdelen skrives de fleste selvbiografiene ut fra ens egen erindringer i ettertid av hendelsesforløpet.

¹¹⁹ Molland 1979: 56 Ikke alle vil si seg enig i en slik påstand, noe også Molland peker på.

¹²⁰ Ording 1954 Bind VI: 105

korrigere de mange usunne ryktene om ham, og den skal hjelpe andre i å se seg selv og deres gjerning i "Naade eller Unaade hos Gud. For at bringe saadanne til at aabne deres hjerter, fortalter jeg dem mine egne indvortes Følelser... dette syntes de var mærkelig og sagde, det var til stor Veiledning for dem".¹²¹ Men HNH understreker også hvordan alle mennesker er ulike, og dermed også hvordan man på ulik måte føres av Herren til det ene felles mål, omvendelse og frelse for sjelen: "Gud har vel kaldet os alle til eet Maal, saa bør vi derfor ikke troe, at det behager ham at føre os alle paa lige Maader og ved lige Midler til Sandheds Erkjennelse".¹²² Samtidig er HNH redd for at det han skriver skal misforstås, at andre troende mennesker skal kalde det "at give Hunde det Hellige og kaste perler for svin".¹²³ Men han kan ikke holde tilbake det han ønsker å formidle, selv om han skal ha blitt oppfordret til taushet.¹²⁴ Allerede i forordet bruker og viser HNH til ulike bibelvers, noe han fortsetter med gjennom hele boken. Han lærer sine lesere å bruke bibelen samtidig som han underbygger sine egne erfaringer. Boken fremstår med dette ikke bare som et forbilde, men også som undervisning og veiledning for leseren.

Den første hoveddelen handler, som overskriften sier, "*Om de religiøse Følelsers værd*". Det er en ærlig tone som fremtrer, "de guddommelige Følelser ere ikke saa let at forstaae", før han setter agendaen for hva som er det viktigste for hans lesere: "thi endskjønt det himmelske Lys eller Guds Aands Virkning i vor Sjel – vort Indvortes – er det Allervigtigste, saa bliver det dog af de allerfleste Mennesker mindst agtet."¹²⁵ HNH forteller om sin religiøse vei, for at leseren skal kunne se og finne sin vei. Igjen presiserer HNH, på samme måte som han innledet, om hvordan veien preges av at man har ulike følelser og sanser; "ligesom vor sandselige Natur har forskjellige Lyster". Vi er slik Paulus sier, ufullkomne i vår forstand, og kan derfor bare forstå stykkevis.¹²⁶ Dette var et moment som var viktig for HNH å få frem. Leseren gis så en rekke spørsmål og svar på sjelen og om menneskets lyster og lengsler. I et av avslutningsspørsmålene spør han: "hvorfør har Mennesket saa meget martrende Bekymring for det nærværende Liv, for sit Gods, sin ære og sine Begjærligheders Tilfredsstillelse? Jo, fordi Mennesket ikke

---

¹²¹ Ording 1954 Bind VI: 105

¹²² Ording 1954 Bind VI: 106

¹²³ Mat 7,6

¹²⁴ Ording 1954 Bind VI: 105; Mat 7,6

¹²⁵ Ording 1954 Bind VI: 109

¹²⁶ Ording 1954 Bind VI: 110-111; 1 Kor 13,9

bekymrer sig af Hjerte for sin Salighed eller tragter derefter, troer ikke Gud og under hans Forsorg paa uskyldig Maade sørger at ernære sig og sine." Det er som om HNH holder en dialog med sin leser om menneskets "bekymring for det nærværende liv" i mangel på Guds tro, og hvordan dette ikke fører til salighet og ro i hjerte. HNH skriver så: "hvorledes skulle jeg komme til denne Lykke? ... ved at Du overlader dig i Guds Haand, vender dit ganske Sind til ham, beder Herren om Naade at blive hans Barn, betragter de hellige Skrifter samt aandelige Sange..."¹²⁷ HNH fremholder hvordan leseren må "give Agt paa den herres Jesu Bud og paa den Hellige Skrifs Indhold, saavelsom paa vore Følelser eller den indvortes Aands Paamindelser, men aldri sette vore Følelser over det skrevne Ord, thi ellers fortolke (vi) Skriften efter egne Udlæggelse." Og hvordan "disse tilsammnetagne lærer os da hva vi skal gjøre og lade."¹²⁸ Vissheten om at man gjør rett eller urett, har "sann" eller "falsk" fred "maa ved Erfaring paa sit Hjerte og ved nøiaktige Prøvelser efter den hellige Skrift legge Mærke til sin Følelse, til Ordet og Guds Aand, disse Vidner maae forenede stadfeste om vi ere Guds Børn eller ikke"¹²⁹ Om man så med sjelens lyst "vender sig til Gud, paakalder ham om den Helligeaands Oplysning, betragter Guds Ord, ikke alene at forstaae det i sin hele Sammenhæng, men med Hjertens oprigtige Attraae at ville leve derefter; naar vi saaledes vil gaae ind med Alvor, Kraft og Frivillie at tjene den Herre Gud, da maa vi skikke vor Sjæl til Fristelse". For man vil møte mange fristelser underveis.¹³⁰ Man må derfor prøve sitt "eget Hjerte i Christi Lys, og lære at kjende de ædle Følelsers Værd, og anvende dem som Skipperen benytter Vinden til at seile med til det bestemte sted... udbed af Gud den Naade, at I maae blive hans Børn og elske ham af rene Hjerter."¹³¹ Slik ender HNH den første delen av boken som i store trekk handler om å velge. Om å overlate sin sjel i Guds hender, om å søke Guds ord og åndens ledelse. Om å "lære at kjende de ædle Følelsers Værd" som Guds ledelse, og "anvende dem". Målet er oppvåkning i sjelen.

Først i bokens andre del blir HNH personlig om sin egen indre kamp. Her forteller han om hvordan han allerede som ung følte seg ubekvem i lystige lag, og hvordan han

---

¹²⁷ Ording 1954 Bind VI: 113-114

¹²⁸ Ording 1954 Bind VI: 115

¹²⁹ Ording 1954 Bind VI: 116; Rom 8,16

¹³⁰ Ording 1954 Bind VI: 117

¹³¹ Ording 1954 Bind VI: 120

var "af et udvortes stille Væsen",¹³² og fant interesse i historier om religiøse og åndelige ting.¹³³ Av sine jevnaldrende ble han ringaktet, og tale om krig og evigheten hadde gjort ham opprørt, men ved hjelp av bønn hadde han funnet ro.¹³⁴ Han forteller om flere episoder fra barne- og ungdomsår, noen mer inngående enn andre, om hvordan han flere ganger ble drevet til bønn. Han forteller også om hvordan *salmer* gjorde hans "Hjerte meget oplivet".¹³⁵

"Engang, som jeg arbeidede under aaben Himmel, sang jeg udenad på den Psalme: *Jesu din søde Forening at smage ect.*, da jeg havde sjunget det andet Vers... blev mit Sind saa opløftet til Gud, at jeg ikke sandsede mig, eller kan udsige hva der foregik i min Sjæl; thi jeg var uden for mig selv, og det første min Forstand samlede sig, da fortrød jeg paa, at jeg ikke havde tjent den kjære og over alting gode Gud, og at jeg nu syntes Intet i Verden var at agte. At min Sjæl følte noget Overnaturlig, Guddommeligt og Salig... det mindes jeg til denne Dag saa klart... nu er 20 Aar forløben siden Guds Kjærlighed saa overvættets besøgte mig."¹³⁶ En "Særdeles lyst til at læse i den hellige skrift" ble vekket i ham, og han fikk på ny lyst til å forstå og til å tjene, og det lød i HNHs indre: "Du skal bekjende mit Navn for Menneskene, formane dem at omvende sig og søge mig medens jeg findes, kalde paa mig naar jeg er nær og rører ved deres Hjerter, saa kunde de omvende sig fra Mørket til Lyset".¹³⁷ Fra denne stund talte HNH, først til sine legemlige søsken, så til alle dem han møtte. En vei som ikke bare ble lett, og HNH hadde perioder med refleksjon, tvil og anfektelse. Til sine motstandere talte han om hvordan det ikke fantes en middelvei gjennom livet, at det kun fantes en smal og en bred vei.¹³⁸ På et tidspunkt ble likevel kallet for tungt å bære og HNH brøt ut i gråt og bønn til Herren om å få slippe: "da raabte jeg til Gud, og formanede Herre, at han skulde tage denne tunge Pligt fra mig, nemlig at bekjende hans navn, og heller sende en Biskop eller anden høi Mand frem, ham skulde maaske Folket lyde, og agte hans Tale, mig agtede de ikke...jeg bad Gud om at faae døe... men da gjenlød i mitt indre... Vil du nu døe? Haver du ikke Kierlighed til Næsten og vil arbeide paa deres Omvendelse? ... Jeg skal give dig Kraft og

---

¹³² Ording 1954 Bind VI: 120

¹³³ Ording 1954 Bind VI: 120

¹³⁴ Ording 1954 Bind VI: 121

¹³⁵ Ording 1954 Bind VI: 122-126

¹³⁶ Ording 1954 Bind VI: 126-127

¹³⁷ Ording 1954 Bind VI: 127

¹³⁸ Ording 1954 Bind VI: 128-129

Viisdom, som dine Fiender ikke skal kunne imodstaae, bliv kun fast i ditt Forsæt og hold ved Taalmodighed. Jeg sagde: ja, naar du min Gud vil styrke mig, saa vil jeg være villig; siden den Tid har jeg aldrig bedet om at vorde denne Pligt quit, ikke heller at døe, uden naar Herren behager”.¹³⁹ Etter denne hendelsen skrev HNH flere skrifter hvor han flere ganger ble minnet på skriftord han ikke engang visste han hadde lest, uten muligens i barndommen: ”baade naar jeg skrev og talede til Opbyggelse for andre, da faldt det saa let for min Hukommelse at udføre og sammenbinde gudelige Taler, saa jeg ikke vidste hvor de kom fra, og mange, der kjende mig for en læg Mand, forundrede sig derover.”¹⁴⁰ Til tross for disse hendelsene kom HNH inn i perioder med sterke følelsesmessig turbulens rundt sin egen frelsesvisshet: ”Min sjel var nu Dag fra Dag i heftig Arbeid: Strid, Tvivl, Angest og Glæder afvexlede med hinanden”.¹⁴¹ Likevel fortsatte HNH sin forkynnelse til dem han møtte: ”saa sandt vi vil faae Deel i Jesu Forsoning, saa sandt maae vi omvende os, thi han haver igjenløst os for vi skulde tjene ham retfærdig, uskyldig og salig... og naar vi omvende os og bekomme Guds Kjærlighed i Hjertet, da skal vi elske vor Næste, bekjende hans Navn for dem, lære Overtrædere Guds vei, saa syndere kune omvende seg”.¹⁴² HNH hadde kommet i tvil om sine ”religiøse følelser”. Han gikk derfor til skriften for veiledning: ”Jeg randsagede nu flittig den hellige Skrift, efter Veiledelse til min Handling, da jeg ikke troede min Følelse, mit tindvortes Lys, uden det stemmede med Jesu og Apostlernes Lære.”¹⁴³ HNH beskriver hvordan han ble ”nedbøiet og forunfret over den store Naades Kraft, Gud beviste” ham, og at det ”behagede denne gode Fader at give mig Usle og Afmægtige Kraft til at virke paa Flere og Flere, som med mig vilde vandre fremad paa Saligheds Vei”.¹⁴⁴ Ble stadig styrken til for å fortsette.

Selv om HNH oftest stod i forkynnerrelasjon til sine venner, var også *samtalen* svært viktig. HNH beskriver hvordan han i en periode fra våren til høsten 1796 bare virket ved samtaler¹⁴⁵ ”Besynderlig dreves jeg af Kraftens Aand til at tale med menneskene”. Ut på høsten samme år startet han igjen å forkynne for sine venner: ”Det var som en Ild i mig,

---

¹³⁹ Ording 1954 Bind VI: 129-130

¹⁴⁰ Ording 1954 Bind VI: 131

¹⁴¹ Ording 1954 Bind VI: 133

¹⁴² Ording 1954 Bind VI: 134

¹⁴³ Ording 1954 Bind VI: 140

¹⁴⁴ Ording 1954 Bind VI: 141

¹⁴⁵ Molland 1979: 58

at jeg ikke kunde tie, især naar mange kom, thi da hendte det, at jeg under tiden ikke ret sansede hva jeg sagde, thi Følelsen drev mig, og naar jeg siden eftertænkte om jeg taledede ret, og tvivlende spurgte de meest oplyste Venner om min Tale, saa ikke alene disse, men endog mine Modstandere tilstod at jeg taledede grundig, og fulgte Christi Lære".¹⁴⁶ HNH skildrer stadig hvordan også han veksler mellom tiltro og tvil om sine egen religiøse følelser. Før han fortsetter å fortelle om hvordan han også vekslet mellom sorger og gleder de påfølgende årene: "Jeg vandrede nu Aar fra Aar videre omkring i Landet, og bekjendte Herrens Navn, ... thi om jeg fristedes udvortes med onde Begjærligheder og indvortes med onde Tanker, især i Drømme, saa agtede jeg dette kun som en Fugl, der fløi over mit Hoved, og intet Sæde fik hos mig; det Vigtigste var at bevares i Ydmyghed, og stedse kjende, at hva jeg var, det var jeg af Guds Naade, og naar Fienden fristede mig, da paakaldte jeg Gud, saa overvandt det... Fem Aar gikk da hen i Afvexling mellem Sorg og Glæde, Ære og Vanære".¹⁴⁷ Slik betrakter og beskriver HNH dragningen mellom to krefter i livet, og om hvordan denne tiden førte til en ny lengsel: "nu syntes jeg at det vilde være mere tjeneligt, tilligemed mit aandelige Arbeide, ogsaa at beskjæftige mig mer med Legemlig...jeg tog af denne Aarsag Borgerskap i Bergen som Kjøbmand... Eendel indblandede et verdslig Sind sig, maaskee med Kjærlighed til det Jordiske; den Alvidende veed, om jeg er fri, endskjøndt det var mod mit Sinds Lyst, at eie meget, og en tung Byrde for min Aand at styre derover... jeg saae Nogle gikk paa en Side, Andre paa en anden, og Faa fulgte Veien... Thi dette Aar var især et Trængsels Aar, baade Indvortes og Udvortes, for mig; dog Faa skjønnede det." Høsten 1804 samme år, ble han så arrestert og "i et Kongelig Commissorium beskyldt for at søge egen Fordeel, afdrage Mange fra Virksomhed, at have fravendt de Enfoldige det meste af deres Fortjeneste for at berige mig. Desforuden beskyldtes jeg for Lærdomme, der ere skadelige for det almindelige Bedste, og derfor skulde lide velfortjent Straf".¹⁴⁸ Fengslingen var tøff for HNH og det var "vondt å se en Broder og Ven, uden at kunne faae tale et aabenhjertigt Ord med dem".¹⁴⁹ I denne tiden strikket og leste HNH for å få tiden til å gå. Han beskriver hvordan han ved refleksjon over årene som hadde gått og gjennom bøkene fant lære: "jeg har vel agtet mer og mer Kundskab og Lærdom i ethvert Fag; men de, som ere

---

¹⁴⁶ Ording 1954 Bind VI: 142

¹⁴⁷ Ording 1954 Bind VI: 142-143

¹⁴⁸ Ording 1954 Bind VI: 143-144

¹⁴⁹ Ording 1954 Bind VI: 145

blevne vise i sine Øine, foragte Herrens Ord... Mig skal nu ved Guds Naade ingen Ting skille fra den hellige Skriftes Sandhed, som efter mange Prøver er befunden ene i Stand til at give sand Fred, lykkelig Glæde i Livet, Styrke til at overvide Synden, Trøst i Døden, og et stadig Haab om det tilkommende evige Liv, og leder her mit Sind til alle christelige Dyder.”¹⁵⁰ Og han skriver: ”jeg kan ikke negte, at Gud trofast har ledet mig paa min Bane igjennem Livet, og særdeles de 21 Aar denne April Maaned siden. Jeg beder derfor Gud hjertelig, at han vil bevare mig i sin Sandhed, inntil mit sidste Lives Ende.”¹⁵¹ ”Gud forlene mig og alle dem, som søge ham, denne Naade, saa vi maatte blive og forblive hans utvalgte Børn, hvilke troe paa ham, elske ham og vandre efter hans behagelige Villie, da vil han i sin Tid hjemkalde os fra denne Strids Skueplads til sin evige Hvile. Amen!”¹⁵² Slik ender HNH sin personlige skildring av ”Om Religiøse Følelser og deres Værd” som binder hans religiøse liv sammen med liv og lære, dem han har møtt på veien og den ledelse han har fått gjennom de religiøse følelser i disse møtene. En vei han gir Gud æren for ”stedse kjende, at hva jeg var, det var jeg af Guds Naade”.¹⁵³

I den tredje og siste delen av boken gir HNH ordet til sine venner. Trolig har HNH invitert dem til å skrive sine religiøse selvbiografier, som han så har fått tilsendt. Dette fremgår blant annet av hvordan enkelte av dem er formulert: ”Elskelige kjære Ven! Tak for din skrivelse, jeg har erindret samme, især endeel af det sidste Indhold, hvori Du opmuntrer os til det Gode... jeg vil tilkjendegive dig med flere Venner...”.¹⁵⁴ Men dette kan vi ikke si med sikkerhet. Hva en riktignok kan anta, er at det har forekommet en utvelgelse og at de som her foreligger ikke er tilfeldig. En rekke kvinner og menn, i kortere og lengre form, deler her sine religiøse selvbiografier med offentligheten.¹⁵⁵ Fellesnevner for dem er at de alle adresserer leseren eller HNH, og hilser med eget navn: ”Min kjære H. Hauge”, ”Hjertelskende og Fortrolige i Herren!”. Dermed fremstår selvbiografiene som enkle brev eller lengre brevutvekslinger som trolig har blitt lest av

---

¹⁵⁰ Ording 1954 Bind VI: 147

¹⁵¹ Ording 1954 Bind VI: 147

¹⁵² Ording 1954 Bind VI: 147-148

¹⁵³ Ording 1954 Bind VI: 142

¹⁵⁴ Ording 1954 Bind VI: 165, 189, 200

¹⁵⁵ Mine referanser og sitater kommer i hovedsak til å være hentet fra de seks kvinnelige selvbiografiene da dette er mest nærliggende å gjøre for å vise den tradisjon BKA står i som kvinne, religiøs forfatter og veileder.

vennesamfunnene så vel som enkeltpersoner: "hvori Du opmuntrer os...",¹⁵⁶ "jeg Sebile Sørum vil fortelle Eder Venner om min aandelige Erkjennelse"¹⁵⁷. Dette viser også hvordan de har veiledet, og talt til og inn i, hverandres situasjoner og forsamlinger.

Til forskjell fra HNHs selvbiografi, som er relativt utfyllende og rommer et langt liv, er selvbiografiene vi kan lese i tredje del av *Om Religiøse Følelser og deres Værd* ofte kortere i sin utforming og strekker seg heller ikke over en like lang tidsperiode i livet. Likevel omhandler de fleste det vi må kunne si var hovedtemaet i HNHs selvbiografi; omvendelse, oppvåkning og gjenfødelse, og veien frem mot dette målet "...og fra denne Tid har ingen Ting formaaet at drage mig i Tvivl om, at dette er den rette Vei til Livet, at fornegte sig selv, tage Korset paa, stræbe ved Guds Naade at efterfølge vor Frelser, som har Magt at løse os fra alle Baand".¹⁵⁸ I denne prosessen omtaler de både sin egen og andres selvbiografi og liv som forbilder for ens eget: "... fik jeg tale med en Pige fra Nummedal, af hendes Exempel fik jeg see min forrige Tilstand, da hun ei bandede og ei tog Guds Navn forfængelig, var ydmyg og kjærlig, da tænkte jeg: kan eet Menneske gjøre det, saa kan og flere, og sa avilde jeg, i hva det kostede, blive hende lig". Etter andres eksempel skriver også flere sine religiøse følelser og opplevelser ned: "Da jeg har seet (at) Nogle har skrevet om sine religiøse Følelser, saa vil jeg i Korthet og beskriver de viktigste af mine Følelser."¹⁵⁹ Slik stiller selvbiografiene seg inn i en tradisjon med hverandre hvor nestekjærlighetsperspektivet, som vi også så det hos HNH, viser seg: "at vi ikke skulde leve for os selv allene, men vor Næste skulde leve med os, som Intet havde."¹⁶⁰ Og hvor det mål settes: "Jeg kjender for mig, at Forsigtighed og nøiere Vagt maa sættes, dersom jeg skal blive bestandig og naae det Maal jeg sigter efter;... at arbeide flittig paa det Gode, til mit og andres Vel, og ikke mer see tilbage eller vende til Verden, men at jeg maa blive bestandig til enden".¹⁶¹

Flere skriver om hvordan Den Hellige Ånd har ledet dem: "Saa agter jeg herved i Korthet at berette dig om Guds Førelser med mig",¹⁶² og talt til dem gjennom "Sprog",

---

¹⁵⁶ Ording 1954 Bind VI: 165

¹⁵⁷ Ording 1954 Bind VI: 159

¹⁵⁸ Ording 1954 Bind VI: 177

¹⁵⁹ Ording 1954 Bind VI: 164, 203

¹⁶⁰ Ording 1954 Bind VI: 160

¹⁶¹ Ording 1954 Bind VI: 169

¹⁶² Ording 1954 Bind VI: 152

salmer og bønn; "Tænk paa Gud i alle dine Veie, saa skal han føre dig paa ret Vei"¹⁶³, helt fra barndommen og dens hendelser og fortellinger. Og om hvordan barndommens "børnelære" og "erindinger fra min Barndom af, at Moder, der var et christeligsindet Menneske"¹⁶⁴ har vært viktig for dem. Slik beskrives hvordan en, allerede i ung alder, hadde en sterk fornemmelse av Guds nærvær: "endog jeg var ganske ung; naar jeg var alene, falt jeg ned og bad inderlig til Gud, at han vilde ikke forlade mig evinderlig."¹⁶⁵ Guds nærværet har også for flere av dem fått dem til å føle på en utilstrekkelighet: "Fra Barndommen var jeg, som Moses beskriver, ond fra Ungdommen af, dog mine Forældre holdt mig tidlig til at læse, og da jeg voxte til, fandt jeg selv Lyst dertil", og ufortjent til nåden.¹⁶⁶ Likevel har barnetroen og læren ført frem til gjentakelsen av "Daabens Løfte" og konfirmasjonens betydning for veien videre beskrives som viktig. I disse skildringene ser man hvordan tårene uttrykker følelsene som rører seg i personens indre og de ytre påvirkninger: "Gud gjorde ofte Indtryk paa mig og bevægede mit Hjerte, saa mine Øine ofte flød i Graad, naar jeg hørte Guds Ords Sandheder".¹⁶⁷ Denne ledelsen, påminnelsen av skriftord og utviklingen i livet og i troen, er en gjennomgående skildring. Likevel er dette for de fleste av dem bare opptakten til et punkt hvor oppvåkning, omvendelse og gjensfødsel har funnet sted i dem: "Jeg har Lyst at skrive Eder til om min Omvendelses første Begyndelse, og hvorledes det har gått siden", "at bekjende hvorledes jeg kom til nogen Sinds-Forandring".¹⁶⁸ Disse skildringene viser oss hvordan omvendelse innebærer mer enn bare følelser. Det er en sinnsforvandling som også har etiske og moralske konsekvenser. En vei som hele tiden preges av en dragning mellom synden fristelser og nådens arbeid i ens indre: "Jeg var uvis om enten jeg var i Naade hos Gud eller ikke".¹⁶⁹ Og om hvordan man har hatt en bevissthet rundt livets krefter og dragninger: "det var verken Himmerig eller Helvede til; jeg bad da til Gud, at han vilde styrke min Troe, at Satan ei skulde føre mig tilbage; jeg bævede som Løv i Vinden, og frygtede, at han skulde overvinde mig, men (da) Gud, som af sin Naade holdt mig ved

---

¹⁶³ Ording 1954 Bind VI: 160; Dette skriftordet kan bl.a. applisere til Salme 119 og salme 37

¹⁶⁴ Ording 1954 Bind VI: 159, 162

¹⁶⁵ Ording 1954 Bind VI: 163

¹⁶⁶ Ording 1954 Bind VI: 203

¹⁶⁷ Ording 1954 Bind VI: 163, 171

¹⁶⁸ Ording 1954 Bind VI: 168, 169

¹⁶⁹ Ording 1954 Bind VI: 163

Haanden, (gjorde) at jeg overvandt, matte han med Skamme staae tilbage.”¹⁷⁰

Gjentagende tvil, anfektelse og gransking av ens indre viser seg flere ganger: ”saa kom jeg atter i Fristelse og Frygt, at det kunde været saa meget ilde med mig, ligesom det stred indvortes i mig, og sagde: du mener vel at blive en ret Troende, men du er lig Judas, der var christi Apostel, og denne frygt bebyrdede mig... Jeg tog det nye Testamentet... Da oprandt et Liv i mit Hjerte, saa jeg græd af Glede, og ligesom taled indvortes i mig, at jeg skulde blive med de som frygtede og bleve frelst fra det Onde... saa syntes jeg nu som der staaer i Psalmen: Nu er der ingen i Verden til, Min Sorrig kan formilde, foruden Gud, Naar han saa vil, Han kan mig trøsten give.”¹⁷¹ I denne prosessen beretter flere om sin lesning i blant annet Luthers lille katekisme og Pontoppidans forklaring, og andre oppbyggelige bøker: ”jeg var selv vant til at læse hver Søndag i Møllers Huspostil”.¹⁷² Og også om salmesang og bønn: ”jeg bad da min lille Søster synge den Sang: Den yndigste Rose er funden ect. Og deri forklarede det sig for mig, at jeg havde gjort Gud imod... og da hun kom til det Vers: Lad Verden mig aldrig betage, Lad Tornene rive og nage, Lad Hjerte kun daane og briste, Min Rose jeg aldrig vil miste. Mit Hjerte blødende da til Uværdighed, da jeg syntes Guds Naade var saa trofast imod mig, og da blev al Fryft og mange Baand afskaarne, fik da mer Troen paa Gud, at jeg kunde blive mee bered, naar han lod mig leve”.¹⁷³ I likhet med HNH bibelord og referanser gjennomgående. Dette viser hvordan ordet har spilt en viktig rolle i livet; ”vil bede til Gud, at han vil rense mig af mine lønlige Brøst, saa jeg maatte blive en liden Green, plantet i det sande Viintræe, som kunde bære ham Frugter til hans Ære og hellige Navns Ihukommelse.”¹⁷⁴, ”naar Du kommer ind i et Huus, om der er noget Freds Barn, da lader Eders Fred hvile paa dem”¹⁷⁵ og hvordan tekstene og ordene beveger dem: ”...og fandt den Psalme særdeles passende for mig: I arme Syndere kommer hid etc og Tid efter anden var Hjertet rørt til Taarer”.¹⁷⁶ Slik beskriver de hvordan bønn, salmesang og ”sukke” har vært en del av hverdagen og husandaktene. Spørsmålet om nådens fortjeneste er et sentralt og gjennomgående spørsmål. Det viser seg gjennom ulike uttrykk i det religiøse liv: ”mange

---

¹⁷⁰ Ording 1954 Bind VI: 168

¹⁷¹ Ording 1954 Bind VI: 174

¹⁷² Ording 1954 Bind VI: 163, 165

¹⁷³ Ording 1954 Bind VI: 175

¹⁷⁴ Ording 1954 Bind VI: 177; Joh 15,4-5

¹⁷⁵ Ording 1954 Bind VI: 172;

¹⁷⁶ Ording 1954 Bind VI: 172

Slags Anfegtninger haver jeg været underkastet, som Gud ved sin Naade har reddet mig du af". Dette førte for flere av dem til en trang til å snakke om det de opplevde av tro, anfektelse, og tvil i sitt indre: "jeg føler og en inderlig Lyst til at tale med Andre, om det jeg troer", som peker på samtalens kraft for den troende.¹⁷⁷ Perioder med tvil og anfektelse, gleder og nådesbevissthet skildres fra ulike menneskers liv: "I de senere Aar har det været med mine Følelser eller aandelige Ild, som det skeer med en legemlig Ild, der daler og atter opblusser igjen. Meget er da det Gode jeg af Guds blotte Naade har nydt til denne Dag, som jeg haaber i Evighed at love hans hellige Navn for". Slik ender den siste av de ulike religiøse selvbiografiene som er skrevet ned i tredje del av *Om Religiøse Følelser og deres Værd*. En avslutning som på flere måter er med på å oppsummere den draging som oppleves mellom tvilen og nådens arbeid mot målet.

3.5 Mollands skjematiske tolkning

Over har vi nå sett hvordan HNH med sin skildring av sin religiøse vei skaper et mønster og forbilde for andre. Gjennom selvbiografier skildres religiøs oppvåkning og kampen om frelsesvissheten som et gjennomgående tema. Ser vi nærmere på HNHs skildring av sin religiøse oppvåkning og hans religiøse vei, finner vi, som kirkehistorikeren E. Molland skisserer i sin bok *Norges kirkehistorie i det 19. århundre* at den tar form som en femstegs modell. Denne modellen har jeg her gjengitt.¹⁷⁸

- Den var ekstatisk; "nu blev mit sind saa opløftet til Gud, at jeg ikke sandsende mig... Jeg var udenfor mig selv."
- Opplevelsen medførte anger; "Jeg fortrød, at jeg ikke havde tjent den kjære og over al ting gode Gud".
- Den gav salig visshet; Sjelen følte "noget Overnaturlig, Guddommeligt og Saligt."
- Han fikk nytt lys over skriften, lys til å "sammenbinde alle Guds Mænds Lærdomme til det ene Maal."
- Et resultat av opplevelsen var bevissthet om å ha et kall til å vitne, "en Begjærlighed efter at Menneskene skulde blive deelagtige med mig i samme naade".

---

¹⁷⁷ Ording 1954 Bind VI: 161

¹⁷⁸ Molland 1979: 56-57 Molland henter her sine referanser fra HNHs *Om Religiøse Følelser og deres værd*

HNHs liv preges av hans oppvåkning, omvendelse og gjenfødelse. En opplevelse som fikk livsendrende konsekvenser. Gjennom bruk av bibelordet, forkynt i samtale, forkynnelse, brev og salmer ledes HNH i Guds nåde og lærer slik å bruke de "religiøse Følelsers Værd". Salig visset får slik ta plass i ham. Samtidig fremholder HNH hvordan livet også preges av tvil og anfektelse i møte nåden, og siden i prøvelser. Troen, oppvåkning, omvendelse og gjenfødelse i Guds nåde, skulle markeres med en ny livsførsel. Målet var at også andre mennesker skulle kjenne på samme nådevissnet som ham. Allerede samme dag som han opplevde sitt gjennombrudd talte han til sine søsken hvor to av dem "bleve forandrede i deres sind".¹⁷⁹ Dette skaper på sett og vis et mønster som utspiller seg gradvis i rommet mellom de fem stegene og de fem egenskapene for den pietistiske selvbiografien.¹⁸⁰ Et mønster vi også kan se igjen i de andre selvbiografiene. De fem stegene i Mollands modell strekker seg over et langt tidsperspektiv. Slik jeg forstår det, er det ikke sånn at livet som gjenfødt står stille ved det siste steget. Det siste steget fører en derimot inn i nye, mindre sirkler, med drøftelse, tvil og anfektelse, bønn, og bruk av det skrevne og talte Ordet fører en til stadig og fornyet glede over Guds nåde og salig visset.

---

¹⁷⁹ Ording 1954 bind VI: 127

¹⁸⁰ 1. Kampen mellom tro og vanntro og en sjelelig utvikling henimot troen, 2. Skildringen er psykologisk realistisk i den forstand at vekten ligger på å skildre sjelen, ikke Gud, 3. Det ytre livet skildres realistisk og tolkes som tegn på Guds virke, 4. Omvendelsens øyeblikk betones, og 5. Livsløpet og den indre utviklingen oppfattes som en helhet. Mikaelsson 2000: 31-32, gjengitt fra side 28

Kapittel 4 Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot's selvbiografi

4.1 Innledning

Berte Kanutte Aarflot's forfatterskap uttrykker på ulike måter en stemme, ikke bare for jeget, men også for fellesskapet. Forfatterskapet vitner om en sterk haugiansk fromhet. Det er først i BKAs siste bok, hennes religiøse selvbiografi; *Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots Selvbiografi, indeholdende Optegnelser om hendes aandelige Livsudvikling, tilligemed Sognepræst Wraamanns Tale ved hendes Grav samt nogle Mindesange*¹⁸¹, at vi møter troen som utspiller seg i forfatterinnens eget indre. Den handler nesten utelukkende om hennes indre religiøse historie, en religiøsitet som kom til uttrykk allerede fra ung alder.¹⁸²

BKAs selvbiografi er trolig skrevet ned på et sent stadium i livet og bygger på hennes erindringer.¹⁸³ I likhet med de forannevnte selvbiografiene, kan menneskelige feil som hukommelsestap, utelatelser, skjønnmaling og andre skjevheter medfølge. Selv om BKA tilhører en senere generasjon, og derfor ikke er blant kvinnene som er tatt med i *Om Religiøse Følelser og deres Værd*, står hennes selvbiografi likevel, som vi skal se, i sin oppbygning og språkbruk i klar tradisjon med dem. BKA skriver at dette er opptegnelser "af det Mærkeligste om Herrens Førelser med mig og hans Naades Arbeid paa mig ligefra Barndommen af".¹⁸⁴ Det kan derfor bety at det ikke er en sammenhengende linje i det hun forteller, men bruddstykker av utvalgte hendelser som er satt sammen til en trosfortelling. Man må kunne anta at også BKA med sin beretning som haugiansk forfatterinne, har nedtegnet sin religiøse livshistorie som forbilde og oppbyggelse for andre og deres liv i ånden.¹⁸⁵ På samme måte som vi i HNHs *"Om religiøse følelser og deres verd"* så en sterk skildring av en indre kamp, gjenfinder vi dette hos BKA. Selvbiografien er et resultat av Den Hellige Ånds "nådesarbeid" i henne, et religiøst perspektiv vi ser allerede fra starten av: "Da jeg undertiden har havt Mindelser i min Aand om, at jeg skuld optegne noget af det Mærkeligste om Herrens Følelser med mig og

---

¹⁸¹ Ekset 1860

¹⁸² BKA 1860: 3

¹⁸³ BKA 1860: 3

¹⁸⁴ BKA 1860: 3

¹⁸⁵ Ording 1954 Bind VI: 105

hans Naades Arbeid på mig ligefra Barndommen af, saa har jeg nu i den Hensigt taget Pennen og vil, om Gud giver Naade dertil, optegne nogle Linjer, efter hva jeg kan eirinde".¹⁸⁶ Jeg vil i det følgende gå gjennom hennes selvbiografi og vise hvordan hun tolker bestemte hendelser i livet.

4.2 Barndom

I bokens andre avsnitt reflekterer BKA over hvordan hun allerede i ungdommen fikk lagt et grunnlag for sin tro. En viktig påvirkning var lesing av Pontoppidan: "Pontoppidan siger i sin Forklaring over Luthers Katekisme, at Børn kunne tage imod den Helligaands Virkninger uden at vide og skjønne derpaa, og saaledes tror jeg, det var med mig; jeg var vist ikke meget til Alders, da den Helligaand med sin tungende Naade banede sig Vei til min Sjæl".¹⁸⁷ Pontoppidans forklaring over Luthers Katekisme skulle man kunne til konfirmasjonen og BKA viser at boken kom til å prege henne.

Når hun hadde gjort noe galt, talte samvittigheten til henne, allerede som barn. Den Hellige Ånd som var gitt henne i dåpen, lærte henne ved flere anledninger rett og galt, gjennom loven: "... det Indtryk, som min Sjæl da følte af Gudstugtende Aand og Naade, har gjort det varig i min Hukommelse, skjønt intet Menneske vidste derom eller tiltalte mig derfor".¹⁸⁸ Dette gjorde sterkt inntrykk på henne: "... da fornyede den Helligaand kraftig sine Slag paa min Samvittighed, og skjønt jeg ikke lod mig mærke dermed for noget Menneske, saa erindrer jeg dog, at jeg tænkte saaledes: Havde jeg kun ligefrem sagt Sandheden, om saa mine Foreldre straffede mig derfor med Riset, saa gikk det snart over; men det, jeg nu maa føle og lide, det varer meget længere og er langt værre. Og da lovede jeg den kjære Gud, at jeg ikke oftere med frit Forsæt vilde lyve, og jeg veed, at det blev et kraftig Middel til at holde mig derfra."¹⁸⁹ I forlengelse av denne og flere lignende hendelsene fra barndommen omtaler BKA den Hellige Ånd som "en trofast og god Ledesager og Lærer", som handlet og talte til hennes indre. Også hennes foreldre var viktige for henne i oppdragelse og læringsprosess, for også de var "omhyggelige for os, at vi ikke skulde falde i Synd og Laster". Spesielt hadde hun sterke bånd til moren, som

---

¹⁸⁶ BKA 1860: 3

¹⁸⁷ BKA 1860: 3

¹⁸⁸ BKA 1860: 3

¹⁸⁹ BKA 1860: 3-4

trolig var den av foreldrene som stod barna, og da særlig pikene nærmest: "Især var min Moder særdeles flittig at paamine og advare os for alt Ondt og derimod formane og tilskynde os til det, som var godt og Gud velbehageligt".¹⁹⁰

Til tross for påminnelsene om ikke å "falde i Synd og Laster", bar hennes barndom også preg av å bli satt på prøve av "han, der gaar omkring som en brølende Løve og søger at saare og skade Sjælenene ved hver en Leilighed og paa hvilkenksomhelst Maade, han kan, han lod mig ikke heller blive i Fred".¹⁹¹ Slik bruker hun den bibelske metaforen, "den brølende løve" for djvelen inn i sin egen opplevelse. Hun uttrykker så hvordan: "Han fikk Lov, eller Frihed" til enhver anledning å bryte inn i henne: "thi jeg kan umulig tro, at et ungt og umyndig Barn, som jeg da var, kunde sættes paa saa haard en Prøve uden Guds Tilladelse og hans visdomsfulde Styrelse".¹⁹² Hun kaller disse prøvelsen for "aandelige Anfægtninger". Hun viser til hvordan også bibelen forteller om hvordan "Djævelen indskyder onde Tanker ligesom gloende Pile".¹⁹³ Hun beskriver hvordan hun førstegang fikk erfare en slik prøvelse: "jeg følte hans Anfald... efterat vi havde læst Bønnen og til Slutning sang Psalmen: "Jeg raaber til Dig, o Here Krist!" (da) ramte hans Pile mig saa uformodentlig som et Bøsse skud og saarede Sjæl og Hjerte, saa at jeg paa engang blev fyldt med Skræk, Angst og Uro, saa at hele min Sjæl var som et brusende og oprørt Hav."¹⁹⁴ Denne frykten, angsten og uroen handlet om at Herren ville forkaste henne, en uro som utløses etter betraktninger over Ordet. Det var et frelsesspørsmål og et spørsmål om hun hadde det rett med Gud. Hennes assosiasjoner viser hvordan den indre angsten og angrepet kjentes som kaos, uttrykt i metaforen "som et brusende og oprørt Hav". Hun ønsket sterkt å bli kvitt, og befris fra disse urolige følelsene; "men forgjæves. Jeg maatte taale og lide, indtil vor Fader i det Høie, som alting kan forandre, selv forandrede det".¹⁹⁵ Den gode og den onde var to poler som jobbet mot hverandre i hennes liv, og hun beskriver hvordan det til slutt ikke var hun selv som kunne avgjøre utfallet. Hun opplever angrepene som svært tyngende på sin sjel: "min tunge Tilstand, at jeg heller vilde ligge paa Sengen af legemlig Svaghed alle de Dage, jeg havde tilbage, ja jeg

---

¹⁹⁰ BKA 1860: 4

¹⁹¹ BKA 1860: 4; 1. Peter 5,8

¹⁹² BKA 1860: 4

¹⁹³ BKA 1860: 5

¹⁹⁴ BKA 1860: 5; Salme 18

¹⁹⁵ BKA 1860: 5

vilde helere, om det var Guds Villie, gaa omkring i de usleste Pjalter og betle mit Brød end saaledes savne Guds Fred i Hjerte og være berøvet alt Haab om Himelen og Saligheden.” Og hun følte seg ”ligesom forladt baade af Gud og Mennesker”.¹⁹⁶

Til tross for et sterkt ønske om å fortelle noen om disse følelsene og prøvelsene som rev og slet i henne, holdt hun dem for seg selv. Selv ikke til moren, som hun stod så nær, fortalte hun noe: ”Iblandt Menneskene var der Ingen, nei ikke een eneste Sjæl, som vidste Noget om min Tilstand”,¹⁹⁷ da hun syntes at hennes ”Tilstand var saa elendig, at det var bedst, Ingen vidste det; thi intet dødelig Menneske kunde redde mig af min nød”.¹⁹⁸ Denne tukten som stadig fant sted i henne må ikke forstås som ond og gudsforlatt, for hun omtaler enda håpet og målet: ”Haab om Himelen og Saligheden , og Trøst og Guds Fred i Hjerte...” Men det var en indre psykologisk uro, som bare Gud Fader kunne befri henne fra. Derfor var Herrens ord fortsatt ”Gud og hans Ord, den bedste Tilflugt for en betrængt Sjæl”.¹⁹⁹ Dette viser også hvordan hun hadde behov for trøst og trygghet i den indre kampen hun opplevde; ”Men nu skulde ogsaa denne Trøstekilde være død for mig... jeg kunde ikke blive de syndige Tanker kvit... (og) turde jeg ikke tilegne mig det Allermindste af Herrens Naadeløfter eller Forjættelser.” En kamp hun omtaler som ”et tungt Kors”: ”Uaagtet den kjære Fader i Himmelen vidste, at det var mig et tungt Kors,..., maatte jeg dog en lang Stund holde ud i dette Mørke og ligesom omtumles af Anfægtningernes Stød og Storme, indtil Herrens Hjælpetime var kommen.”²⁰⁰ Ut av det mørket hun følte på sin sjel, var det bare Herren som kunne hjelpe henne. Med *Herrens ånd* og gjennom *Guds ord* fant hun styrke til livet: ”Han, som har lovet ikke at friste...men at gjøre saadane Ende og Udgang paa Frisstelsen,..., han lod endelig Naadens Sol frembryde og fordrive de mørke sorte Skyer...han forbarme sig over mig og lade sin Aand og sit Ord vende tilbage med Kraft til min Sjæl.”²⁰¹ Ved bønnesukk, ved å huske bibelsteder og ved tekstmeditasjon, fant hun i evangeliet trøst og veiledning for sin sjels tilstand. Herrens ord var kraft for sjelen: ”det Første, som da kom til mig til Hjælp, var et lidet Rimsuk, som findes i Bogen: *Syngende Tidsfordriv*: Ingen lever, som ei

---

¹⁹⁶ BKA 1860: 5

¹⁹⁷ BKA 1860: 6

¹⁹⁸ BKA 1860: 6

¹⁹⁹ BKA 1860: 6

²⁰⁰ BKA 1860: 6

²⁰¹ BKA 1860: 6-7, BKA refererer også her til en Brorson salme.

synder; jeg bekjender og min Børst. Mine mødig' Taarer skynde Mig til Gud om Hjælp og Trøst."²⁰² I disse linjene fant den unge BKA trøst: "og der oprandt da et Haab om, at Herren dog ikke vilde forkaste mig evindeligen. Dette haab, som var saa svagt, at jeg ikke vidste, enten jeg turde tro det eller ikke, lod den kjære Gud komme til Kraft og Klarhed, da jeg en Aften tog en gammel Psalmebog, *En kristens Tanketøile* kaldet... Saasntart jeg da begyndte at synge, var det, som om den helligaand paa engang havde aabnet mit tillukte Hjerte, saa at Ordet havde en særdeles Kraft og Virkning".²⁰³ Sangen talte evangeliet inn i hennes hjerte, inn i hennes tyngede sjel. BKA kunne enda huske versenes ord og omtaler dem som: "disse dyre Naadesløfter" den hellige ånd tilegnet henne, "og ligsom talte Sandheden deraf ind i mit Hjerte, saa at min Sjæl deraf blev verderkvæget paa en ny kraftig Maade og mit Hjertes tørre og tørstige Jord begyndte i en Hast at forfriskes og grønnnes"²⁰⁴

Vi ser hvordan hun i likhet med HNH bruker bibelmetaforer og kjente bilder fra hverdagen for å tale inn i sin egen tilstand. Å lese og betrakte Guds ord var til hjelp og trøst. Hun uttrykker sin nød og bønn i tårer til Gud. Når Gud hører hennes bønn, skapes det forfrisket liv, det grønnnes. Bibellesning og meditasjon over evangeliet- og salmesangen førte til et gjennombrudd og oppvåkning. Likevel tok hun ikke Herrens svar på hjertes sukk og tårer for gitt: "Ja jeg vet ikke om en Fange, som uventet faar Pardon og erholder Frihed, kan gaa saa glad ud af sit Fængsel, som jeg da var; thi nu vare Anfægningens Storme stillede, og i stedetfor den forrige Angest, triumferede den Guds Fred, som overgaar al menneskelig Fornuft og Forstand, i mit Hjerte, ja det var udøst i mit Hjerte formedelst den Helligaand."²⁰⁵ Den Hellige Ånd virket i skriften og vitnet for henne, og satte hennes hjerte og sjel fri fra anfektelsen. Det er sterke ord om trøsten hun får, som forløsning fra anfektelsen ved nåden. Indre fred og frihet skapes i henne. Men det er en frihet som ikke må forstås som "fred i synden", men som fred i Gud og hans nåde.

BKA bryter dermed ut i "Beundring og Tilbedelse, lov og takk" over Guds "Godhet og Barmhjertighed" overfor henne, og omtaler Gud som "Sjæleven, og himelske Brudgom". Hun takker for det kraftige "Naadesbesøg" hun har fått i sitt hjerte, en "kraftig Forsmag

---

²⁰² BKA 1860: 7

²⁰³ BKA 1860: 7

²⁰⁴ BKA 1860: 8, Fil 4,6

²⁰⁵ BKA 1860: 8, Rom 8,1

baade af Vrede og Naade".²⁰⁶ Dette skapte og opprettholdt en vilje og lyst til å følge Guds vilje, en lyst som også signaliserer en lengsel utover henne selv. Det skjedde en indre forening, som uttrykkes i erotiske metaforer. Igjen bruker hun lov og evangelium og viser hvordan det utspiller seg i livet. Dette viser at den haugianske fromhet var påvirket av brudemystikken. Hun setter så en forklaring på Guds handlende nåde i hennes liv: "hva søgte du vel Andet end at vække i mit unge Bryst en barnlig Frygt og hellig Afsky for at gjøre dig imod, og derimod virke Lyst og Længsel i mig efter at høre dig til og altid vandre i dine Budords Veie!"²⁰⁷

4.3 Konfirmasjonen og de første salmene

Da BKA var 16 år gikk hun til konfirmasjonsundervisning hos daværende sogneprest i Volda, Jørgen Peter Meldal. På konfirmasjonsdagen, "Den Dag, da de, der havde de fornødne Kunskaaber til Konfirmationen", fikk hun bare dette ene spørsmål: "Hvad er det at prøve sig selv?" Da hun hadde sagt frem sitt stykke til endes, svarte presten henne: "Ja, du har lært vel. Vor Herre hjælpe dig at leve derefter".²⁰⁸ Ordene gikk henne til hjertet og skapte et "levende Ønske om, at de maatte gaa i Opfyldelse". Men allerede før konfirmasjonen hadde hun hatt "en levende Følelse om Viktigheden af det dyre Løfte" hun skulle avgi. Hennes sinn var derfor på denne dagen "saa følsomt og rørt, at jeg under denne høitidelige Handling fældte mange Taarer". Tårer var tegn på den hengivelse og de *rørelser* hun følte i sitt indre og et uttrykk for "et varmt Ønske om at blive den Gud og Frelser tro som jeg nu havde svoret Troskap indtil mit Livs sidste Ende".²⁰⁹ Også etter konfirmasjonen og gjennom hele ungdomstiden hadde hun "mange særdeles Rørelser og kraftige Naadevirkninger" i ånden. Spesielt hadde hun kjent på en "inderlig Længsel og Attraa efter at fare herfra og være hos Kristus", hvorpå hun utviklet "Forestillinger, at jeg ikke skulde leve længe eller have lang Tid tilbage"²¹⁰. Med slike tanker "underholdt" hun seg selv. Ved en anledning kom hun så på et vers hun ikke før hadde sett på papir. Dette var et vers som inneholder klar brudemetaforikk og forbinder den haugianske vekkelser til mystikken;

---

²⁰⁶ BKA 1860: 8

²⁰⁷ BKA 1860: 9

²⁰⁸ BKA 1860:9

²⁰⁹ BKA 1860: 10; Luk 7

²¹⁰ BKA 1860: 10-11

Min brudeklædning er helt skjøn,
Min Brudgom er Guds egen Søn,
Som sidder i det Høie,
I Himelen er min Bryllupssal;
Guds Engle mig ledsage skal.
Jeg gaar fra Tidens Møie
Til Glæden i det Høie

Verset ble det første av en rekke vers og salmer BKA forfattet, men som "dog verken mine Forældre eller nogen Anden vidste Noget om, med Undtagelse af mine Søstre, da vi vare saa fortrolige, at hvad den Ene vidste, det vidste som oftest ogsaa de Andre".²¹¹

Når tiden så kom for at BKA skulle forlate barndomshjemmet, fikk den eldste av hennes søstre låne sangene. Året etter lå deres kjære far, Sivert Aarflot, syk og for døden. Hennes søster bestemte seg derfor for å la ham få lese BKAs sanger, da "Fader ikke havde seet eller vidste Noget om disse Sange, og hun troede, det dog ikke kunde skade".²¹² Da Sivert Aarflot hadde lest dem, ordnet han dem "eftersom han fandt det mest passende og gav dem tittelen: "En gudelskende Siels opbyggelige Sange". Deretter leverte han dem til BKAs bror og ba ham, "ikke at forsømme, ved Trykken at lade dem komme for Lyset". En handling som viste anerkjennelse over BKAs sanger og salmer, og også støtte og stolthet ovenfor hennes arbeid. Selv avslutter BKA avsnittet med "Saaledes føiede Herren det da, medens jeg havde tænkt, kun at skjule dem og beholde dem for mig selv."²¹³ En hendelse som ble livsforvandlerende for den BKA som siden skulle forfatte en rekke salmer, bønner og brev som også skulle bli til mange andres oppbyggelse og trøst.

4.4 Giftemålet

Da BKA var 22 år inngikk hun "ægteskabelig Forbindelse", og som "ung og uerfaren" skulle hun "betrede en ny Bane" i livet. Selv skriver hun at hun nok ikke "vidste eller

---

²¹¹ BKA 1860: 11

²¹² BKA 1860: 11

²¹³ BKA 1860: 11

forstod alle de Prøvelser og Besværligheder som denne Stand ofte medfører” før hun ved erfaring fikk lære dem selv.²¹⁴ Da det kom barn inn i ekteskapet, skriver hun at den ”Møie, som er forbundet med disse, især i deres spæde Alder, hviler næsten alene paa Moderen. Dette i Forening med de øvrige huslige Sysler, som paahvile en Husmoder, bevirkede, at der blev mindre Tid til overs for mig til at læse og betragte Guds Ord”. Denne tilstanden førte til at BKA kom på avstand fra Gud. Den lyst til å betrakte Guds ord som hadde vært en del av henne helt fra barndommen minket, og etter hvert mistet hun også ”de gode Rørelser og kraftige Naadevirkninger, som jeg ofte i min Ungdomstid havde”, og hennes åndelige liv ”faldt nu ligesom i en Dødsslummer”.²¹⁵ Slik beskriver hun i selvbiografien hvordan hun for en tid kom bort fra de åndelige ting og gikk inn i en likegyldighetsdvale. Dette viser den nære sammenheng mellom å høre og lese Guds ord og fenomenet åndelige rørelser.

4.5 Amund Knudsen Brekke

”Men lovet være Herren, min evige Forbarmer! Han tillod ikke at jeg ret længe forblev i denne farlige Tilstand”²¹⁶, men forbarmet seg igjen over henne med sin ”frigjørende” nåde: ”Dog hengik der nogen Tid, indtil jeg var 27 Aar. Men da vilde den kjære Frelser ikke, at jeg skulde komme længere bort fra sig, og derfor begyndte han med sin kraftige Naade lidt efter lidt at drage mig nærmere ind til sig. Ja han, den Alvise og Algode, som ikke fattes hverken Raad eller Midler, han vidste ogsaa at udfinde Middel og Maade til at faa vække mig af min Ligegyldigheds Dvale.”²¹⁷ Selv om hennes tilstand var i ”Dødsslummer”, hadde altså ikke Herren glemt henne. Hans nåde våket over henne selv når hun følte seg langt borte på grunn av de mange ”timelige ting”. Denne tilstand var farlig for sjelen, den kunne føre til åndelig død, det visste den ”Alvise og Algode”, og igjen ser vi hvordan perspektivet ble rettet mot målet, frelse for sjelen. I ”dødsslummer” og likegyldighet ville ikke målet nås. Tilstanden til tross, viser hennes beskrivelser av Gud en stadig hengivenhet og et ønske om å forbli i Guds nåde og godhet, som ”den kjære Frelser” utøser. Hun fortsetter: ”Han føiede det da saaledes, at en Mand, nemlig Amund

---

²¹⁴ BKA 1860: 12

²¹⁵ BKA 1860: 12

²¹⁶ BKA 1860:12

²¹⁷ BKA 1860:12-13

Knudsen Brekke, som var kommen til Sandheds Erkjendelse og havde af Guds uforskyldte naade annammet den Tro, som virker kraftig i Kjærlighed, kom til os en Aften for at være hos os Natten over og da traf det sig saaledes, at ogsaa tvende andre Personer paa samme Tid kom til os, hvilke Begge vare i deres naturlige Tilstand og ganske sikre. Han (Brekke) vilde derfor ikke lade Leiligheden gaa forbi, men gav sig i samtale med dem om det ene Fornødne²¹⁸ og af Guds Ord forelagde dem Guds Raad til vor Frelse og Salighed, og skjønt jeg gik og syslede i Huset med det, som mig tilkom, lyttede jeg dog opmærksomt til, saa Meget som jeg kunde; thi Herren vakte ligesom en Begjærlighed i mig efter at agte paa, hvad han sagde. Under Samtalen ytrede han sig da blandt Andet saaledes: ... Ingen lever saa vel og ulasteligt, at han ei behøver Omvendelse, og Ingen er saa forhærdet, at han ei kan bekomme Naade ved en sand Omvendelse." De første ordene traff BKA i hjertet, som om han skulle ha talt til hende: "Ja den Helligaand ligesom vidnede indvortes, at jeg havde trøstet mig og gjort mig Haab om Saligheden paa Grund af min ulastelige Vandel, som dog kun er en borgerlig Retfærdighed, hvormed vi aldeles ikke kunne bestaa for Gud, som ser til Hjertet."²¹⁹

Brekke var "kommen til Sandheds Erkjendelse" og ved Guds nåde hadde han tilegnet seg den tro som kom til uttrykk i kjærlighet og omsorg for andre i handling og ord overfor dem som "vare i deres naturlige Tilstand". Brekke så det derfor som sin oppgave, slik også HNH hadde gjort, å tale til dem om "det ene fornødne", om Guds ord til frelse og salighet. Dette var nestekjærlighet i praksis. Det er tydelig at dørene på Aarflot var åpne for tilreisende, og at slike samtaler også ved tidligere anledninger hadde funnet sted. Det ser ikke ut til at det var noe fremmed rundt besøket eller deres samtale. Selv om BKA ikke satte seg ned med dem, beskriver hun selv hvordan hun lyttet til ordene. Hun hørte og kjente hvordan den religiøse samtalen viste omsorg for sjelen og dens vel, og det var som om den var rettet til hennes eget indre: "den Helligaand ligesom vidnede indvortes".²²⁰ "Herren vakte en "Begjærlighed" i hende, en sterk lyst til å ta til seg det hun hørte. BKA hadde lenge gjort seg "Haab om Saligheden paa Grund af min ulastelige Vandel", for Herren hadde ikke latt hende finne fred i synden. Men denne var kun "en borgerlig Retfærdighed", som ikke vil kunne bestå "for Gud, som ser til

---

²¹⁸ Luk 10, 38-42; Hans Adolph Brorsons salme "Et fornødent er; det ene"

²¹⁹ BKA 1860: 13

²²⁰ Rom 8,16

Hjertet”.²²¹ Det er som om vi hører gjenklang av fortellingen om Marta og Maria.²²² ”Saaledes bleve da disse faa Ord ved Guds medvirkende Naademiddel til min Opvækkelse og Omvendelse, og derfor ere de ogsaa blevne siddende i min Hukommelse, ja jeg mindes endnu, at jeg den samme Aften, straks efter at jeg havde lagt mig til Sengs, bad hjertelig til min Himmelske Fader, at, hvis han saa mig vandre paa en Afvei, uden at jeg selv vidste eller forstod det, han da af Naade vilde give mig det tilkjende, og i denne Anledning benyttede jeg mig ogsaa af disse Davids Ord: Herre, din Aand er god, lad den føre mig paa den rette Vei. Og min Bøn blev hørt.”²²³ Hun bruker ordene fra salmenes bok i sin situasjon. Hennes mange bibelallusjoner viser hvordan bibelvers lever i hennes hukommelse, i hennes hjerte, og taler til henne i gitte situasjoner. BKA vekkes opp av ”dvalen” ved hjelp av Ordet, ”Guds medvirkende Naademiddel”, som taler Gud til hjerte. En ordbruk som taler som pontoppidansk lært kristendom. Ved Guds ord kom hun til ny oppvåkning om sin egen trostilstand. Hun lyttet til det som kan karakteriseres som en sjelesørgerisk samtale, som handlet om å vekke mennesket til å søke frelse. I denne prosessen lærer hun seg selv bedre å kjenne. Hun ble ført på nye veier og til ny lærdom: ”ja det varede ikke længe, førende et nyt Lys opgik i min Sjæl. Og Herren lært mig da grundig at kjende min Naturs dybe Fordærvelse, og naar jeg da prøvede mig efter Guds Bud i deres aandelige Forstand, da blev det let for mig at indse, at det ikke stod saa vel til med mig, som jeg før tænkte og troede.” Hun beskriver hvordan ”Guds Ord og aandelige Læreres Skrifter” ble som nye for henne. Troen ble utdypet ved lesing. Blant disse skriftene trekker BKA igjen frem Pontoppidans Forklaring: ”hvori han forklarer, hvorledes Mennesket paa en subtil Maade og uformærket kan falde ud af sin Daabspakt”. Dette ble så klart for henne, ved Guds ånd, at ”nu kunde ingen Figenblader længere skjule min Nøgenheds Skam.”²²⁴ Hun trengte nå å ikle seg en langt bedre kledning, nemlig ”frelserens Retfærdighed som vi ved Troen maa lade os iføre”. En ”Bedrøvelse efter Gud” hadde våknet i henne, og virket til Omvendelse og Saliggjørelse”,²²⁵ også for andre.

---

²²¹ BKA 1860: 8, ref. Avsnitt om barndommen

²²² Luk 10: 38-42

²²³ BKA 1860: 13-14

²²⁴ 1. Mos 3

²²⁵ BKA 1860: 14

4.6 Salmene og bønnens kraft

Etter møtet med Amund Knudsen Brekke, var det særlig to salmer som ble ekstra kjære for henne: "Jeg arme Synder træde maa med høit bedrøvet Hjerter" og "Herre Jesu Krist, from, mild og god, du kilde til al Naade". Akkurat "Disse fandt jeg meget passende for mig, da jeg gjennem disse ligesom fik tolke og udtale min Sjæls Følelser for min himmelseke Fader."²²⁶ Vi ser hvordan salmene hjalp henne til å sette ord på det hun hadde opplevd og følelsene som ble utløst.

Hendelsen med Brekke og nådens ord til oppvåkning fikk BKA til å se tilbake på sin ungdom og "paa de mange gode Rørelser og Naadevirkninger", og hvordan hun har prøvet "Guds Langmodighed" ved ikke å ta dem til seg. Dette får henne nok en gang til å kjenne på utilstrekkelighet og tvil: "hun ikke kunde vente, at han nu skjøttede om mig eller vilde agte paa mine Bønner."²²⁷ Men i denne tilstanden fikk hun ikke være i fred. "Hyrden" fikk "fat paa sit arme Faar" og lærte henne "at indse, at det var Sjælefienden i Forening med mit eget vantro Hjerter, som indskjød mig disse Tanker for om mulig derved at udslukke den lille Troesgnist, som Herren nu arbeidede paa". Men BKA trengte tid for å kunne "antænde" den "troesgnist" den engang var, for enda bestod den i stadig "Hunger og Trøst etter Naaden" som Gud skjenket henne.²²⁸

Hennes "Egenretfærdigheds Spindelvævsklædning" måtte Herren nå rive i stykker, før "Jesu Retfærdigheds blodige Smykke" kunne føres på henne. For i stadig redsel unnskyldte og skjulte BKA seg for den ufortjente Guds gave, nåden, og frelserens sannhetsord måtte igjen læres: "Uden mig kunnen I slet Intet gjøre." Hun skriver "Ja han lærte mig af Naade at kjende mit eget usle Intet og gjorde mig ret ringe i mine egne Øine, saa at jeg syntes jeg var den Elendigste af alle Guds Skabninger".²²⁹ Hun fikk ikke "Fred verken i Synden eller i Gud..." I denne tunge tilstand ble da "Psalmedikterers Udtryk ret kjære for" henne. I salmeboken fant hun igjen både lærdom, trøst og oppmuntring for sitt hjerte, og gjennom salmene og Guds ord føres hun igjen av Herren, og den "dyrebare Sandhed" ble levende i hennes hjerte: "at vi blive retfærdiggjorte uforskyldt af Naade ved den Igjenløsning, som er skeet ved Jesum Kristum, og at Troen er en Guds Gave."²³⁰

---

²²⁶ BKA 1860: 14-15

²²⁷ BKA 1860: 15

²²⁸ BKA 1860: 15

²²⁹ BKA 1860: 15-16

²³⁰ Rom 3:22-24

Hun refererer til Luthers ord: "Jeg tror, at jeg ikke af min egen Styrke eller Fornuft kan tro paa Kristum eller komme til Kristum min Herre; men det er den Helligaands Gjerning".²³¹ Nettopp disse ordene var det Herren ville at skulle bli sannhet i hennes hjerte "paa det at jeg maatte komme til at erkjende, at intet Kjød har Noget at rose sig af, men at Æren alene tilhører vor Gud og Frelser". Likevel varte det lenge før hun "kom til nogen ret Kraft og Trosfrimodighed" fordi hun ikke "turde tilegne mig Forjættelserne eller kunde tro, at jeg havde del i dem." Hennes uro lå da i at hun kunne, selv uten å vite eller forstå det, "være Skyld deri ved at blande mine egne Gjerninger ind i Rætfærdiggjørelsen og ikke ene og alene se hen til den fri Naade som tilbydes os i Jesu Kristo, vor Herre."²³² For BKA var frelsesgjerningen så stor og mektig at den var vanskelig å tilegne seg, ufortjent; "men saa uforstandige ere vi i de aandelige Ting, at vi hellere ville kjøbe os Saligheden, end vi ville modtage den som en fri og uforskyldt Naadegave".

Slik kjempet BKA lenge mellom "Haab og Fygt, Tro og Vantro" før hun igjen vendte seg i bønn "klagende over denne min Mangel og bad om Troens Forøgelse og om fornyet Kraft til at vandre fremad paa Livets Vei". I denne bønnen ble det klart for hennes indre at: "Herren har for lenge siden tilbudt dig sin Naade, men du drister dig ikke til at tage imod den. Du bærer dig hermed ad som en Betler, der beder dig om en Almisse, og idet du vil give ham Almissen, trækker han Haanden tilbage og vil ikke modtage den"²³³. Nåden og Jesu Kristi frelsesgjerning kunne ikke kjøpes i gjerning og almisse, og et salmevers ble lagt på hennes hjerte:

Lad ei Satan dig bedrage,
Som han agter; tro mig vel;
Lad ham ingen Frygt indjage
I din sorrigfulde Sjæl.
Dit Navn skal antegnet staa
I min Haand, hvor kan jeg da
Glemme dig? Din Mur skal bygges

---

²³¹ BKA 1860: 16 hvor finner jeg disse lutherordene?

²³² BKA 1860: 17

²³³ BKA 1860: 17-18

Og i Evighed ei rygges.²³⁴

Dette var et salmevers som talte rett inn i hennes frelsesspørsmål og kamp. Hun skriver: "Dette var da det længende Balsom for mit saarede Hjerte og jeg fattede heraf nogen Trøst og Troens Tillid".²³⁵ Selv om dette "naadesglimt" som nå skinte klart "snart igjen skjules af Skyer," fikk hun fra denne stund et "trenet" sinn.

"En anden Gang, da jeg arbeidede ude paa Marken og i Tankerne betragtede og overveiende Psalmen: *Hvorledes skal jeg møde og ære dig, min Skat*, en salme hun hadde sunget så ofte, "ja endog lært den udenad", ble hun forundret over hvordan salmen ikke tidligere hadde gitt henne den "kraft og Sødhed" hun nå kjente." Men, hva er vel Bogstavet, naar Aanden ikke gjør det levende paa vore Hjerter?"²³⁶ Herren visste vel om hennes tidligere trang for "Trøst og Troens Bestyrkelse". Derfor innfant han seg nå hos henne, "som han gjorde med de bedrøvede Disciple, der gikk til Emmaus". Mer og mer åpenbarte Herren seg for henne, og evangeliet som så lenge hadde vært en forseglet bok, ble nå åpnet "og den Helligaand tilegnede mig Naadeløfterne og Forjættelserne, saa at jeg kom til at erholde en fuld Forsikring om Synders naadige Forladelse".²³⁷

BKA bryter nå ut i en lovprisning av Herren, den "uudsigelige kjærlighedsfulde Frelser" som med sin "beundringsværdig Langmodighed og Kjærlighed har" hadde vist henne, Herrens "ulydige barn! Hvor stor Møie har du dog maatte have, førend du kunde formaa mig til at tro og elske, saa at du fik give mig Aandens Fæstepenge og trykke mig Seglet paa min Børneret ind i hjerte".²³⁸

Ak, at jeg dig saa silde kjendte,
Du, ypperlige Skjøndhed, du!
Ak, at jeg dig ei før udnævnte
Min skat, min Kjærlighed, før nu!
Jeg klager og det ondt mig gjør,

---

²³⁴ BKA 1860: 18

²³⁵ BKA 1860: 18

²³⁶ BKA 1860: 18

²³⁷ BKA 1860: 18-19

²³⁸ BKA 1860: 19; Ef 1:37

At jeg dig ikke elsket før.²³⁹

”At ikke min store Sendrægtighed og Modsand dog ikke har udtrættet din bundløse Naade og kjærlighed, men at du har holdt trolig ud og ikke sparet nogen Møie eller Umage, indtil du endelig fik bringe det dertil, at jeg kastede mig i din Naades og Kjærligheds Arme og gav dig baade mit Jaord og mit Hjerte. Ja, hvor glad blev jeg ikke, da jeg efter langvarig Søgen dog endelig fandt den, som min Sjæl elskede! Nu kunde jeg sige med Bruden i Høysangen: Min Ven er min og jeg er hans.”²⁴⁰ Den glede hun nå kjente på ”det lader seg ikke med Ord udsige. Kun den som har følt og erfaret Noget af det Samme, forstaar sig Nogenlunde derpaa.”²⁴¹

BKA viser så til sine sanger i *Troens Frugt*, hvor hun ulike steder utførlig har ”talt om det Troesliv, den Fred og Glæde, som gjennomstrømmede min Sjæl, da Herren skjænkede mig Uværdige en fuld og følbar Forsikring om min Benaadelse og Børneret hos Gud”.²⁴² Dermed antyder hun at hennes salmediktning er uttrykk for erfaring og levd liv og kytter selvbiografien og salmenes innhold sammen. Hun viser til hvordan leseren selv kan ”gjøre sig bekjendt med sangenes Innhold” ved selv å lese i boken, men sier likevel at: ”et Par vers skal jeg her anføre:

O hvilken sød og salig Stund,
Naar man med Troens Haand og Mund
Sin Frelser Jaord Giver!
O hvilken høi og herlig Fest,
Naar denne søde Himmelgjæst
I Hjertet tager Bolig!
Da bliver Sjælen rolig.

Fra Syndens Trældom gaar man ud
Og bliver til en Jesu Brud.
O hvilket herlig bytte!

---

²³⁹ BKA 1860: 19

²⁴⁰ BKA 1860: 19

²⁴¹ BKA 1860: 19-20

²⁴² BKA 1860: 20

Ved Kjærlighedens søde Tvang
Gaar man da let den snævre Gnag
I Jesu Fodspor lige
Hen op til Ærens Rige²⁴³

BKA skriver så: "Leg vel mærke til disse Ord: "I Jesu Fodspor lige Hen op til Ærens Rige". Ja saaledes burde det i al Sandhed at være; men min egen Beskjæmmelse maa jeg anvende paa mig disse Apostelens Ord: Det Gode, som jeg vilde og skulde gjøre, det gjør jeg ikke: men det Onde, som jeg ikke vilde eller skulde gjøre, det gjør jeg altfor meget.²⁴⁴ O, jeg elendige Menneske! Hvo skal fri meg fra Dødens legeme!"²⁴⁵ En tydelig refleksjon av sin egen sjels tilstand, i lys av Ordet.

BKA viser en stadig takknemlighet for Herrens tålmodighet med henne: "Hvor ofte har dog ikke jeg af Mangel paa Aarvaagenhed og Bøn feilet og forseet mig imod dig, min himmelske Fader og Frelser! I åpen takknemlighet og forundring over den nåde hun er blitt vist, sier hun: Og dog er du endnu ikke bleven træt af at forbarme dig over mig".²⁴⁶ Den godheten som var vist henne, sammenlignet hun i overensstemmelse med Bibelens ord, med en mors omsorg: "O nei, langt mer redebon, end en Moder kan se at komme sit snublende Barn til Hjælp, har du vært til at række mig Haanden til min opreisning og paany drage mig ind til dig."²⁴⁷ En godhet som ut av "det Onde har (du endog) uddraget noget Godt, ikke alene til min Ydmygelse" så hun skulle lære å kjenne sin "store Svaghed og Ufulkommenhed" og derfor stadig ble vekket til "Aarvaagenhed og Bøn, til mere Flid og Alvorlighed" i sin kristendom.²⁴⁸ Hun bryter ut i en lovprisning av Guds storhet og kontrasterer den med sin egen utilstrekkelighet: "hvor skal jeg dog finde Ord til at tolke og udtale mit Hjertes varme og barnlige Tak for alt Saadant! Nei, nei det lader seg ikke gjøre; om end enhver Blodsdraabe, som er i mit Legeme, havde Maal og Tunge og kunde forkynde sin Skabers Lov og Pris, saa var det dog altfor lidet. ...."²⁴⁹ Hun sier derfor: "Nei min frelser, du veed at jeg har intet Andet at give dig end mig selv og mit

---

²⁴³ BKA 1860: 20-21

²⁴⁴ Rom 7:19

²⁴⁵ BKA 1860: 21; Jes 66,13

²⁴⁶ BKA 1860: 21

²⁴⁷ BKA 1860: 21

²⁴⁸ BKA 1860: 22

²⁴⁹ BKA 1860: 22

arme Hjerter. Her er jeg da." Som en konsekvens stiller hun seg selv til disposisjon: "Gjør med mig, som dig godt synes. Tag du mig herefter som hidtil i din Naades Varetægt de Dage, jeg endnu har tilbage".²⁵⁰

På den måten uttrykker BKA et stadig behov for å være under Guds underfulle nåde i livets gjerning, men legger ikke skjul på at hun også har en lengsel etter å få komme dit Herren er: "opfyld jo før jo hellere mit hjertes Længsel og Attraa, snart at faa komme dit, hvor du er, for da blant Engle og Udvalgte evig at Lovsynge dig".²⁵¹

Naar skal jeg, befriet fra Sorrow og Synd,
min sødeste Frelser, dig skue?
Ak, rens mig fra Syndens vedhængende Dynd,
Fyld Sjælen med Kjærligheds Lue!
Ja gjør mig bered
At fare i Fred!
Jeg længes, dit Ansigt at skue.
Amen! Kom snart, Herre Jesus! Amen.²⁵²

Slik slutter BKA sin selvbiografi. Etter denne avslutningen følger så to av hennes salmer, som er tatt med etter hennes eget ønske.

4.7 Avslutning

Salmenes og sangens betydning for BKA er åpenbar. Helt fra starten viser hun hvordan ordet, det memorerte og det leste, er veiledning og frelse for sjelen, og hvordan Gud taler til henne gjennom det skrevne, talte sunge: "saasnart jeg da begyndte at synge, var det, som om den Helligaand paa en gang havde aabnet mitt tillukte Hjerter, saa at Ordet havde en særdeles Kraft og Virkning, og jeg følte en saa sød og angenem Fornemmelse i min Sjæl, at jeg al min Livstid ikke kan forglemme det. Ja, den hele Sang var, som hørte den mig til og passede paa min Tilstand".²⁵³ Sangen og salmen åpnet hjertedøren. Tekstene

---

²⁵⁰ BKA 1860: 22

²⁵¹ BKA 1860: 22

²⁵² BKA 1860: 22-23

²⁵³ BKA 1860: 7

var ikke likegyldige. Det var sammenheng mellom bibelordet, salmeteksten og erfaringen. I samtalen oppvåkes hun om sin egen sjels tilstand. Samtalen og ordene om "det ene fornødne" fører slik til en omvendelse og gjenfødelse i Herrens nåde.

BKAs selvbiografi er i sin struktur og oppbygning lik HNHs. Vi kan gjenfinne stadiene i de fem stegene i Mollands modell og de fem egenskapene for den pietistiske selvbiografien. I det konkrete er den forskjellig, men i likhet ser vi hvordan salmetekster og tekstmeditasjon er av den største betydning for den religiøse førelse og vei i livet. Trolig kjente BKA som haugianer til *Om Religiøse Følelser og deres Værd* og slik også de andre gjengitte selvbiografien. Hennes perspektiver og ord viser den tradisjon hun stod i. Beskrivelsen av hvordan Herrens nåde førte henne til oppvåkning, omvendelsen og gjenfødselen, er viktige perspektiver. En hendelse anerkjennelse av Guds ånd som gir henne nytt lys over Herrens nådesgjerning i henne. En klarhet som danner for henne et kall til å vitne også til andre, i tekst, om det "ene Fornødne".

Kapittel 5. Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots salmer, bønner og brev

5.1 Innledning

”De fleste af hendes sange ere forfattede under hendes timelige arbeide og opbevarede i hukommelsen, indtil de ved Leilighed i ledige Stunder bleve nedskrevne. De ere udstrømninger af en troende sjæls indre, hvorfor de ogsaa have fundet levende gjenklang i Guds Børns hjerter overalt i vort Fædreland”.²⁵⁴ Slik beskriver Johannes Aarflot hvordan Berte Kanutte Aarflot i arbeid diktet og skrev sanger og salmer inn i sitt eget eller andres liv. At BKA gjorde inntrykk med sitt forfatterskap, blir tydelig i sogneprest Braamanns tale til de mange fremmøtte ved BKAs grav 13. november 1859:

”... jeg behøver ikke at søge vidnesbydet om at den naade, som var bleven denne vor kjære afdøde tildelt, ikke har været forgjæves, - jeg behøver ikke at søge dette vitnesbyrd alene hos hendes nærmeste. Jeg kan finde det hos hver kristelig mand og kvinde i denne menighed i hvis midte hun færdedes i sit livs dage. Der er visselig ingen saadan iblandt os, som ikke har aarsag til at takke herren for mangt et vækkende ord, mangan kjærlig trøst, mangan skriftlig paamindelse og advarsel, som gjennem hende er bleven dem til deel, - ja for den velsignelse at hendes stille, kristelige vandrings tiltalende tempel.”²⁵⁵

Prestene dominerte i sjangrene preken, bønnebøker og annen oppbyggelig litteratur gjennom 1700-tallet. Likevel, når det gjaldt religiøse sanger og åndelige viser, var allmueskriverne friere, noe som etter hvert resulterte i et økende antall skrivende sangforfattere. En utløsende kraft var selvsagt Hans Nielsen Hauges forkynnelse gjennom det trykte ord. Som forfatter inspirerte han også andre til å skrive. En av disse gruppene var kvinnelige salmediktere.²⁵⁶

I dette kapittelet vil jeg gi en presentasjon av BKAs religiøse sanger, salmer, bønner og brev ved å belyse ulike tema og momenter i hennes skrifter. I dette vil jeg gi ulike eksempler som er med på å belyse BKAs formidling. Dette er viktig for å kunne få et bilde av hvordan hennes religiøsitet fikk uttrykk og ble formidlet videre til andre.

---

²⁵⁴ BKA 1960: 30

²⁵⁵ BKA 1860: 34-35

²⁵⁶ Fet 2003: 160-161

5.2 Salmer og sanger

I selvbiografien skildrer BKA hvordan bestemte salmer utløste ulike faser i hennes religiøse utvikling. Salmene ble gitt en svært viktig funksjon i hennes religiøse livsutvikling ved at hun, med innlevelse, identifiserte seg med salmens ord; "som hørte den mig til og passende paa min Tilstand".²⁵⁷ Den samme betydningen for det religiøse liv fikk også BKA's salmer for andre.²⁵⁸ BKAs selvbiografi viser at hun må ha hatt stor kjennskap til en rekke ulike salmebøker. Hennes barndom, gudstjenestelivet, husandaktene og salmebøkene som ble brukt i hjem, skole-, kirke- og vennesamfunn, har vært med på å forme henne og gi henne et religiøst språk. Salmene tolket og satte ord på det indre liv. Gjennom det kristne symboluniverset fikk erfaringen retning og innhold. Språket ble på denne måten brukt til å uttrykke den religiøse erfaringen. Innenfor dette språkuniverset kunne en kristen fortelle om sin omvendelse, gudstro og Guds ledelse. Språket kan med andre ord ikke forstås som uavhengig av erfaringene, men er forut for erfaringene. På den måten er språket med på å forme den religiøse opplevelsen.²⁵⁹

Som haugianer hadde BKA et nært forhold til den eldre lutherdoms andaktslitteratur og dens levende salmetradisjon: "Saa snart jeg begyndte at synge, var der, som om den Helligaand paa en gang havde aabnet mitt tillukte Hjerte, saa at Ordet havde en særdeles Kraft og Virkning, og jeg følte en saa sød Fornemmelse i min Siel, at jeg aldrig kan glemme det. Ja, den hele Sang var, som jeg hørte den mig til og passede paa min Tilstand". I sin salmediktning var BKA en begavet kvinne. Hun forvaltet arven etter både Thomas Kingo og Dorothe Engelbretsdatter (1634-1716). Dette var salmediktere som ble mye brukt i Haugianske kretser. Hennes salmetekster viser påvirkning fra salmediktere som Hans Adolph Brorson, Thoma Kingo, Paulus Gerhard og Dorothe Engelbretsdatter. I denne rekken av diktere vil nok mange peke på at det er til Dorothe Engelbretsdatter BKA har flest likhetstrekk med, og står i sterkest avhengighet av. Samtidig er BKA mer frimodig enn Dorothe Engelbretsdatter, og også friere i sin diktning.²⁶⁰

---

²⁵⁷ BKA 1860: 7

²⁵⁸ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 122

²⁵⁹ Mikaelsson 2000: 21

²⁶⁰ Molland 1979: 83; Dorothea Engelbretsdatter diktet i reformortodoksiens ånd, BKA i pietismens. Det innebærer at BKA er sterkere opptatt av subjektet og hjertet enn Dorothea Engelbretsdatter, selv om sistnevnte også har blikk for sjelelivet.

BKA startet å skrive tidlig i tenårene, og fortsatte med det gjennom livet. Hennes *Troens Frugt* utkom i ikke mindre enn ni opplag mellom 1830-årene og 1874.²⁶¹ Dette store antallet viser ikke bare at hun var en anerkjent kvinne med stor nedslagskraft, men også at etterspørselen etter salmer til bruk i hjemmet var stort. Både salmesang og andakt var en daglig del av hjemmet og hverdagen, noe alle tok del i, også husfolket. Husandaktene var viktige i folks religiøse liv. Den var til oppbyggelse for hver enkelt og var samtidig et samlingspunkt for hele husstanden. Det berettes at BKA holdt husandakter og samlet hele sin husstand til høytlesning om kveldene.²⁶² Vi vet ikke hva hun leste, men det er all grunn til å tro at det var religiøs litteratur. Dette sier oss noe om hennes tro, men også om den glede hun hadde ved å formidle av den tradisjon hun sto i.

Fordi husandakten var en viktig del av hverdagen, var salmebøker den type bøker folk hadde flest av. Det trengte ikke være et skarpt skille mellom "psalmer" og "Åndelige Sange (Viser)". Forskjellen mellom dem lå først og fremst i at salmen var sterkere bundet til de spesielle tematiske og stilistiske krav som kirken hadde utviklet for den gudstjenestelige sangen. Her talte salmen i større grad for den kollektive trosbekjennelse, mens den åndelige sangen dekket et videre tematisk og stilistisk register. Den ga et større rom for forfatterens personlige åndelige opplevelser og erfaringer.²⁶³

Samlingene *Troens frukt* og *Sjelens Morgen- og Aftenoffer* karakteriseres ofte blant de to viktigste av BKAs utgivelser.²⁶⁴ *Troens Frukt* formidlet hennes trosglede etter blant annet å ha vunnet gjennom sin religiøse krise. Ut fra egen erfaring, kunne hun legge på hjerte til sine mottakere å nytte nådetiden, vende den syndige verden ryggen og bli i "Jesu blods gjerning": "O, Menneske! Som gaaer saa trygt paa Livets Bane,... Guds sønn har os gjenløst, dog ei til anden Ende, End at vi alle skal af Hjerte os omvende, Opstaae af Syndens Søvn, som han af Graven stod, saa skal vi finde Kraft udaf hans Død og Blod."²⁶⁵ Som et kristent vitnemål uttrykker BKA dermed sine salmer med en autoritet og

---

²⁶¹ <http://www.nordicwomensliterature.net/da/article/ordets-kraft>

²⁶² Stølen i Stølen og Heggtveit 1894

²⁶³ Fet 1995: 223

²⁶⁴ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 122

²⁶⁵ BKA 1854: 14-15

intimitet etter egne personlige erfaringer.²⁶⁶ Samtidig er sangene pakket inn i et allment religiøst språk. På den måten kan de også uttrykke andres erfaringer.

5.2.1 Sjanger

BKAs sanger og salmer ble til i ulike faser av hennes liv. På samme måte må man kunne tenke seg at salmene var tenkt brukt, i bestemte situasjoner og ulike hendelser. Salmene får slik, ikke bare for BKA selv men også for hennes lesere, en spesiell religiøs funksjon. Ved at salmene speiler allmenne, personlige erfaringer, blir de nettopp derfor virkningsfulle uttrykk i også i det kollektive troslivet. De fleste av BKAs salmer beskriver et slikt allmennreligiøst perspektiv, men det er også salmer som skildrer en indre strid og det hun selv kaller "Guds Førelser med henne." Samtidig setter det kristne symbol- og språkunivers grenser for den personlige og lyriske formen.²⁶⁷

BKAs salmer kan beskrives som en form for leilighetsdiktning. Det vil si at diktet eller salmen var knyttet til bestemte sosiale situasjoner og dermed også rettet mot et spesielt publikum.²⁶⁸ Dette passer i noen grad BKAs salmer, som på mange måter plasseres inn i en bestemt sosial setting med bestemte lesere og tilhørere. Salmer er dikt, og det er vanskelig å skulle trekke absolutte grenser mellom det religiøse diktet og salmene. Salmene er skrevet for å synges. Salmene har dermed bestemt formmønster og benytter et kristent og religiøst bildespråk som skiller dem fra dikt.

5.2.2 Trøstesanger

BKAs tekster kan karakteriseres som oppbyggelige og trøstende. I allmuelitteraturen var trøstesanger å betrakte som en egen sjanger. Ved uventede og tragiske dødsfall, ulykker og katastrofer ville det nesten utelukkende bli skapt tekster som søkte å balansere det mentale trykket ved hendelsen.²⁶⁹

I ettertid omtales hun som en "diktendes diakon" for sørgende.²⁷⁰ I sangene ble ofte hele bygdesamfunnet inkludert i sorgen. Ett hvert dødsfall var et tap for bygden som

---

²⁶⁶ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 122

²⁶⁷ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 122

²⁶⁸ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld Øverland 1988: 118, 120

²⁶⁹ Fet 1995: 65

²⁷⁰ Fet 2006: 216

helhet. Minnedikt og trøstesanger ble derfor ofte adressert med "vi" og ikke "dere".²⁷¹ Dermed ble det individuelle tapet allmenngjort.²⁷² Ved flere av BKAs salmer og sanger til mennesker i sorg var det den kjente melodien; "O! Kiere Sjel! Frygt aldrig meer" hun brukte. I bygden ble det med tiden vanlig at BKA, enten på oppfordring eller av egen påminnelse, skrev en trøste- og søragesang inn i menneskers sorg. Disse sangene ble ofte trykt i bare noen få eksemplarer.²⁷³ Eksempler på slike trøstesanger skrevet av BKA er: "Nogle Trøstes- og Opmuntrings-Ord til de sørgende Efterladte af de fra Ørsten i Mai 1822 paa Søen bortkomne". Denne sangen ble skrevet i etterkant av en ulykke på havet den 13.mai 1822, da fem Ørstinger omkom. Sangen er trolig den første trøstesangen BKA skrev.²⁷⁴ Siden skulle BKA skrive mange trøstesanger. Et annet eksempel er denne: "Mine Følelser, fremsatte i Vers, ved Betragtning af Dannekvinden Gjertrud Johannesdatters Sætres Dødsfald, da hun i sine kraftfulde Aar fik Dødens Budskab og ved en haard Barselfærd endte sine Dage i Januar Maaned 1826."²⁷⁵

I favrest Alders skjønne Vaar
 Hun Dødens Reisebudskab faar,
 Alt Jordisk maa forlade;
 Af Fødsels-Smerter martred du
 Hun rolig vented Dødens Bud;
 Hun har ei mange Dage,
 Saa maa hun Afsked tage.²⁷⁶

Ved flere anledninger skrev BKA slike salmer til enkeltmennesker.²⁷⁷ "Nogle Vers tilegnede de sørgende Forældre, John Ottesen og Synnøve Johnsdatter Myklebust, i Anledning deres 2de Børns Død".

---

²⁷¹ Ikke alle sangene som her er nevnt over har blitt trykt i større opplag. Dette viser også hvordan BKA skrev personlig til mennesker og ikke alltid for offentligheten, selv om de fleste ble trykket. Fet 2006: 38

²⁷² Fet 2003: 216

²⁷³ Fet 2006: 168-169

²⁷⁴ Fet 2006: 102

²⁷⁵ Fet 2006: 106

²⁷⁶ *Troens Frukt* 4. Utg 1842

²⁷⁷ Fet 2006: 129

Foreldre! Som paa kort Tid
maae Nu savne tvende kjære Smaa
og nydelige Poder;
Nu blomstre de i Paradis
Og grønnes til Guds lov og Priis.
O, ønst dem da til lykke
Med slig et salig Bytte!

Ei Synd, ei Sorg, ei Fristelser
Er dem nu mer til Besvær,
De ere i Guds Hjemme.
O, hvilken Fryd at tænke paa,
Hvor de hvidklædt for Thronen staar,
Og bær sin Seierspalmer,
Som aldrig mer falmer.²⁷⁸

Sangene kunne også formidle en stemme fra forsamlingen: "En ny aandelig Sang ianledning den ulykkelige Ildebrand som indtraf paa Gaarden Krøble i Ørstens Sogn den 7de Juni 1833, da endeel af Beboerens Morten Jonsens Huse med meget andet Boehave, lagdes i Aske; dog – det som gjorde Tilfældet meest bittert var at 3de Børn mistede Livet, og de 2de andre bleve forbrændte, men disse sidste, ved Herrens frelsende Haand rykkede som Brande udaf Ilden".²⁷⁹

Sangenes tema kunne romme ord til forsamlingen: "Nogle vers forfattede i Anledning af Konen Rasmine Larsdatter Digernæs's (Boende paa Fidske i Vanelven) uformodentlig, pludselige Død, da hun i Marts Maaned 1854 i meget usædvanlige haarde Vei(r), som den Tid rasede, blev knust af en Ladebygning, hvori hun befandt sig i samme Øieblik, denne blev omkastet eller nedstødt af Vinden. Ogsaa dette lærer os, hvor uvis Tiden er, at vi ikke vide verken Maade, Sted, Tid eller Time, naar Dødens Budskap kommer, og at Den er lykkelig, som alti er færdig og beredt i Troen paa sin Frelser." Sangen ble skrevet på melodien: *hvo ved, hvor nær mig er i min Ende. I, som slaa Døden*

---

²⁷⁸ De to første versene av sangen. BKA 1853: 193-194

²⁷⁹ Fet 2006: 118 det siste stykket av sangen er et såkalt "Oppbyggelig prosastykke".

*hen i Glemme, Kom, lær af det Exempel her!*²⁸⁰ Også her ser vi at hun henspiller på en annen tekst til samme melodi. Denne sangen er også et bilde på at BKAs omsorg og trøstesanger strakte seg utenfor hjembygden. Bernt Støylen skriver: "... det var ikke berre i si eigi bygd, ho (Berte K.) fylgde med i all sorg og gleda, nei, so langt ho kunde naa, vilde ho gjerne bera fram eit godt ord". Dette viser også at BKAs omsorg og kontaktnett nådde utover eget bygdesamfunn.²⁸¹

BKA skrev ikke bare inn i og til andres sorger, men også når ulykker rammet henne og hennes egen familie. Da BKA selv mistet sin datter, som bar hennes navn, Berte Kanutte Amundsdatter Aarflot, bare noen få måneder gammel, 21. oktober 1830, skrev hun sangen "Tvende smaae Sange, forfattede i Anledning vort Barns Død, hvis korte Levetid her i Verden var 17 Uger og nogle Dage. Den første er forfattet i *Barnets Sprog* og blev siungen da Liget blev udtaget for at føres til Graven og give Jorden sit tilbage, da Sielen allerede var indgangen til sin Herres Glæde." sangens vers startet med frase; "Nu har jeg stridt den gode Strid ...", en frase vi finner brukt flere ganger i BKAs sanger. Den andre sangen BKA skrev i samme situasjon startet med "Faa Linjer til Afskeed ...". Etter siste vers i denne sangen skriver BKA: "Disse Vers have forekommet mig i Tankerne, da jeg efter min datters Død har ofte været hos hende i Aanden; især den første Aften efter hendes Begravelse fandt jeg mit Sind med en særdeles Kraft draget til Himmelen. Herre give mig Naade til at stride den gode Strid og at blive min Frelser troe indtil Døden, saa jeg kunde samles med hende og andre Guds Børn og mættes af Guds Ansigtets Beskuelse i al Evighed. Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflot".²⁸²

Da 19 år gamle Sivert Rasmusson Aarflot falt ut av et vindu på Ekset og døde forfattet BKA, som var tante til Sivert, kort tid etterpå, ni vers til tonen til "O! Kiere Sjel, frygt aldrig meer". Sangen ble kalt "Vor Herres vise Førelser".²⁸³ I forbindelse med denne tragiske hendelsen var BKA en av flere som forfattet sanger til "Trøst og Beroligelse". En annen var Ivar Aasen, som hadde vært en nær venn av Sivert. De andre forfatterne hørte til den sosiale eliten i bygdesamfunnet og var alle aktive i det litterære livet rundt Aarflot-familien. En samling av totalt 7 ulike sanger, innsendt av de ulike forfatterne, ble

---

²⁸⁰ Støylen i Støylen og Heggveit 1894: 37; Fet 2006: 202

²⁸¹ Støylen i Støylen og Heggviet 1894: 37; Fet 2006: 2002-2003, 210

²⁸² Fet 2006: 106-107

http://www.orsta.kommune.no/getfile.aspx/document/epcx_id/1161/epdd_id/1309

²⁸³ BKA 1853: 176

trykket i etterkant av ulykken. Dette viser hvordan trøstesang var en del av bygdekulturen og det religiøse felleskapet. BKAs sang ble også trykket i samlingene "Leilighedssange" og "Religiøse Breve og Leilighedssange", begge 1853, men i disse opptrykkene har sangen fått tittelen "Følelser i Anledning min elskede Brodersøn Sivert Rasmussen Aarflots Død den 25de Januar 1836".²⁸⁴

Trøstesanger skrev BKA også til mennesker som hadde vært gjennom lengre perioder med sykdom: "Nogle Vers, skrevne i Anledning af Drengen Rasmus Jakobsen Vassbotn, der i sine unge Aar er bleven prøvet ved en langvarig Sykdom og lidelse: Forældre, som med Vemod staa Og se en af Jers kjære Smaa".²⁸⁵ Sangen ble trolig skrevet omkring 1835, da Rasmus Jakobsen Vassbotn (1819-37) hadde ligget til sengs i om lag 4 år. Det hele skyltes en skade i foten han aldri ble frisk fra. Da han lå på sykesengen, skrev han også selv noen salmer. Ved hans bortgang i 1837 skrev BKA en trøstesang til foreldrene: "En åndelig sang forfattet i Anledning af Drengen Jakob Rasmus Jacobsen Dødelige afgang som ombyttede Tiden med Evigheden den 28de Januar 1837". Begge salmene ble skrevet til melodien "O kjære Sjæl, frygt aldrig mer."²⁸⁶

5.2.3 Oppmuntringssanger

BKAs leilighetsdiktning strakte seg over hele livets bredde, fra "krybbe til grav". Dermed finner vi også sanger og dikt i mer lystige toner enn dem jeg har nevnt ovenfor. Titlene er i likhet med sangene som bærer trøst, lange og beskrivende. De sier noe om hva hun ville med sangene: "En Ny Sang i Anledning Ungdommens Confirmation og tillige inholde de sidste vers en kierlig Oppmuntring baade til Unge og Gamle, at tage iagt Naadens korte og kostbare Tid, og ikke opsætte sin Omvendelse til de sidste Øjeblikke og Dødens Komme; thi som Træet da falder saa bliver det liggende. – Søger derfor Herreu (!) medens han findes og kalder paa ham den Stund han er nær". Melodi, *Rind nu op i Jesu Navn*.²⁸⁷

---

²⁸⁴ Fet 2006: 126

²⁸⁵ Fet 2006: 37

²⁸⁶ Fet 2006: 37-38 Jeg gjør oppmerksom på at det i Fet er oppgitt ulike stavellesmåter for navnet til Jakob Rasmus Jakobsen. Jeg har her derfor referert etter slik det gjengis der.

²⁸⁷ Støylen i Støylen og Heggteit: 36; Fet 2006: 109

Også gledessanger skrev hun til sine nærmeste: "Moderlig Ønske og Bøn i Anledning af Peder Elias Krøbles og Gurine Marie Aarflots Indtrædelse i den hellige Ægtestand den 15de Juni 1845." Melodi *Af Høiheden oprunden er.*²⁸⁸

O himlens Gud, som Ægtestand Indstiftet har
Og Ovind og Mand Selv Vilde samføie,
Lys over dette Par Din Fred Og lad Din Kraftig
Kjærlighed Forsøde Tidens Møie;
Styrk Du, De nu her at vandre Med hverandre
Herrens Veie, Himlen siden faa tileie."

5.2.4 Melodibruk

Som vi har sett, brukte BKA kjente melodier når hun skrev til mennesker, både i glede og sorg. Dette var nok et bevisst valg. Meloditeksten *O kjære Sjæl (O kiere Siel) Frygt aldrig mer (meer)* av Thomas Kingo kjente BKA godt fra Kingos salmebok. Salmen ble mye brukt innen det haugianske miljøet. Dette er uten sammenligning den tonen og salmeformen hun bruker oftest i sangene sine. Hele 33 av de 175 sangene hennes går til denne melodien.²⁸⁹ Dette er en psykologisk bruk av tone og melodi. Bruk av andres melodier til en salmetekst var ikke svært uvanlig. En annen salme som ble flittig brukt var Kingos morgensalme *Nu rinder Solen op*, som inneholder mektige solbilder. Dette er bilder som i stor grad appellerte til bondesamfunnet og bøndernes hverdag.²⁹⁰ Fet hevder at vi hos BKA finner et gammelmodig repertoar av melodier.²⁹¹ Jeg vil hevde at hun diktet til melodier folk kunne, og at de opprinnelige tekstene i noen grad klang med som undertekst når hennes tekster ble sunget. Dette kan ha gjort tolkningen av hennes tekster dypere og rikere for den salmen var skrevet til. Støylen gjengir: "Naar ho gjekk i sitt daglege stræv elder sat attmed rokkjen og spann, so sat ho og sullad og smaasong paa dei kjære, gamle lundarne, og tankarne ringad seg kringum tonarne og vart til rim og vers nett som av seg sjølv. Naar ho so hadde eit lite raaderømme, skreiv ho upp det, som

---

²⁸⁸ BKA 1853: 168

²⁸⁹ Fet 2006: 102-103; 193

²⁹⁰ Fet 1995: 242

²⁹¹ Fet 1995: 239

ho kunde minnast.”²⁹² Dette viser hvordan BKA hadde et forhold til salmene i sitt daglige arbeid. Samtidig må hun også ha hatt en god hukommelse, og øre for rim og rytme.

5.2.5 Forfattet i den avdødes språk

BKA skrev en mengde trøstesanger i 1820-40 årene. Et litterært grep som vi kan finne i flere av sangene hennes, var å forme sangen som ord fra den avdøde selv. Første gang vi finner et slikt uttrykk i BKAs sanger var etter hennes eget barns død, hvor sangen var forfattet i ”Barnets Sprog”. ”Nogle Vers, som bleve sjungen da man førde(!) Legemet til Graven, og gav Jorden sit tilbage af den unge Dreng Knud Iversen Haugen, da Sjelen, efter det vi haabe, var indgangen til sin Herres Glæde. Forestillet som den Afdødes Sprog ved Berte Canutte Siverstdatter Aarflot: Jeg gikk hen til min Fader kjær...”, og ”Nogle Trøste- og Opmuntringsord til de sørgende Forældre Jakob Hanssen og Kanutte Hansdatter Ørstenvig i Anledning deres Barns Død, - forfattet som Barnets Ord” er to eksempler på slike sanger. Denne måten å formulere sanger var ikke bare et litterært grep, men også et uttrykk for det gamle ønsket en kan finne hos allmuen; å skulle bryte portene mellom de levende og de avdøde. I følge Fet kan også visjonsviser og såkalte himmelbrev²⁹³ tolkes som uttrykk for den samme religiøse lengselen, om man ser bort fra de rent spekulative sidene.²⁹⁴

Jeg gikk fra Verdens Synd og Sorg hen ind
i himlens Frydeborg Hvor intet Ondt mig Røver.
For Lammets Trone Staaer jeg Brud,
Og der mit ”hellig” synger du,
Min Fryd er uden Lige, Jeg den ei udsige.²⁹⁵

---

²⁹² Støylen i Støylen og Heggtveit 1894: 28

²⁹³ Himmelbrev er et brev som ifølge folketroen har falt ned eller er sendt fra himmelen, ofte til navngitte personer. Brevet skal angivelig være skrevet av Jesus eller Gud. Fenomenet stammer fra så seint som det 1. århundre, som en folkereligjøs tekstsjanger.

http://www.denstoredanske.dk/Livsstil_sport_og_fritid/Folketro_og_folkemindevidenskab/himmelbreve

²⁹⁴ Fet 2006: 105-107, 199

²⁹⁵ BKA 1853: 191

Teologisk er dette er uttrykk for at de døde lever for Herren, og at kirken består både av dem som har gått foran (de døde) og dem som lever.

5.3 Salmer og bønner

Når folk fra bondestanden foretrakk å forkynne gjennom salmer og åndelige viser, har det sammenheng med at dette var en type litteratur de kjente. Sang gjorde de ikke bare til husandaktene, men også til individuell oppbyggelse i det stille. Dette skjedde sammen med bibellesning eller bønn. Nedarvede sanger ble sunget, om Gud Kristus som forløser, om egen skrøpelige ånd og om frelse for sjelen. Sangen kunne også finne sted mens man arbeidet eller rodde til kirken.

Det var tradisjon for at salmebøker også inneholdt bønner til kirkeårets lese- og prekentekster. Slike bønner, som knytter an til kirkeåret, finner vi også hos BKA. Som haugianer var kirkegang en viktig del av det kristelige fellesskapet. BKAs bønner viser dermed en kirkelig bevissthet og tilknytning. Blant annet har hun en om inntredelse i kirken:

Jesus! Lad mit Hjertes Ager
Blive til en frugtbar Jord,
Der med Glæde imodtager
Himlens Sæd og Livets Ord.
Bøyy min Villie til det Gode,
Frem mig stedse udi Dyd,
At jeg som Gud Viingaards Pøde
Modnes maae til Himlens Fryd.²⁹⁶

I denne "Christlige tanker ved Indtrædelser i Kirken" er hentet fra BKAs første samling *En gudelskende Siels opbyggelige Sange*. Slike bønner, med ønske om at det ordet som ble forkynt i gudstjenester og andre samlinger måtte bli sådd i sjelene og bære frukt der, var ikke uvanlig. BKAs bønner spenner seg over en vid skala, fra ønske om Guds nærvær til rop om hjelp når livet står på spill. Bønnene inneholder takk og lovprisning, og klage og sorg, og gjennom bønningen får den bedende vende seg til Gud. I sitt språkbilde rommer og

---

²⁹⁶ BKA 1978: 18

omslutter BKAs bønner hele dagen og årets tider. Hun la stor vekt på kirkeårets velsignelse og på verdien av alt ærlig arbeid som ble helliget ved Guds ord og bønn. Også M. B. Landstad har skrevet innen denne sjangeren, som var en viktig del av den religiøses trosliv.

Bønner ble ofte skrevet i jeg-form, men kunne likevel være tiltenkt bruk i en forsamling. Når en leser og taler om bønnene, kan en likevel finne forskjeller mellom den individuelle og den kollektive bønningen. Den individuelle bønningen ble formet ut fra ens personlige behov, mens den kollektive bønningen ofte kan være skrevet som et ledd i gudstjenesten. Bønnelitteraturen vi finner i allmueskriftene er for det meste formet ut fra individets religiøse behov. Ofte finner man en tiltaleform hvor ydmykhet og underkastelse er en del av bønneretorikken. Men like ofte finner vi at den bedende søker nærhet til Gud. I disse tilfeller kan "far og barn"-motivet fremtre, og bønningen sklir over i en samtaleform. Videre finner vi den såkalte *ekstatiske* bønningen som søker sjelelig felleskap og enhet med Gud. Denne bønningen springer ut av den mytisk-ekstatiske tradisjonen som har fulgt kirken gjennom hele kristendommens historie.²⁹⁷

BKAs bønner er en del av salmesamlingen hennes, blant annet finner vi det i: *Sjælens morgen og aftenoffer, inholdende Bønner, Sukke og Sange paa hver dag i Ugen, tiligemed Sange paa de fire Aarets Tider*. Dette tyder på at de er tenkt brukt som del av husandakten, noe også bokens tittel indikerer, samtidig som de ble brukt i enerom. Flere av BKAs bønner bærer, i likhet med salmene hennes, preg av å være skrevet til bruk ved bestemte tider eller anledninger. Denne tradisjonen strekker seg tilbake til Luthers mønster for bønn. Luther omtaler i sin lille katekisme, hvordan husfaren skal lede husstanden i bønn morgen og kveld. Dette ga rammen for en hel bønnelitteratur som etter hvert utviklet seg til å bli et andaktsprogram for hele uken.²⁹⁸

5.4 Brev

BKAs brev skapte allerede i hennes egen tid stor interesse. De ble samlet og utgitt i flere opplag, blant annet i; *Troens Frugt. En Samling af religiøse Opmuntrings og Opbyggelses-*

---

²⁹⁷ Fet 1995: 213

²⁹⁸ Fet 1995: 216 Den første bønneboken som følger dette mønsteret, på Sunnmøre, Morgen- og Aftenbønner, tilligemed nogle korte Vers til hver Dag i Ugen, ble skrevet av skoleholderen Ingebrighth Hoel fra Norddal. Den ble først utgitt i 1809 men dens forord er datert allerede 15 år før. Fet 1995: 217

Breve. Første opplag av denne samlingen kom i 1844, en utgivelse som skjedde i regi av hennes barn. Utgivelsen sier ikke bare noe om brevenes bredde og innhold, men også et ønsket å om ivareta hennes minne, noe bokens utgivelse bidrar til. Flere opplag forteller også at hennes brev ble lest med interesse av andre. Selv om vi ikke vet noe om hvordan brevene ble lest, har de et språk og et innhold folk har kjent seg igjen i og tatt til seg. Brevene skulle veilede: "Religiøse Breve til Opmuntring og Opbyggelse samt Restyrkelse i Tro, Haab og Kjærlighed..."

Som vi allerede har sett hadde brevene innenfor haugianersamfunnet en viktig funksjon både som kontakt, utveksling av prekenes, og veiledning. HNH skrev selv over 500 brev til vennsamfunnene sine. BKA, som etter hvert ble en viktig brevskriver på Vestlandet, står i denne sammenhengen som en betydningsfull person. I denne sammenhengen forutsatte avsender at brev både kunne bli lest og brukt i større forsamlinger. I praksis gikk brevene ofte på rundgang blant haugevennene i bygden. Til tross for at man i dag trolig bare kjenner en brøkdel av denne brevutvekslingen som fant sted, vet man at den var viktig for å fremme både evnen til å lese og skrive blant en del av bondebefolkningen.²⁹⁹ Kun et fåtall av brevene inneholder såkalte personlige skildringer. I stedet ser vi hvordan de er bærere av en religiøs setting. De er såkalte veiledningsbrev, og jeg tror nok at det er på grunn av dette veiledningsperspektivet de er blitt betegnet som såkalte sjelesørgeriske brev.

Med pietismen oppstod der en mer individualistisk innstilling til bibelordet. Bibellesning ble oppfattet som råd og veiledning for det enkelte individ i religiøse spørsmål, eller når det var i vanskeligheter. Dette førte til en hyppigere bruk av bibelreferanser også i brev, salmer og selvbiografier. Det henger også sammen med den stillingen Bibelen fikk i hjemmet på 1800-tallet. Økt bibelspredning gjorde Bibelen som bok tilgjengelig som en åndelig kilde i hjemmets dagligliv i store grupper av folket.³⁰⁰ Dette skal likevel ikke overdrives. Kirken har i sine liturgier og bøker alltid tradert sentrale bibelsteder. Salmer, bønner, Luthers lille katekisme, Pontoppidans katekismeforklaring *Sandhed til Gudfrygtighed* og postiller har alle hatt betydelige innslag av bibelord og referanser.

Et av de brevene som trekkes frem når det er tale om BKA og hennes forfatterskap er et brev hun skrev til en, for henne ukjent adressat, som hun var bedt om

---

²⁹⁹ Fet 1995: 197

³⁰⁰ Mikaelsson 2000: 32

å skrive. Brevet er innleder på en ydmyk måte: "Elskede og kjære Søster! Skjøndt fremmede for inanden baade i det Invdortes og Udvortes, er jeg dog ved en kjær Ven bleven anmodet om at skrive Dig nogle Ord til. Men da jeg af mig selv Intet kan, Intet har og Intet veed, saa vil jeg da i denne Aandens Fattigdom, og i dyb Følelse af mit eget usle Intet, søge hen til ham fra hvilken alle gode Gaver ned komme, og som haver lovet at la lade sin Kraft fuldkommes i Skrøbelighed, og at gjøre de Medriges og Naadehungriges Aand levende igjen."³⁰¹ Brevet speiler på flere måter en bred og omfattende omsorg som strekker seg utenfor BKAs egen krets. Samtidig speiler brevet hvordan BKA ikke legger sin omsorg i sine egne hender men gir æren til "ham fra hvilken alle gode Gaver ned komme".

I brevene som uttrykker sjelesorg ovenfor alvorlig syke og døende, eller mennesker i lidende og sårbare situasjoner, er det alltid henvisningen til Jesu verk for oss, oftest gjennom bibelnært språk, som er det helt sentrale. Dette blir også koblet sammen med andre bibelske henvisninger som kan tale inn i situasjonen: "Endskjønt jeg dertil føler mig ganske udyktig, svag og ufuldkommen, da mitt Hjerte er ligesom saaret ved i disse Dage at overveie og betænke eders paa nærværende Tid saa tunge Tilstand og Skjæbne. Ja jeg finder det ikke upasende at anvende paa eder den i modgangs Stole høit øvede og prøvede Jobs Ord: Nøgen kom jeg fra Moders Liv, og nøgen skal jeg gaa. Herren gav og Herren tog, Herrens navn være lovet".³⁰² Igjen ser vi hvordan BKA ikke legger sin egen fortjeneste i omsorgen, men henviser til Guds ord som kraft og trøst til de trengende. I tilfeller hvor denne omsorgen ikke fikk uttrykk i skriftlig ord hendte det også at BKA oppsøkte mennesker som var dødende. Stølen skriver at hun hadde særlig omsorg for syke og svale. I tilfeller ble hun også sendt bud etter. Det fremgår at det i disse møtene var frelsen spørsmål som var det viktige: "Fann ho daa, at dei var likesæle um Frelsaren vart ho so sorgfull og tungsam; men fann ho, at dei sjuke hadde sorg yver si synd og lengsla etter frelsa og von u meit evig liv, daa vart ho so lukkeleg og glad."³⁰³

---

³⁰¹ BKA1844: 51-52 (brev nr XIII)

³⁰² BKA 1894: 26

³⁰³ Stølen i Stølen og Heggtveit 1894: 37

5.5 Oppsummering

Kvinnens rolle som salmediktere og salmeoversettere i Norge var ikke ny. I så måte er BKA ikke å karakterisere som banebrytende. Innenfor den haugianske bevegelsen spilte salmer og salmesang en viktig rolle. HNH har selv beskrevet, i *Om religiøse Følelser og deres Verd*, om hvordan en bestemt salme førte til et åndelig gjennombrudd og skaper en intens opplevelse av både synd og nåde. Hos BKA føres denne tradisjonen videre. BKAs salmene, bønner og brev skildrer ofte jegets gjennfødelsesprosess som tidvis både er preget av angst, syndenød og en sterk gudslengsel, og som ofte ender i et kristent liv som trinnvis preges mer av indre fred og harmoni. Slik ser vi at hennes tekster er knyttet opp mot hennes egen erfaring og religiøse vei i live. Samtidig møter vi en kjærlig og uttrykkende omsorg for de syke, dødende og dem i sorg. Eksemplene ovenfor har vist oss hvordan hun uttrykker denne omsorgen. En omsorg som uttrykker hvordan hun selv har mottatt omsorg fra Herren. Dette kommer blant annet til uttrykk i salmene i andre del av *Troens Frukt*: "... Om Guds Førelse med Forfatterinden, hans utrættelige Naadesarbeid og Kald til Omvendelse, samt Nogen om hendes indvortes Strid og Arbeid." På samme måte som BKA uttrykte i selvbiografien bærer hennes salmer og bønner vitne om hvordan gjennfødselen og Guds nådes arbeid i en utfordres av sjelens tvil og anfektelse.

Selv om BKA brev har ulike adressater og er tematisert ulike bærer de preg av BKAs eget liv og hennes erfaring. Dette skaper en rød tråd gjennom dem, hvor omsorg for sjelen uttrykkes: "Det *ene fornødne*, og at Du ikke forglemmer at bære Omsorg for Din dyrekjøbte og udødelige Sjels evige Vel og frelse".³⁰⁴ En omsorg som ikke peker på BKA egen fortjeneste, men stadig er rettet mot Guds godhet og velsignende nåde: "Elskelige, kjære søster! Jeg har længe tænkt at tilsende Dig nogle Linier, men min Afmagt og Uduelighet har holdt mig tilbage, da jeg af mig selv intet Godt formaaer, verken at tænke, tale eller gjøre. Kjære Søster! Jeg veed, at Herre ved sin kaldende Aand og Naade har faaet Adgang til Dit Hjerte og vakt Dig til Eftertanke og Omsorg for din Sjels evige Vel og Frelse, saa at Du har følt Bedrøvelse over din Synd og en inderlig Længsel efter Guds Naade i Christo, hvilke Kjendetegn er Begyndelsen til et nyt og aandeligt Liv og er Gjendfødselsens Værk, som Gud virker ved sin Hellig Aand".³⁰⁵

---

³⁰⁴ BKA 1894: 83 (brev XXIX)

³⁰⁵ BKA 1853: 76 (brev XXVI)

Kapittel 6: Avslutning

Berte Kanutte Sivertsdatter Aarflots bøker, hennes salmer, bønner og brev uttrykker religiøs lengsel og daglig åndelig liv. Tekstene hennes fikk alle en stor utbredelse, noe de mange opplagene av hennes bøker viser. Tekstene må ha vært til trøst og stor inspirasjon for mange. Hennes forfatterskap vitner om en særlig bibelkunnskap. Bibelkunnskap var noe Hans Nielsen Hauge la stor vekt på. BKA leste og tolket salmer og dikt inn i sitt eget liv. BKAs skrifter bærer preg av å være vitnesbyrd om hennes åndelige utvikling, erfaring, og også litterær og poetisk begavelse. En kristelig tradisjon utfolder seg innen for BKAs skrifter. Hun skrev innenfor det mønster som kan spores tilbake til HNHs forfatterskap og virke, et mønster som har røtter langt tilbake i kirkens historie. Hennes salmer, bønner og brev vitner om hvordan hun har hatt andre menneskers åndelige liv og søken i sine tanker. Tekstene er først og fremst ment som trøst og hjelp, hvor Gud beskrives som det høyeste gode. Guds ord brukes ofte i diktningen, enten som trøst eller formaning. Gjennom ordet virker ånden til omvendelse for sjelen. Dermed setter ikke BKA seg selv inn i rollen som den som gir trøst, men er den som formidler trøst.

BKAs etter hvert store utbredelse skyldes nok mye familiens trykkeri, men hennes diktning må også ha appellert til mennesker i deres religiøse liv. De mange opplag av bøkene hennes forteller at hun hadde en bred leserskare.

6.1 Sjelesorg som begrep

Spørsmålene jeg reiste i innledningskapittelet: Om BKA var sjelesørger, og i så fall i hvilken forstand var hun det? Hvordan utøvde hun i tilfelle sjelesorg? Hva handlet den om, og hva inneholdt den? Reiste behovet for å avklare 'sjelesorg' som begrep. Bare slik kunne jeg belyse mine spørsmål. Jeg fremholdt da hvordan sjelesorg kan ses og tolkes i et før-nå perspektiv.

Ordet sjelesorg må, slik jeg ser det, forstås som *omsorg for sjelen*. I innledningen gjorde jeg rede for hvordan dette kan forstås i vid forstand 'som omsorg for alt som ligger mennesket på hjertet'. Samtidig som det også kan forstås mer avgrenset til 'bare det som dreier seg om menneskets sjel', det vil si om det spesifikt religiøse: om menneskets forhold til Gud.

Om sjelesorg forstås som avgrenset til 'omsorg for menneskers forhold til Gud' kan man, slik jeg ser det, karakterisere BKA som sjelesørger. Her er det viktig å understreke at BKA ikke selv karakteriserer sitt forfatterskap slik. Dette er ikke en definisjonen man finner brukt om en standskvinne i hennes samtid. Likevel finner man handlinger og ord som viser hennes store omsorg for menneskers forhold til Gud.

6.2 Sjelesorg som handling

Mennesket bruker Guds ord for å veilede andre. Trøst og hjelp til å søke og leve med Gud, og komme gjennom bostprosessen, er sentrale tema. På starten av 1800-tallet har man ikke samtaler slik Grevbo forstår og forklarer sjelesorg. BKA skriver inn i et kjent rom. Guds ord omhandler et følelsesliv men følelsene må ikke få for stor vektlegging. En slik lære og advarsel fremlegger HNH i sin *Om Religiøse Følelse og deres Værd*. Brevene, sangene og bønnene er til hjelp for medmenneskene. Som sjelesørger viser BKA seg sårbar og svak. Dette er ikke i tråd med dagens syn på sjelesørgeren. Den moderne sjelesørger speiler ikke seg selv og sitt religiøse eller følelsesmessige indre overfor konfidenten. BKAs sjelesorg fremtrer som en "monolog". Gjennom å skrive (selvbiografi, salmer, bønner, brev) som andre kan lese og anvende, og samtidig la det virke på egen sjel og eget liv.

Var BKA sjelesørger, og i så fall i hvilken forstand var hun det? Hvordan utøvde hun i tilfelle sjelesorg? Hva handlet den om, og hva inneholdt den? For å kunne svare på disse spørsmålene vil jeg peke på noen karakteristiske trekk ved de deler av hennes forfatterskap som jeg har tatt for meg i de foregående kapitlene. Selvbiografien beskriver og gir oss et bilde på hvordan BKA fikk sitt åndelige gjennombrudd. Den er tenkt både som et vitnesbyrd om Guds handling med henne og som en hjelp og veiledning for andre. Slik står BKA i tradisjon med HNH. Selvbiografien viser hvordan salmer og samtaler var viktige midler for BKAs åndelige gjennombrudd. Gjennom ordet og ved Den Hellige Ånd opplyses sjelen når den hører forkynnelse, sang, samtale og leser, ikke bare bibeltekster, men salmer og postiller, brev og andres religiøse selvbiografier. På denne måten opplever hun "Herrens førelse i sjelen", en erfaring hun gjennom sine bøker gir videre. BKAs salmer kan betraktes fra to perspektiv. De er uttrykk for hennes egen erfaring og kan tolkes som hennes takk og "svar", men de er

også tenkt som sjelehjelp til andre. Mange av salmetekstene er så generelle at mange kunne tolke sitt liv og synge seg selv inn i dem.

BKAs sjelesorg er omsorg for at sjelen skal bli frelst. Den er religiøs og består i å gi mennesket hjelp til samfunn med Gud ved troen på Jesus Kristus. Dette ble formidlet gjennom brevene. I sine brev fremholder BKA slik en sjelehjelp. Gjennom tekster og ved hjelp av Den Hellige Ånd rørte tekstene leseren. BKAs omsorg gjennom hennes tekster inneholdt budskapet om det ene fornødne, slik også hun hadde fått det. Dette ble vist i praksis ved brev, salme og samtaler.

Samtalen er bare en av flere måter å øve sjelesorg på. Vi kan både gjennom HNH og BKA finne bilder på hvordan samtalen har blitt brukt og har vært viktig. Men man må i flere av disse samtaleene også kunne anta at samtalen har vært unntatt det terapeutiske som preger dagens sjelesorg. Det har heller ikke dreid seg om samtaler i lukkede rom, slik den i dag finner sted. I stedet har den funnet sted i det offentlige rom, blant andre. En slik sjelesorgssamtale er det BKA selv opplever under besøket av Brekke. BKA var ikke profesjonell. Likevel ble hun tilkalt til syke og døende i prestens favør. Dette viser også hvordan folk hadde tillit til henne og hennes veiledning som lekkvinne, nærmere konfident sjelesørgersituasjonen vi finner i dag. Hennes oppmerksomhet for den døende var rettet mot den salige død, "Sjedefred".

En del av salmene til BKA er skrevet til bestemte personer ved bestemte anledninger. Dette viser at hun gikk inn i konkrete situasjoner for å trøste. Dersom vi definerer sjelesorg som omsorg for sjelen og menneskets åndelige ve og vel, vil jeg karakterisere disse salmene som sjelesorg. Det samme kan sies om brevene hennes. Siktemålet er å føre mennesker til en levende tro og til et liv med Gud. Også brevene kan beskrives som sjelesorg dersom sjelesorg defineres som åndelig hjelp til å leve som en gjenfødt kristen.

Kan BKA karakteriseres som sjelesørger? Ja, men innholdsmessig annerledes enn T. J. Grevbo legger opp til. Hun har nok ikke tenkt på seg selv som sjelesørger. Grevbo skriver for generelt om henne som sjelesørger. Han opererer ikke med et presist begrepsapparat og får dermed heller ikke frem det unike, det som er annerledes ved hennes sjelesorg sammenlignet med moderne sjelesorg. Hennes veiledning fant ikke sted i liknende rom som dagens moderne sjelesorg gjør. Den skjedde i "åpne rom" uten nærvær av en spesiell konfident. Hennes veiledning var konkret, håndfast og målrettet. Den var basert på skriften. Den var også basert på personlig, men likevel allmennreligiøs

erfaring. Det er et godt stykke fra hennes måte og øve sjelesorg på, til den moderne sjelesorg vi møter i dag. Hun ønsket å veilede mennesker til fred med Gud, og rett kristen livsførsel. For BKA var 'sjelesorg' et fremmet ord å skulle bruke på seg selv. For henne dreide det seg om en forpliktelse til å *vitne* om egne erfaringer slik at andre mennesker kunne vinne frelse og evig liv hos Gud. BKA skrev aldri om de medmenneskelige problemene som i dag drøftes innenfor sjelesorg.

Ved at man ikke tydeliggjør hvordan man forstår sjelesorg, og samtidig ikke tar stilling til de historiske forskjellene som ligger mellom dagens sjelesorg og den man fant praksiser på ved starten og midten av 1800-tallet, mister man viktige og sentrale momenter som er avgjørende i ens tolkning. Slik jeg ser det er dette tilfelle både med Golf og Grevbo i deres fremstillinger. Den største svakheten til Grevbo er nettopp hans mangel av perspektiv på BKAs forfatterskap. Samtalen og dens funksjon spilte i det haugianske bondesamfunnet en viktig rolle, men den skilte seg på flere områder fra den samtalen som i dag karakteriseres som sjelesørgerisk. Likevel, slik vi har sett det både i det historiske risset og i de tre følgende kapitlene var det ikke gjennom samtale den største kommunikasjonen og veiledning fant sted, men gjennom skrift. Både selvbiografiene, salmene, bønnene og brevene spiller her en sentral rolle. Omsorg for sjelen var hennes kall og virke. Fokuset er på menneskets forhold til Gud først og fremst. Av det følger et bestemt innhold: Guds ord formidles til mennesker.

Litteratur:

Skrifter av Berte Kanutte Siverstdatter Aarflot

- En gudelskende Siels opbyggelige Sange, Ekset 1820 (Volda, Volda Trykkeri 1978)
- *Troens Frugt. En Samling af aandelige Sange; i tvende Dele*, Ekset ca. 1830 (5. utvidet utg. Bergen 1852)
- *Troens Frugt. En Samling af religiøse Opmuntrings og Opbyggelses-Breve*, Bergen 1844
- *Sjælens Morgen- og Aftenoffer. Bønner, Sukke og Sange paa hver Dag i Ugen tilligemed Sange paa de fire Aarets Tider*, Ekset 1846 (ny utg. Bergen 1852)
- *Sjælens aandelige Høitidsglæde, indeholdende Bønner og Sange paa de i Aaret indfaldende Høitidsdage*, Bergen 1853
- *Religiøse Breve til Opmuntring og Opbyggelse samt Bestyrkelse i Tro, Haab og Kjærlighed, med et Unhang af Leilighetsange, samt en Morgen- og Aftenbøn med hosføide Sange*. Bergen 1853
- *Smuler til Næring for Livet i Gud. En Samling af Skrifter*. Bergen 1854
- *Berte Kanutte Siversdatter Aarflots Selvbiografi, indeholdende Optegnelser om hendes aandelige Livsudvikling, tilligemed Sognepræst Wraamanns Tale ved hendes Grav samt nogle Mindesange*, Ekset 1860
- *Før ikke udgivne Breve og Sange*, utg. ved B. Støylen og H. G. Heggveit, som del 3 i *Berte Kanutte Aarflot. To Livsskildringer*, Ekset 1893 (2.opplag 1894)

Annen trykt litteratur

- Amundsen, Arne Bugge. "Fromme Borgeres Vindskibelighed og Dyd" i *Konfirmasjonen i går og i dag : festskrift til 250-års jubileet 13.januar 1986*. Haraldsø, Byrjar (red) Oslo: Verbum, 1986
- Bergem-Tinnan, Agathe. *Og leff saa ham til ære. Hvilke nattverdsmotiver bruker Dorothe Engelbretsdatter og Thomas Kingo i sine nattverdssalmer, og hvilke teologiske temaer blir berørt i dem?* Spesialavhandling. Oslo: Det Teologiske Menighetsfakultet, Høst 2010

- *Den Hellige Skrift, Bibelen, Det Gamle og Det Nye Testamentet*. Bibelselskapets oversettelse 2011
- Døssland, A.; Hjorthol, G. (red.) *Lesande og skrivande bønder, foredrag frå eit symposium*. Volda: Høgskulen i Volda, 2005
- Elstad, Halgeir. *Nyere norsk kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2005
- *Engelstad, Irene; Hareide, Jorunn; Iversen, Irene; Steinfeld, Torill og Øverland Janneken (red.). Norsk kvinnelitteraturhistorie, 1600-1900 (bind 1)*. Oslo: Pax forlag a.s. 1988
- Fet, Jostein. *Eksetiana. Aarflots Prenteverk 1809-1935, Bibliografi og kulturhistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2006
- Fet, Jostein. *Lesande bønder, litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 1995
- Fet, Jostein. *Skrivande bønder, Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600-1850*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2003
- Fet, Jostein. *Sunnmørsdiktalar 1600-1975. Eit diktutval med biografier og bibliografier*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1977
- Grevbo, Tor Johan S. *Sjelesorgens vei ; En veiviser i det sjelesørgeriske landskap – Historisk og aktuelt*. Oslo: Luther Forlag, 2006
- Golf, Olav. *Den Haugianske Kvinnebevegelse*. Oslo: Weberg's Boktrykkeri, 1998
- Halvorsen, J. B. *Norsk forfatter-Lexikon 1814-1880*. Kristiania: Den Norske forlagsforrening, 1885
- Hauge, Hans Nielsen. *Om Religiøse Følelser og deres Værd i Ordning, Hans N.H. Hans Nielsen Hauges Skrifter, samlet utgave ved Hans N. H. Ordning, Bind VI* Oslo: Andaktsbokselskapet, 1952
- Heggtveit, H. G. *Den Norske Kirke i det nittende Aarhundre, Et Bidrag til dens historie, Haugianismens tid – Anden halvdel 1821-1850*. Christiania: 1912
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var ; En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 2000
- Mikaelsson, Lisbeth. *Kallets ekko, studier i misjon og selvbiografi*. Dr. Philos.-avhandling. Bergen, Universitetet i Bergen, 2000
- Molland, Einar. *Norges kirkehistorie i det 19. Århundre, bind 1*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1979

- *Norsk salmebok med bønnebok*. Oslo: Verbum forlag 2002
- Oftestad, Bernt T. *Den norske statsreligionen ; Fra øvrighetskirke til demokartisk statskirke*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS 1998
- Oftestad, B.; Rasmussen, T.; Schumacher, J. *Norsk kirkehistorie*, 3. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2005
- Ordning, Hans N.H. *Hans Nielsen Hauges Skrifter, samlet utgave ved Hans N. H. Ordning, Bind I*. Oslo: Andaktsbokselskapet, 1947
- Ordning, Hans N.H. *Hans Nielsen Hauges Skrifter, samlet utgave ved Hans N. H. Ordning, Bind III* Oslo: Andaktsbokselskapet, 1949
- Ordning, Hans N.H. *Hans Nielsen Hauges Skrifter, samlet utgave ved Hans N. H. Ordning, Bind VI* Oslo: Andaktsbokselskapet, 1952
- Ordning, Hans N.H. *Hans Nielsen Hauges Skrifter, samlet utgave ved Hans N. H. Ordning, Bind VIII* Oslo: Andaktsbokselskapet, 1954
- Ousland, Godvin. *Vekkelses retninger i norsk kirkeliv 1840-75, hva de lærte og siktet på*. Oslo: Luther forlag A/S, 1978
- Støylen, B.; Heggtveit, G. H. *Berte Kanutte Aarflot. To livsskildringer forfattede av Presten Bernt Støylen og Klokker G. H. Heggtveit, tilligemed en Samling af hidtil utrykte Breve og Sange fra forfatterindens haand*. Udgivet af Knud Aarflot. Volden: M. A. Aarflots Bogtrykkeri paa Egsæt, 1894
- Torgersen, Harald B. *Ole Johan Berntsen Kvasnes, Mannen som ble NS-biskop i Stavanger*. Spesialavhandling. Oslo: Det Teologiske Menighetsfakultet, 2011
- Aarflot, Berte Kanutte Sivertsdatter. *En gudeelskende Siels opbyggelige Sange Selvbiografi*. Volda: Volda Trykkeri, 1978
- Aasen, Elisabeth. *Kvinnernes spor i skrift, Supplement til norsk litteraturhistorie*. Gjøvik, Det norske samlaget 1986

Elektroniske kilder:

- Berte Canutte Aarflot utdypning (Norsk biografisk leksikon) I store norske leksikon. Hentet fra:
http://snl.no/.nbl_biografi/Berte_Canutte_Aarflot/utdypning
- Sivert Aarflot – utdypning (Norsk biografisk leksikon) I store norske leksikon. Hentet fra: http://snl.no/.nbl_biografi/Sivert_Aarflot/utdypning
- Sivert Aarflot – utdypning. Hentet fra Sivert Aaarflot museets sider:

<http://www.sivertaarflot.no/#cid=2>

- <http://www.nordicwomensliterature.net/da/article/ordets-kraft>
- http://www.orsta.kommune.no/getfile.aspx/document/epcx_id/1161/epdd_id/1309
- http://www.orsta.kommune.no/getfile.aspx/document/epcx_id/1115/epdd_id/1143
- <http://www.modum-bad.no/testside>
- Catharina Freymann – utdypning (Norsk biografisk leksikon). I store Norske leksikon. Hentet fra: http://snl.no/.nbl_biografi/Catharina_Freymann/utdypning
- <http://www.dendanskesalmebogonline.dk/>
- [http://www.denstoredanske.dk/Livsstil,_sport_og_fritid/Folketro_og_folkeminde videnskab/himmelbreve](http://www.denstoredanske.dk/Livsstil,_sport_og_fritid/Folketro_og_folkeminde_videnskab/himmelbreve)